అడిదము సూరకవి.

కృతికర్త;

అడిదము రామారావు,

సీనియరు తెనుఁగు పండితుఁడు,

మహారాజావారి కాలేజీ,

విజయనగరము.

ద్వితీయ ముద్రణము.

శ్రీ రామానుజ విలాస ముద్రణాలయము,

విజయనగరం.

1931.

[వెల రు. 1.

సంపాదకీయ భూమిక

కావ్యకర్తల (Men of Letters) జీవిత చరిత్రముల నానుపూర్వికముగను సవిమర్శముగను వర్ణించుపుస్తకము లాంగ్లమున నెన్నియో కలవు. కవులకును వారికవనములకును గల యన్యోన్యాశ్రియము నవి యెంతసమంజసముగనో విశదపరచును. అట్టికావ్యములాంధ్రమున లేకుండుట యొకగొప్పలోపమని విమర్శకులయభిప్రాయము. "ఈ అడిదము సూరకవి" యనుకావ్యము నాంధ్రమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి యాంధ్రపారిజాతగ్రంథావళియందు రెండవప్రచురముగ తొలుత ప్రకటింపసాహసించితిమి. ఇది రెండవకూర్పు. దీనిని కృతికర్తయే ప్రచురించుచున్నారు.

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను, ఈ ప్రాంతమందు ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాధలను, చాటువులకు, ముచ్చటలను, వృత్తాంతములను జేర్చి విమర్శించి యీ గ్రంథమును మా॥రా॥రా॥ అడిదము రామారావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకు పాత్రులైనారు. ఆంధ్రకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులమగు జీవితచరిత్రములాంధ్రమున లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున ప్రథమప్రయత్నము.

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో, అతని శీలమెట్టిదో, అతని కవనమువల్ల నదియెంతవరకు నూహింప

దగియున్నదో, సూరకవి పాండిత్యమెట్టిదో అది యతనికవిత్వమున కెట్లు వన్నె తెచ్చినదో, సూరకవి వాగ్ధాటియెట్టిదో, అది యాతనిజీవితమునం దెట్లుపయోగపడినదో;—ఇట్టియంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు. జీవితమందలి ప్రోత్సాహములననుసరించి కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండుననను సాహిత్యశాస్త్రిసూత్ర మీసూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియము లేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు కలుగు కష్టములలో ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథలనేర్చి, తాత్కాలిక ప్రయోజనము గలవాటిని విసర్జించుట. మొత్తము పయి నీకష్టమును కృతికర్త సులువుగా దాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలిగాథలన్నియు రసవంతములై వినదగియే యున్నవి.

క్రీస్తుశక ప్రారంభమునకు పూర్వము రెండు మూడు వందల సంవత్సరముల నుండియు నాంధ్ర కళింగ రాజ్యములు తెలుగుప్రజలకు నిలయములై ప్రసిద్ధిగాంచినను, ఆంధ్ర రాజ్యమందలి కవితావిజృంభణమే ప్రస్తుతము ప్రచారమందున్న "కవి జీవితముల" వల్ల తెలియుచున్నది గాని, కళింగరాజ్యమందలి కవితావిశేషములనుగూర్చి యంతగా తెలియుట లేదు. ఈ "కవిజీవితముల" నుబట్టి కళింగ రాజ్యమందలి యాంధ్రకవులలో కావ్యాలంకారచూడామణికర్త యగు విన్నకోట పెద్దిరాజుగారే ప్రథముడైనను శాసనములనుబట్టి నన్నయ రాజమహేంద్రవరమున ప్రబలిననాటికే కళింగరాజ్యమున నాంధ్రకవిత్వము శాసనములలోనికిగూడ నెక్కినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అయి

నను కళింగ రాజ్యపుఁ గవులలో క్రీ॥శ॥ 18వ శతాబ్దముననుండి కవిత్వమునకు బ్రసిద్ధిగాంచినవా డీయడిదము సూరకవి.

క్రీ॥ శ॥ 19వ శతాబ్దపుఁ బూర్వార్థమందు మాడుగుల సంస్థానమున శ్రీకృష్ణభూపతిదేవు మహారాజులుంగారియాస్థాన కవియగు మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశకవి తనకృష్ణార్జునచరిత్రమున నీయడిదము సూరకవిని—

క. అడిదము వంశాంబుధిరా
డుడుపతియన ధరణివెలసి యుర్వీశులచేఁ
గడుమన్ననఁగొని మొన్నం
బడు సూరకవీంద్రుఁ దలఁతుఁ బటుగుణసాంద్రున్.

అని స్తుతించియున్నాఁడు. ఈ స్తుతికనుగుణముగనే యిటీవలి సాహిత్యవిమర్శకులు సూరకవి రచనలనుగూర్చి ప్రశంసించిరి.

ఈ "సూరకవి జీవిత" మందలి యూహలనుగూర్చి యభిప్రాయభేదములకవకాశము లేకపోలేదు. ఉదాహరణము:— "అడిదము" అనుగృహనామమును గురించిన యూహ. శ్రీ రామారావుపంతులుగారి వాక్యములీసందర్భమున సమంజసములేవైనను, కేవలములోకవాడుకననుసరించియున్నవి. "అడిదము" అనునది పౌరుషనామమనుట లోకవాడుక. విమర్శించి చూడగా శాసనములం దడిదము వాడను మండలము పూర్వముండినట్లు కనబడుచున్నది. అడిదమను గ్రామమునుగలదు. సాధారణముగా తెనుగుబ్రాహ్మణులగృహనామములు గ్రామనామములైయుండుటవలన నీయడిదమనునదియు గ్రామనామమే యైయుండును. కాని నీలాద్రికవినాఁడది యాతని పరాక్ర

మాతిశయములవలన నన్వర్థనామమైయుండును. ఇంతేగాక క
ళింగమందు రాజ్యముచేసిన గజపతివంశీయులులో నాఖరువా
డగు కృష్ణదేవునాస్థానమున కటకములో అడిదము నరసింహు
లుగారను నియోగివీరుఁడు సేనానాయకులలో నొకడుండినట్లు
శ్రీరాంబట్టీకయిఫీయతులో గలదు. గ్రంథవారణమనునది పా
మరులనోటబడి రూపుమారిన "గంధవారణ" యనుబిరుదము.
ఇది నీలాద్రికవికి సేనాధిపతిత్వము వలన చెల్లియుండును. అతని
తరువాతివారు గంధవారణమువారయియుందురు. అల్లెగోదా
వరిమండలమందలి మోదుకూరు కాపురమువచ్చిన యడిదము
వారికుటుంబము మొదట మోదుకూరి యడిదము వారయి
యుందురు. ఇట్లు గృహనామములు మారుటకెన్నియో నిద
ర్శనములుకలవు. కానిసూరకవిగారికుటుంబమువారుమాత్రము
నీలాద్రికవిగారి కోవలోనివారే.

సూరకవికి తొమ్మిదవపురుషుడగు నీలాద్రికవినాటినుండి
"ఈకళింగభూపతుల" (అనగా విజయ పూసపాటి వంశమును)
నాశ్రయించినవారమని సూరకవిచెప్పిన చాటువుతో నీగ్రంథ
ము ప్రారంభింపఁబడినది ఈ నీలాద్రికవిసేవిలిన పూసపాటిప్రభు
వు రాచిరాజుగారో (1) అతనికుమారుఁడగు తమ్మిరాజు
గారో కావలెను. వీరి ప్రసిద్ధినిగూర్చియు, ప్రతాపమునుగూ
ర్చియు పూసపాటిరాజకవులురచించినప్రబంధములలో నీక్రింది
విధమున ప్రశంసలు కలవు.

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి రాచిరాజు (1) గారు.

మ. దిననాథద్యుతి రాచిరాజు రణధాత్రిందామెరాధీశు తి

మ్మనవోడించె జళుక్యవీర ఘనరాజ్యస్థాపనాచార్యతన్
గనియెన్ మ్లేచ్ఛులగెల్చి తద్వివిధదుర్గగ్రాహియై ప్రౌఢదే
వనృపాదిప్రభుభీమణప్రథిత దివ్యద్విక్రమప్రౌఢిచేన్.
(విష్ణుభక్తిసుధాకరము)

ఉ. వారలలోన రాచనృపవర్యుఁడు దామెర తిమ్మభూవరున్
సారుమవృత్తిగెల్చి తనబంటుగఁజేకొని మ్లేచ్ఛరాజులన్
ఖోరులగెల్చి దుర్గములనుంగొని మాళవరాజుగెల్చి త
త్సారఫలబ్ధమన్యసులతాన్ బిరుదంబువహించెనెంతయున్

ఆ. ప్రౌఢదేవరాయ బహుమతుండై మించె
ధర చళుక్యవంశ వరనృపాలు
రాజ్యలాభమునఁ జెలంగించుటఁ దదంక
బిరుదనామమొంది పేరుగాంచె.

క. నిరతంబు శివపడతురి
పరిపఠనమొనర్చి తత్పరిభావంబున ను
ద్ధురవైరిపురము లేర్చెను
హారునికరణిసుమనసుల్ మహాశ్చర్యపడన్ (ఉషాభ్యుదయము)

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీ పూసపాటి తమ్మిరాజు (1)గారు.

సీ. వారిలోఁ దమ్మభూపతిమౌళి దోర్దండ
తతబలసామగ్రి దరమె యెన్న
దండిమై బెల్లముకొండసాధించెను
ప్రౌఢిగెల్చెను రంగరాజుకొండ
త్రిభువనరాయాంక దీపితు రావుసిం
గనను బరాజితుగావొనర్చె

నని శరణన్న బాహాతిఖానును గాచెఁ
బటుశక్తిచే వోడపల్లిఁగొనియె
కఠిన రిపుజాల భయద విక్రమముగలిగి
ప్రాజ్యసామ్రాజ్య విభవ ధూర్వహత గనియె
నార! యస్మద్వశిష్ఠ గోత్రావనీశ
కోటికాతండె మేటికిరీటివిభుఁడు.

(విష్ణుభక్తిసుధాకరము.)

మ. అనినందాపుర శైలసన్నిధి గజేంద్రానీకముఁ గూర్చి యం
దెనసెన్ శ్రీగజసత్యభిఖ్య గుడశైలేంద్రుండు శ్రీరంగరా
జనరేంద్రుండల మోడపల్లివిభుఁడుం జన్యంబులం దోడఁగై
కొనియెన్ వారలపట్టణంబుల సిరుల్ ఘోరప్రతాపంబునన్.

గీ. త్రిభువనీరాయబిరుద ప్రదీప్తుఁడైన
రావుసింగని సంగర రంగమందు
దునిమెఁ బెదవీటిచెంతన ద్విసుతుఁడగుచు
కలన శరణన్న బాహాది ఖానుగాచె

(ఉషాభ్యుదయము)

ఇంచు ముఖ్యముగా "వసిష్ఠగోత్రావనీశకోటికి మేటి కిరీటి విభుండు" గా నుతింపబడిన శ్రీత్రిమ్మరాజమహామండలేశ్వరుని కొలువుననే సన్మానితుఁడై పరాక్రమముచూపి యశీద మునీలాద్రికవి 'యడిదము' ను కానుకగా గొనుటయు, 'రణరంగవిజయ' కావ్యమును (తన యేలిక విజయమునుగూర్చి) రచించుటయు జరిగియుండునని నాయూహ. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ మన్నెసుల్తాన్ శ్రీపూసపాటి రాచి

రాజయ్యదేవు మహారాజులుంగారి కుమారుఁడగు శ్రీ తమ్మి రాజులుంగారు "స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయశాలివాహనశకవర్షం బులు వేయిన్ని మున్నూటయనబైయగు నా.........యన్ తమపూర్వస్థానమైన బెజవాడకు తమబంధువులైన సూర్య సోమవంశపు రాజులున్ను తాము న్ను వచ్చి అక్కడ యింద్ర కీలాద్రియందున పాండవులగుళ్లదక్షిణభాగమందు కృష్ణవేణీ మల్లికార్జున నరిసింహులుసాక్షిగాను విజయశాశన శిలాస్తం భంబు" వేయించిరి.

అనగా క్రీకి శ॥ 1458 సం॥ర ప్రాంతమున నీయడిదము సూరనకవి పూసపాటి భూపతులసన్మానమునకు పాత్రుఁడైన పోటరియు కవియునై తనయేలికయగు తమ్మిరాజమహామండ లేశ్వరుని విజయలములనుగ్గడించుచు "రణరంగవిజయ" కావ్య మును రచించియుఁడెను. పూసపాటిభూపతులు కృతినందిన నవభారతాది గ్రంథములవలె నీరణరంగవిజయముగూను నామా వశిష్టమైపోయినది. కాని యీతమ్మిరాజుగారినిగూర్చి మాత్ర ము చక్కనిపద్యములు కలవు. అందు కొన్నియైనను "రణ రంగవిజయ" ములోనివై యుండవలెను. (సూరకవి తనయేలికను గూర్చిచెప్పిన పద్యములన్నీ భట్టుపద్యములైనవి) కాన నుదా హరణమునకై కొన్ని యిందుచేర్చబడినవి.

సీ॥ హేమాచలముదాక యేక చక్రంబుగా
భువినేలె మాతాత బుద్ధవర్మ
మాతాత గురియించె మెరసి మాధవవర్మ
గరిమచే బెజవాడ కనకవృష్టి

పాండ్య కేకయ చోళ వరవీరనృపతుల
తెగటార్చె మీతాత దేవవర్మ
పిసుగు ముత్తునియగా వడినేసె మీతాత
భీకరంబుగ చిక్క భీమనృపతి
చండ విక్రమ యినవంశ జలధి చంద్ర
బాపు మగధీర రణరంగ భైరవాంక
పోసగ నెవ్వరు నీపాటి పూసపాటి
వగర కనుదిమ్మ రాచభూధవుని తిమ్మ.

మ॥ అతిశౌర్యుండగు పూసపాటికుల రాచాధీశుతమ్మయ్య కు
న్నతి గావింపుచు నాశ్రయించి రిలవర్ణాటీ పరిచ్ఛేదికా
కితకోటప్రభులాత్మ బాంధవతనో గెల్వంగలేకో మహా
చతురుండంచును ఖద్వీపాగ్ని శశభృచ్ఛాకాబ్దకాలంబునన్॥

ఉ॥ కొందరు రాజులప్పనము కొమ్మని యియ్యగ బంధువర్గమై
కొందరుగొల్వ పేరులిడి కొందరు మ్రొక్కకనూడిగంబులన్
ముందట కొందరుంబిరుదు మోవగ రాజుల పూజలింగమై
అందునమించె రాచమనుజాధిపుతమ్మనరాజమాత్రుడే॥

సీ॥ మొండ్డెండ రాజులగుండెలో గాలము
శిరసించురాజుల వెన్ను తరటు
కలహించు రాజుల కడుపులోపల కత్తి
గర్వించు రాజుల కాలయముడు
మారొడ్డన్న రాజుల మత్తేభసింహంబు
మదవైరి రాజుల మగల మగడు
క్రోధించు రాజులకోనమీసములమిండ
నిరసించు రాజుల నెత్తి పిడుగు

సకల సౌజన్య రాజన్య చక్రవర్తి
రాజుకబళేశ్వరస్వామి రాజ్యధుర్య
భూసురారామ తరువాటి పూసపాటి
రాచవిభుతిమ్మ యుద్దండ రాచమాన॥

(ఇవి భట్టుపద్యములు. పాఠములు వికృతములై యున్నవి. కాని తస్మిన్ రాజు మహామండలేశ్వరునిగూర్చినవనుట స్పష్టము)

ఈపూసపాటివంశమువారు కళింగదేశమునకువచ్చినప్పుడు వీరితో నీప్రాంతమునకువచ్చిన నియోగికుటుంబములలో నీయుపిదమువారు కవిత్వమునకును మాబుర్రా వారు రాజకార్యనిర్వహణదక్షతకును ప్రసిద్ధులు. ఈరెండుకుటుంబములకునునాటినుండియు బాంధవ్యము కలదు. వీరిజ్ఞాతులీ కళింగరాజ్యమున తప్ప నాంధ్రమండలమం దితరస్థలములయందంతరించిపోయిరి.

సూరకవితండ్రియగు బాలభాస్కరుడే సూరకవికివిద్యాగురువనియు, నీబాలభాస్కరుడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమను గ్రంథము దేవాంకితముగ రచించెననియు నీగ్రంథమున చెప్పబడినది. శుద్ధాంధ్రరామాయణము దొరకలేదుగాని బాలభాస్కరవిరచితమగు లక్షణసారమను నొకగ్రంథముదొరికినది. ఒకప్రతి మ॥రా॥రా॥శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి B.A. గారి కుటుంబమువారిది. రెండవది మా కాలేజీలో నుపాధ్యాయులుగానుండి కీర్తిశేషులైన కూరెళ్ల చంద్రశేఖరముగారి కుటుంబమువారిది. ఈ ప్రతులు రెండును తెప్పించి చూచితిని. అందు కూరెళ్లవారిప్రతి ముఖ్యమైనది. అది పూసపాటిరేగ కాపురస్థులగు ఓరుగంటి రామన్నగారు వ్రాసుకొనినది. వ్రాత చక్కగానున్నది. దానినిబట్టి యీలక్షణసారము శ్రీరామతీర్థ

మందు వెలసియున్న రామస్వామికంకితముగా రచింపబడినట్లు తేలుచున్నది. ఇది యీనాటిదేయగు రంగరాట్ఛందమువంటిది అడిదము వారి కుటుంబపు ప్రాచ్యలిఖిత తాళపత్రములందు అనంతుని ఛందస్సు కలదు. ఇది బాలభాస్కరుని లక్షణసార మునకు మార్గదర్శకమైయుండును. బాలభాస్కరుని కవితా శైలికుదాహరణముగ నీలక్షణసారమునుండి కొన్నిపద్యము లిందు చేర్చుచున్నాను:—

క. శ్రీమను కులాబ్ధిసోమా, సామజవరవరద నీలజలదశ్యామా
కామారివినుతనామా, శ్రీమందిర రామతీర్థ సీతారామా॥

గీ॥ రఘువరాయన నగ మొప్పు నఘవిదూర, రఘువరయనంగ
నలము పురాణపురుష। నలము రఘువీరయనఁగ రాజన్య
తిలక। రాక్షసవిరామ రామతీర్థగిరిధామ॥

శా॥పద్మప్రోద్భవసన్నిభుల్మనజసప్తవ్యక్త తాగంబులన్
పద్మాప్తాంచిత విశ్రమంబుగ సముత్పాదింతురుద్యన్మతిన్
పద్మాక్షాయనిజాంఘ్రిసంశ్రిత మహాపద్మాయ యోగీంద్రహృ
త్పద్మస్థాయ నమోస్తు తేయనుచు నీశార్దూల విక్రీడితల్॥

ఉ. శ్రీరమణీముఖాంబురుహ సేవనషట్పద నాథయంచు శృం
గారరసేశయంచు ధృతకౌస్తుభయంచు భరేఫనంబులన్
భారలగంబులం గదియఁబల్కుచు నుత్పలమాలికాకృతుల్
గారవమొప్పఁజెప్పుదురు కావ్యవిదుల్ యతితొమ్మిదింటరాన్

గీ॥ కరుణతోడ మమ్ము గాచి రక్షింపుము। రుచిరముఖావ
తార జలజనేత్ర। తరణికులలలామ ధారాధరశ్యామ। దేవ
దేవ రామతీర్థధామ॥

ఈ బాలభాస్కరుని కాలముననే శ్రీరామతీర్థక్షేత్రమందు

శ్రీరామస్వామి క్రొత్తగా ప్రతిష్ఠింపబడియుండును. ఆకాలము
న పూసపాటి రాజవంశపుంగవులును వారి యాశ్రితులునుకూడ
నీరామస్వామికిఁ గృతులిచ్చియుందురు ఉషాభ్యుదయమును
విష్ణుభక్తిసుధాకరమును, హోరాలక్షణమును శ్రీరామతీర్థ
శ్రీరామస్వామి కంకితముగనుండుటవలన నిదిస్థిరపడుచున్నది.
ఇట్లే బాలభాస్కరకవి లక్షణసారమును రామతీర్థ శ్రీరామ
స్వామికి కృతియైనది. ఈలక్షణమును సమకాలీనమగు రంగా
రాట్ఛందముతో పోల్చి విమర్శగా చూచితిని. సర్వవిధముల
తులతూగుచున్నది. ఇట్టిలక్షణవేత్తయు, శుద్ధాంధ్రకవియు,
రామభక్తుడునునగు తండ్రికడ శుశ్రూషచేసి సంపాదించిన కవ
నము గనుకనే సూరకవి కవనమంతగా శోభించి యాచంద్రా
ర్కస్థాయియయినది.

సూరకవిసంస్కృతభాషాపాండిత్యమునుగూర్చి కృతికర్త
చేసినయూహాలుసరియేయైనను, సూరకవి తనకవిత్వమున కుప
చరించుశాస్త్రములుమాత్రమే శ్రద్ధగా నభ్యసించెననవలసి
యున్నది.

రెల్లివలసలో పోగామిగిలియున్న యడిదమువారి తాళ
పత్రగ్రంథములను తెప్పించిచూడగా నందు వా రభ్యసించిన
సంస్కృతవ్యాకరణఫక్కి యొకటి కనఁబడినది. ఇందాంధ్రసం
స్కృతముల తారతమ్యములుచూపుచు గ్రంథము విస్తరింప
బడినది. ఇట్లాంధ్రగీర్వాణ భాషలను తారతమ్యదృష్టి
(Comparative view) నభ్యసించుటవలననేగాబోలు సూర
కవిపద్యములయం దాంధ్రగీర్వాణభాషాప్రయోగములంత చ
క్కగా నొకటికొకటి యమరియున్నవి. సూరకవి యిట్లువ్యాక

రుః మేగాక కావ్యశాస్త్రమును, సాముద్రికను, ఛందోలక్షణ
ము ను నేర్చియుండును. ఇందుకు తార్కాణముగా నీశాస్త్ర
భాగములు పైనుదాహరించిన రెల్లివలస గ్రంథపత్రములందు
కనబడుచున్నవి.

బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్రరామాయణము రచించు
టచే వెల్లడించిన శుద్ధాంధ్రప్రీతికితోడు సూరకవి పినతండ్రి
రామకవి "శుద్ధాంధ్రకవిని" యని తన యర్జీపద్యమున చెప్పి
యున్నాడు. ఈ యడిదముకుటుంబములో బాలభాస్కరుని
తరువాత మూడవకవియగు బాలభాస్కరకవి (III) స్వయ
ముగా వ్రాసికొనిన యచ్చతెలుగుపద్యములుగల తాళపత్రి
మొకటి "రెల్లివలస తాటాకుల'లోనున్నది. వంశపారంపర్య
ముగ నీకవులకు శుద్ధాంధ్రమందుగల ప్రీతి నీపద్యములు వెల్ల
డించును.

వసిష్ఠగోత్రులగు శ్రీపూసపాటి వంశభూపతులవలెనే వ
సిష్ఠగోత్రులగు నీయడిదము కవులును శివశ్యామలా దైవతో
పాసకులు. విశేషించి బాలభాస్కరు (I) ని నాడు రామో
పాసనము ప్రారంభించియుందురు. ఇందుకు తార్కాణముగా
వారిగ్రంథములలో రామస్తోత్రము లేగాక శివస్తోత్రములు
కూడగలవు మొత్తముపైని ప్రథమతః వీరు తమ యేలికలవలె
నే యద్వైతులని తేలుచున్నది. దీనికిబలముగా "రెల్లివలస
తాళపత్రములందు" రామోపాసనావిధానములును, శివాష్టక
ములును, శ్యామలాదండకములు బాలభాస్కరుడు (III) గారి
స్వహస్తలిఖితములు కానవచ్చుచున్నవి.

సూరకవి యేలిక చినవిజయరామమహారాజులుంగారు,

వీరుపద్మనాభమందు వీరస్వర్గముఁగాంచిరి. వీరిపరాక్రమాతిశయ
ము లుగ్గడించు "విజయరామమహారాజుచరిత్ర" మనుగ్రంథము
నానాటి యాస్థానకవియగు చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుగారి పుత్రులు
కనకయ్యగారు రచించిరి. అది శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారి
పుత్రులగు శ్రీనారాయణగజపతిమహారాజులుంగారి కంకితము
కాబడినట్లు

క॥ శ్రీరవికుల కలశాంబుధి, తారాధిప నవకళింగధరణీప మహో
దారయశో పూసపాటి, నారాయణగజపతీంద్ర నరనాథేంద్రా॥

యను నాశ్వాసారంభపద్యమువలన తెలియుచున్నది.
ఈ కావ్యములో కొంతభాగమే దొరికినది. అందుండి శ్రీవిజయ
రామమహారాజులుంగారి పద్మనాభమందలి సమరకటకము
(War Camp) నుగూర్చిన ప్రశస్తిపద్యముల నిందు బొందు
పరచుచున్నాను. వీటివలన నానాటియాస్థానకవుల కవనధాటీ
విశేషములు తేటపడుటయేగాక వారికి తమయేలికయెడలగౌర
వాతిశయములు వెల్లడికాగలవు.

సీ. తనకీర్తి సాహసోద్ధతికోడి మృగరాజు, విదితంబుగుహాలలో
నొదిగియుండ। తనచెల్వుకును దానమునకోడి దినరాజు, నిర
తంబుకోలలేక దిరుగుచుండ। తనదయా గాంభీర్యతలకుజాలక
నడీ, రాజహర్నిశములు రోజుచుండ। తనప్రతాపము, తేజ
మునుజూచి భయపడి, దినరాజు మేగవు నెనసియుండ।

గీ॥ నౌర వీరాధివీరదుర్వారశౌర్య। ధుర్య సూర్యకులాంభోధి
తుహినకరుడు। విజయరామావతారమా విష్ణుమూర్తి।కొ
లువు గూర్పుండ భీష్మునిచెలువుదోప॥

సీ. ఏరాజుకీర్తితో నెనగాక చంద్రుండు, మేరువప్రాపున మెల
గుచుండు। నేమహీపతి ధర్మమీక్షించి చాలక, ధారాధర

ము నిల్పునీసువిషుచు। నేభర్త గాంభీర్యమింతింతయున లేక, జల
ధి నితాంత ఘోషంబుచేయు। నేరాట్ప్రతాపంబుతో రాక
భాస్కరుం, డుదయాస్తమయముల నుడుగు వేడి
గీ. యమ్మహాత్ముండు వినుతిసేయంగ నెగడె। నంగవంగాంధ్ర
మత్స్య కళింగ చోళ। బర్బరపుళింద మగధభూపాల సభల
విజయరామావతారమై వెలయు ప్రభువు.
క॥ పాలించుసర్వధరణిం, బాలించుఘ రామ రాళి బహుభంగుల గో
పాలుగతి నఖిలజనముల, మేలనంగావిజయ రాము మేటి కిరీటీ॥
సీ. రక్తశాంకవ తనుత్రాణ నీలోష్ణీష, కాంతులు సాంధ్య రా
గంబుదోప। మహితాచలాంఘ్రి సంగాజఘుట్టణ భార, భర
మున గడగడ ధరణి వణక। నాదుకొతిరుగు సుబేదార్లవిచ్చు
కత్తుల తళతళలు దిక్కులు చలింప। లయను జెప్పెడి తంబు
రాల ధణంధణ, ధ్వానంబు భూనభోంతరము మ్రోయ
గీ॥ ఘనపర! పాణ విక్రియ ధనముదాచు। పెట్టెలోయన డబ్బా
లు గట్టిమరియు। చెకుముకి తుపాకులూని గర్జించుకొనుచు
వీరభటుల పటాలము ల్వేలు గొలువ॥
క॥ అచలాచల భటపాద, ప్రచయసముద్భూత రజము ప్రబలె
ఘనంబై। శుచిఖడ్గజాతజాతను। రుచిమించున్ మించులని
నిరూఢిం బల్కన్॥
ఉ॥ ఆలములన్న వెన్కదిరుగాడని విక్రమ శక్రనందనుల
వేః కు నొక్కబంటు తగుపిసులనన్ కడిదేరి చేత డ
బ్బాలు నసీనులున్ గల తుపాకులు బూనినయట్టి భాను పా
రాల జవానులెంతయు నిరంతరము న్ బహుమందికొల్వగన్
... వర్ణనమునకుం దగినటుల నానాటిమంత్రులలో నొక
డగు మా బురాబుచ్చనమంత్రి తమ్ముడు వెంకనమంత్రిని ప్ర

శంసించు నొకశతకమున (ఇది మామిత్రులు పండిత వంగూరి సుబ్బారావు పంతులుగారు కనిపెట్టి నాకొసంగి మాబుర్రావారి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి) నీ విజయరామ మహారాజులుంగారిని గూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

క. శతమఖునకు సముఁడు మహోన్నతపదవిని విజయరామ నర నాథుఁడు స। న్మతి బలమున నీవు బృహ। స్పతి సముఁడవు బుర్రివంశభవ వేంకన్నా॥

క. బుభువిభువిభ శుభవివ,ప్రభావశోభితుఁడు విజయరామధరిత్రీ విభురత్నము నిన్నేలిన,ప్రభువుకదా బుర్రవంశభవ వేంకన్నా

క. కుజననిబర్హణ సంతత, సుజన।త్రాణార్జనిత శుభవిలసదధో క్షజ విజయరామనరపతి,భజనోత్సుకబుర్రవంశభవ వేంకన్నా.

ఈపద్యములు (శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారిని గూర్చి యు, వారిమంత్రులగూర్చియు ప్రశంసించుటయేగాక, సూరకవి విరచితములగు పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రిపద్యములను పోలియుం డుటచే నానాటికవులు సూరకవిరచనల ననుకరించి యాతని కవ నము నావిధమున మెచ్చియుండుటను సూచించుచున్నవి

సూరకవిది కవికుటుంబమనుట సూరకవి కోవవారాతని యనంతరముగూడ స్థిరపరచిరి. సూరకవి కుమారుడు బాలభా స్కరుఁడు (II) ఈతనికుమారుడు సూరన; ఈతని కుమారుడు బాలభాస్కరుడు (III); ఈతనికుమారుడు బుచ్చివేంకటరా యులు (వీరుసజీవులు.చిన్నతనమున కవనముచెప్పి రాజమహేం ద్రిమందు విద్వత్సభను మెప్పించి గొప్పబహుమానము గొన్న వారు) సూరకవి మనుమడగు సూరననుగూర్చి యాతని సమ కాలికులు నడిమింటి రామజోగిశాస్త్రిగారు

మ. కవిరాజుల్ గలరెందరైన నిఖిలక్ష్మాచక్రిమధ్యంబునం

దవుగానిమ్ము నిరర్గళ ప్రకటశాపానుగ్రహా ఖండవై
భవశుద్ధాంధ్రవచోధురంధర ఘనప్రాబంధికుల్ వేరె లే
రవురా శ్రీయడిదంబు సూరకవిచంద్రా సాంద్ర తేజోనిధీ.

(యని చెప్పిరి)

ఈ సూరన కుమారుడగు బాలభాస్కరుడు (III) శ్రీ మాడుగుల సంస్థానమందు శ్రీకృష్ణభూపతి దేవుమహారాజులుంగారిచే సన్మానింపబడుచు తన తాతసూరకవివలెనే దేశాటనము చేయుచు కవితావృత్తిచే జీవించుచుండెను. ఈతడు సంగీత సాహిత్యములందు నేర్పరి. విద్వత్సభలయందు సభారంజకముగ నాశుకవిత్వముజెప్పి నవరోజు రాగముతో పద్యములు చదువుచుండెడివాడని యాతని మనుమలగు శ్రీ పొగరు కృష్ణమూర్తి పంతులుగారు నాతో సెలవిచ్చిరి. సూరకవియు నిట్లే యేదో యొక రాగవరుసను పద్యములు చదివియుండవలెను.

సూరకవి రచనలలో మూడువంతులాశువులే ఒకవంతు కావ్యములు. పూర్వాంధ్రకవులవలె పదునెనిమిదవశతాబ్దమునవన్నెకెక్కిన ప్రాబంధికుండై సరసముగ కవనముసాగించియు, రామలింగేశశతకమువంటి రచనలయందానాటిలోకవ్యవహారవిమర్శనమును ధర్మానుసారముగ నెరపి సత్కవియనదగియు, సుఖజీవనోపాయములంతగా లేకుండుటచే రాజావలంబనము నపేక్షించియు కూటికై యాత్మస్వాతంత్ర్యమును కోల్పోకుండియు, సమకాలికులకును, ఆంధ్రలోకమునకును సంభావ్యుడైనట్టి యీయుడదము సూరకవిజీవితచరిత్రమును సవిమర్శముగ జదివి లోతుపాతులరసి " యాంధ్రావళి మోదముంబొరయు " గావుతమని నా విన్నపము.

బుర్రా శేషగిరిరావు.

పీఠిక.

నే నీ గ్రంథము కొన్నిసంవత్సరముల క్రిందట నారంభించి మూఁడునాలుగు ప్రకరణములు మాత్రము వ్రాసి కారణాంతరములచే నసంపూర్తిగ విడిచిపెట్టితిని. కాని నామిత్రులగు మ.రా.రా.శ్రీ గాదె నరసింగరావుపంతులు బి. ఏ. గారి ప్రోత్సాహమున దీనియందలి యొకప్రకరణము (చెఱువుమీఁది పద్యములు. విమర్శనము) ప్రత్యేకముగ నొకచిన్నపుస్తకరూపమునఁ బ్రచురించితిని. ఆ విమర్శనము నాయదృష్టవశమునఁ బలువుర విద్యార్థికులయాదరమును బొందినది.

ఇది యిట్లుండ, గతసంవత్సర మీపురమున నీ"యాంధ్రపారిజాతము" భాషాభిమానులును నామిత్రులును నగు మ రా. రా.శ్రీ వేమూరి వేంకటకృష్ణయ్యపంతులుగారిచే నెలకొల్పఁబడినది. వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక యిట్టి కాకితప్పఁగఱవుదినములలో నీమహోద్యమము లేవనెత్తిన మా వేంకటకృష్ణయ్యగారి యుత్సాహమును నౌదార్యమును భాషాభిమానమును నెంతయుఁ బ్రశంసనీయములు. వీరును, నా హితులగు మ. రా. రా శ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుపంతులు (M.A.) గారును, భోగరాజు నారాయణమూర్తిపంతులుగారును, నన్ను హెచ్చరింప నీగ్రంథమును మొన్నటి వేసవికాలపుదినములలోఁ బూర్తిచేసి, యీపారిజాతమునకు నిచ్చితిని.

ఈ గ్రంథభాగములను జాలపటకు వినియును, పలయు సలహాలనిచ్చియును,చోట్లఁదగిన నన్నుఁబ్రోత్సాహపఱచి నా

యెడల సోదరభావమునుజూపిన నామిత్రులు శ్రీవఝ్ఝల చిన
సీతారామస్వామిశాస్త్రిగారికిని, కావ్యకంఠ శ్రీ గోర్తి సూర్య
నారాయణశాస్త్రిగారికిని నాకృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారము
లను నర్పించుచున్నాఁడను. అచ్చుచిత్తులు దిద్దుటయందును నిం
క నితరవిషయములయందును నాకు సాయపడిన శ్రీ దువ్వూరి
వెంకటరమణశాస్త్రిగారికి నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

మహారాజుపేట,
విజయనగరం
8-1-1918

ఇట్లు బుధవిధేయుఁడు,
అడిదము రామారావు.

పీఠిక.

(రెండవ కూర్పు)

ఇప్పటికిసుమారు 12 సంవత్సరములక్రిందట నీపుస్తకము
మొదటిసారి ప్రచురింపఁబడినది. నాఁడు మొదలు నేఁటివఱకు
ను సూరకవీంద్రునిజీవితముతోఁగాని యతఁడు రచించిన గ్రం
థములతోఁగాని సంబంధించినవిషయములుఁ గ్రొత్తలు నాకేమి
యు లభింపలేదు. ఆహేతువుచేత గ్రంథమునందు,నచ్చటచ్చటఁ
జేయఁబడిన సవరణలుతప్ప విశేషములని యెన్నఁదగిన మార్పు
లేమియుఁ గానరావు ఇంక దీనికి నుపోద్ఘాతమును సవరించి
యొకటి రెండు నూతనవిషయములను జేర్చి తిరుగ వ్రాసియి
చ్చిన నామిత్రులు మహారాజశ్రీ బుర్రా శేషగిరిరావుపంతు
ల (M, A.) వారికి నెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

మహారాణీపేట,
విజయనగరం
22-4-1931

అడిదము రామారావు.

శ్రీ రస్తు.

అడిదము సూరకవి.

మొదటి ప్రకరణము.

వంశపూర్వ చారిత్రము—గృహనామము.

ఉ. ఇరువదియేఁడు ప్రాయము • లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వవృత్తిచే
నరపతులెల్ల మెచ్చఁ బడు • నాల్గుతరంబులు మించుపిమ్మటన్
వెరవగుజీవనస్థితు ల • భించుట, తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కమింక నను • బాధపుచెంగట నాశ్రయించుటల్.

(సూరకవి చాటుధార)

ఆంధ్రదేశమునఁ గవితావృత్తిచేఁ బ్రఖ్యాతిగాంచిన నియోగికుటుంబములలో నడిదమువారి కుటుంబ మొకటియని చెప్పనగును. తొలుదొల్త వీరియింటిపేరు 'మోదుకూరువారు'. ఈకుటుంబమునఁ గొందఱు ప్రసిద్ధకవులు తమగ్రంథములను నేనుఁగులపైని వేసికొని దేశాటనముచేయుచు రాజాస్థానములను దర్శించి జీవయాత్ర గడపుచువచ్చుటచేతఁ గొంతకాలము వీరికి "గ్రంథవారణము" వారనియు గృహనామము గలిగియుండెడిది. మఱికొంతకాలమునకుఁ దరువాత నీవంశజులలో

నొకఁడగు నీలాద్రికవి కళింగరాజులలో నొకనియొద్ద నాస్థాన
కవిగానుండి యొకానొక సమయమునఁ దనప్రభువుతోఁగూడ
యుద్ధమునకై వెడలెను. బ్రాహ్మణుఁడయ్యును నపరద్రోణా
చార్యునివగిది నీలాద్రికవి యుద్ధరంగమున వెల్లడించిన సాహస
పరాక్రమంబులకు రాజెంతయు నాశ్చర్యమునొంది యతని
నుచితరీతిని గౌరవింప సంకల్పించుకొనెను. కవియు నాయుద్ధ
మునఁ దనయేలిక గాంచిన విజయమును గడించుచు "రణరంగ
విజయ" మను పేర నొక యాంధ్రప్రబంధమును రచించి రాజున
కంకితమొనర్చెను. నిండుకొలువున రాజీగ్రంథమును సాంతము
గ విని యానందించి కవికి ద్రవ్యరూపమగు పసదన మొసఁగుట
యేగాక నీలాద్రి యుద్ధరంగమున వెల్లడించిన ధైర్యసాహసము
లకుఁ దగిన పారితోషికమనియెంచి యొకకరవాలమును (అడి
దము) గానుకగా నొసంగి కవిని గౌరవించెను. నాఁటనుండియు
నీవంశజులకు "అడిదము" వారని యింటిపేరు గలిగెను.

మీఁది యంశములను సప్రమాణముగఁ దెలుపుటకుఁ
దగిన యాధారములు గానరాకున్నను, సంప్రదాయసిద్ధముగ
వచ్చుచున్న విషయములగుటచే నవి యిందుఁ బొందుపఱుపఁ
బడినవి. ఏదియెట్లున్నను బ్రకరణప్రారంభమున నుదాహరింపఁ
బడిన "ఇరువదిమూఁడుపూరుషములు" అను సూరకవిచాటుపద్య
మునుబట్టి సూరకవికిముందుఁ జాలతరములనుండియీవంశజులు
కవితావృత్తిచే జీవించుచు వచ్చిరని చెప్పుటకేమియునాక్షేపణ
ముండదు. మాగోత్రమును మోచుకూరివారిగోత్రమును

వసిష్ఠగోత్రమైన కారణముచేతఁ గొండొక కాలమున నీయడిదమువారు మోదుకూరువారైయుండినను నుండవచ్చును.

అడిదము సు (కర్త్రిని) గానుకగాఁ గాంచిన నీలాద్రికవికి మూఁడవ మనుమఁడగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్రరామాయణము నొకయచ్చతెనుఁగు కావ్యమును రచియించి దానిని దేవాంకితముగనర్పించెను అయ్యది యిప్పుడుండియున్నచోఁ కూచిమంచి తిమ్మకవి విరచితమగు "అచ్చతెనుఁగు రామాయణము" నకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడినదగ నెన్నికగాంచి యాంధ్రసారస్వతమున నున్నతస్థానము నధిష్ఠించియుండును. విధివశమున నాగ్రంథరాజము నామమాత్రావశిష్టమైనది. బాలభాస్కరకవి యాగ్రంథము రచించెననుటకు రెండు బలప్రమాణములు గానఁబడుచున్నవి. సూరకవి తనగ్రంథములలో వేసికొనియున్న గద్యము "ఇది శ్రీమదశేష మనీషిహృదయంగమ మృదుపద నిబంధ శుద్ధాంధ్రరామాయణ ఘటనావైచక్షిణ్యధురంధర అడిదము బాలభాస్కరకవి తనూభవ" యని యున్నది ఇదిగాక "కవిసంశయవిచ్ఛేద" మను తన లక్షణగ్రంథమున 'అకార' సంధికి లక్ష్యముగానీయఁబడిన "విగిడియనైపుణఁ జెదల జేటయి నీటుగ పిటికోట" అను చంపకమాలికాపాదము బాలభాస్కరుని శుద్ధాంధ్రరామాయణములోనిదని సూరకవి యుదాహరించియున్నాఁడు. ఈయాధారములను బట్టి సూరకవితండ్రియగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్రరామాయణమును రచించెనన్న సంగతి నిర్వివాదాంశము. ఈగ్రంథము

ఖిలమైపోయినందునను సూరకవి విరచితగ్రంథములలో నెక్కు-
డను వంశాభివర్ణనము కానరాకపోవుటచేతను నీవంశజుల పూర్వ
వృత్తాంతము ప్రజ్ఞాదికములు తెలియరాకున్నవి. సూరకవి
గ్రంథములలో నెల్ల మిన్నయని యన్నకెక్కిన "కవిజనరంజనము"
లోఁగూడ నవతారికపద్యములు గానరావు. రావుబహద్దూరు
కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు "సూరకవిప్రణీతగ్రంథ
ములు" అని యచ్చొత్తించిన సంపుటములోని కవిజనరంజనము
నందు నీక్రింది షష్ఠ్యంత మొకటిమాత్రము గానవచ్చుచున్నది.

క. కంఠీరవహాస్య విక్రము
కుంఠనమును గుంభిదైత్య ♦ కోపాటోపా
కుంఠ ప్రతాప హరునకుఁ
గంఠేకాలునకుఁ బ్రమథ ♦ గణపాలునకున్.

మాయింటనున్న ప్రతులలో నీపద్యము గానరాదు.
సూరకవి తనప్రబంధమున నవతారికపద్యములు చెప్పియుండెనా
లేదా యన్నయంశము కొంతరకు నాలోచింపవలసియున్నది.

కవిసంశయవిచ్ఛేదమను నొక చిన్న లక్షణగ్రంథమున
నియమము దప్పకుండ నీక్రింది యవతారికా పద్యములను
సూరన చెప్పియున్నాఁడు.

క. శ్రీమదుమా శంభులకు ర
మా సురవైరులకు వాక్యముల నూతులకున్
జేమోడ్చి వినాయకపద
తామరసంబులకు నెఱఁగి ♦ తవిలిన వేడ్కన్.

౩. వాల్మీకి వ్యాసులనను
గొల్చి తగఁడిటి నన్నపార్యులఁ • [illegible] కవిం
[illegible] గవితఁగు [illegible]
కల్ప[illegible] [illegible] • [illegible] తగన్.

౪. చినలక్ష్మమంత్రితనయుని
వనఘుని మజ్జనకు భాస్క • రామాత్యుఁ బేర్మిఁ
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనభాస్క • గళగిన మేటిన్.

౫. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁ గవిజనరంజనకృతి • గావించితి నే
నడిదము సూరకవీంద్రుఁడ
మృదుపదపంకజ [illegible] • మృదుమానసుఁడన్.

ఈరీతిఁ గృత్యాదిపద్యములను జెప్పియున్న యతఁడు తొలికృతియగు దనకృతులలో నెల్ల మేటియునగు కవిజనరంజనములో నవతారికాపద్యములను జెప్పియుండలేదనుటకు నెంతమాత్రమును విలువపడదు. చెప్పియే యుండును. ఎటులనో యవి యంతరించిపోయినవి పూర్వకవులు కృత్యాదిపద్యములను విడిచిపెట్టి కథాభాగమును దొలుత వ్రాయు నాచారము గలిగియుండెడివారేమో యని తోఁచెడిని. ఏది యెట్లున్నను నూరనమాత్రము ప్రారంభముననో లేక గ్రంథ పరిసమాప్తియైనతరువాతనో కృత్యాదిపద్యములను వ్రాసియుండ వచ్చునని యే యూహింపనగును.

రెండవ ప్రకరణము.

జన్మాదికము—విద్యాభ్యాసము.

క. చినలచ్చమంత్రి తనయుని
   ననఘుని మజ్జనకు భాస్కరామాత్యమణిన్
   గొనియాడెద శ్లాఘాలం
   ఘనజాంఘిక భవనధాటిఁ గలిగినమేటిన్ ॥

(కవిసంశయ విచ్ఛేదము)

ఈపద్యమువలన సూరకవి భాస్కరమంత్రి పుత్రుఁడనియు, చినలచ్చమంత్రి పౌత్రుఁడనియుఁ దేలుచున్నది. ఇతఁడు భూపాలరాజురేగయనుగ్రామమున క్రీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జననమొందెను. ఈగ్రామము విజయనగరమునకుఁ దూర్పుగా నైదుక్రోసుల దూరమునను న్నది. దీనికిప్పటిపేరు పూనపాటిరేగ. నాఁటినుండి నేఁటివఱకును నియ్యది 'అడిదము' వారికి నివాసస్థలమైయున్న కారణముచేత నిప్పుడుగూడ వారిలో నొకకుటుంబమువారు కరణికముచేయుచు నిచ్చటనే కాపురముండియున్నారు. "చెఱువుమీఁదిపద్యములు" చెప్పిన రామకవియు సూరకవితండ్రియగు బాలభాస్కరకవియు నొకేకాలమున స్వగ్రామమగు రేగయందు నివసించుచుండిరి. వారి నాఁడా గ్రామమునకు భూపాలరాజురేగ యని పేరు.

"అవధారు దేవ! మహాప్రభూ! పిన్నసంబాశివతోట్లమునకు శ్రీ ఘనాంధ్ర
కవిని! పేరు రామన యింటిపేరడిదమువారు మా జాగ భూపాలరాజు రేగ"
అని రామకవి తనచెలువుమీఁది పద్యములలో నొకదానియం
దిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. వీరికాలమునకుఁ దరువాత నీగ్రామము
మనుపటితావునుండి మార్పఁబడి యుత్తరముగా వేఱొకస్థల
మునఁ గట్టఁబడి యప్పటిగ్రామపు గుత్తదారుఁడగు దంతులూరి
అన్నమరాజు పేరను "అన్నమరాజు రేగ" యని వ్యవహరింపఁ
బడుచువచ్చెను. భూపాలరాజు రేగయను పేర నీగ్రామము రమా
రమి యెనుబదిసంవత్సరములవఱకు నుండెననియుఁ దరువాత
గట్టఁబడిన గ్రామము అన్నమరాజు రేగ యను పేరుతో డెబ్బది
సంవత్సరములకుఁ బైగా నుండెననియు నిప్పటిగ్రామమగు "పూస
పాటి రేగ" మొన్న పోయిన యానంద సంవత్సరమునఁగాక దాని
క్రిందటి యానంద సంవత్సరమునఁ బూర్వపుస్థలమునుండి యిం
కొకతావునకు మార్పఁబడి యచ్చటఁ గట్టఁబడెననియు, మా
గ్రామములోని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. దీనినిఁబట్టి యిప్పటికి
నూటముప్పది సంవత్సరముల క్రిందటికాలముననున్న గ్రామము
భూపాలరాజు రేగయని చెప్పవచ్చును. క్రీ॥శ॥ 1780-90 సంవ
త్సర ప్రాంతమువఱకునుండియున్న గ్రామము భూపాలరాజు రేగ
యని వ్యవహరింపఁబడుటచేతను మాకుటుంబమునందుఁ దరముల
వెంబడి వచ్చుచున్న వాడుకచొప్పున సూరకవి యెనుబది
మూఁడు సంవత్సరములు జీవించెనని తెలియవచ్చుటచేతను

నతఁడు క్రీ॥శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండెనను టకు వీలుకనఁబడుచున్నది.

సూరకవి మనుమఁడగు సూరన 45 సంవత్సరములు జీవించి, క్రిందటి చిత్రభాను సంవత్సరమునఁగాక దానికిఁ గ్రిందటి చిత్రభానుసంవత్సరాషాఢ బహుళషష్ఠిని పాడ్యమినాఁడు (క్రీ॥శ॥ 1823 సంవత్సరము) స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. దీనినిబట్టి యతఁడు క్రీ॥శ॥ 1778 సంవత్సరమున జన్మించియుండవలెనని తేలుచున్నది. ఈ సూరఁడు జనించునరికి సూరకవివయసు 28 సంవత్సరములు. అట్లయినచో సూరకవికుమారుఁడగు బాలభాస్కరుఁడు 1750 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండవలెను. సూరకవికి 25 సంవత్సరములకుమించిన ప్రాయమునందు సంతానము కలిగినట్లు వాడుక. ఈరీతిగ నాకుటుంబమునందుఁ దరములవెంబడి వచ్చుచున్న సమాచారమునుబట్టి పరిశీలించినను సూరకవి 1720 సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించియుండవలెననియే తెలియుచున్నది.

ఇంతియెగాక, బొబ్బిలియుద్ధమున వీరస్వర్గమునుఁగాంచిన పెదవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున సూరకవి నిండు జవ్వనమున నున్నవాఁడని యొక ప్రబలమగు వాడుక గలదు. ఇందులకుఁ దార్కాణముగ నితఁడు క్రీ॥శ॥ 1746 సంవత్సరమున బాదుల్లాఖానునకును, పెదవిజయరామమహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమునఁ బ్రశంసించుచు నీక్రిందిపద్యములను జెప్పియున్నాఁడు.

గీ|| మెత్తనైనట్టి యరఁటిగాను ♦ మీఁదఁ గాక
మంటిమీఁదను జెల్లునే ♦ సుంటివాఁడి
పేదలైనట్టి సరదార్ల ♦ మీఁదఁ గాక
కలదె కోత్రివ్వాడి బాదుల్ల ♦ ఖానుమీఁద.

సీ. గడిడీలలోపల ♦ గంతు వేయుట కేమి
యీఁకెఁబెట్టి యరిపై ♦ దాఁటవలెను
సొగసుగ మొలకత్తి ♦ బిగియఁ జెక్కుట కేమి
వెలవక వైరుల ♦ నఱకవలెను
మాటిమాటికిఁ బెద్ద ♦ మాటలాడుట కేమి
యదలించి రిపులఁ జెం ♦ డాడవలెను
తొమ్మన నెఱ్ఱంగం ♦ దస్త్రఁ బూయుట కేమి
గాయంపు నెత్తురుల్ ♦ గ్రిమ్మవలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కృతి ♦ కాంతగలదె?
పూసపాటి కులాంభోధి ♦ పూర్ణసోమ !
సమరజయభీమ! గజపతి ♦ సార్వభౌమ!
విమలసద్గుణధామ! శ్రీ విజయరామ !

శా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం ♦ డెక్క నీప్రకటంబుగల్ గుఱ్ఱాల్
బల్లాలంబొడసించి హుమ్మని యర ♦ బ్బాసెక్కి పైకొంచు బా
దుల్లాఖానునిఁ బారఁదోలితివి నీ ♦ దోశ్శక్తిం * గూఁబాలకున్
మల్లింపందరమానె? శ్రీ విజయరా ♦ మా! మండలాధీశ్వరా!

ఇట్లు నిరాఘాటముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగిన సూర
కవి యప్పటికి నిరువదిరెండు సంవత్సరములకుఁ దక్కువగాని

యీడుననుండవలెనని యూహింపవలెను. అట్లనుకొనినచో నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండెనను టకుఁ బ్రతిబంధకము గానరాదు.

సూరకవికి నక్షరాభ్యాసము మొదలు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కని సాహిత్యమలవడునట్లుగ దండ్రియగు బాలభాస్కరకవియే విద్యగఱపెను. ఇతఁడు పండ్రెండు పదుమూడు సంవత్సరముల వయస్సుగలవాఁడైయున్నప్పుడు తండ్రిగారియొద్ద నొకనాఁడొక యాంధ్రగ్రంథము పాఠముఁజెప్పుకొనుచు నందు 'తగ। మావిమూక వసంతాగ • మంబులేక' యను గీతపద్యభాగమును జూచి యుండక 'తగ' అను వ్యర్థపదప్రయోగమునుగూర్చి తండ్రిగారితోఁ జర్చింప నంకించిన

* సుబా—హిం. వి. రాజ్యమునందొక గొప్పభాగము—అని శబ్దరత్నాకరము.

సూబా:—అనఁగా నట్టి రాజ్యభాగమును బరిపాలించువాఁడు. ఈ యర్థమున నీపదము ఇంగ్లీషుభాషలో వ్రాయఁబడిన దేశచరిత్రలందు వాడఁబడియున్నది.

The Subah Salabadjing, on his return from Maslipatam, halted within four days of Hydrabad, and commenced a negotiation with his brother Nizamally. (Orme's History of the Indostan Vol. II Book No. XI Page 504.)

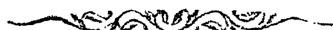
సాలబత్ జంగుసూబా మచిలీబందరునుండి తిరుగుదలలో హైదరాబాదునకు నాలుగుదినముల ప్రయాణప్రమాణమున నిలిచి తనసోదరుఁడగు నిజామల్లీతో సంధి ప్రయత్నములు చేయ మొదలు పెట్టెను

వయసునఁ దన కుమారుఁడు చేయు వివ్యనకు భాస్కరకవి లో
లోన సంతసించుచు వచ్చెను. ఇట్లు సూరన యిరువది సంవ
త్సరముల ప్రాయము వచ్చువఱకుఁ దండ్రిగారిచేతనే సాహిత్య
సంపాదనమునందును, కవితా రచనా విధానములయందును
శిక్షితుఁడై తండ్రికిఁ జేతికందినకొడుకై వర్తిల్లుచుండెను. సూర
కవి విద్యాభ్యాస సందర్భముననుసరించి బాలభాస్కరకవి ప్రి
జ్ఞాదివిశేషములు కొంతవఱకు వెల్లడింప నవకాశము గలదు.
సూరకవికి రమారమి యిరువదియైదు సంవత్సరములప్రాయము
వచ్చువఱకు నీభాస్కరకవి జీవించియుండెను. తండ్రిమరణము
దనుక రేగవిడిచి సూరవి వేఱొండుచోటునకు వెళ్లుటలేదు.
అతని విద్యాభ్యాసమంతయు రేగయందే జరిగెను. అదియుఁ
దండ్రిగారియొద్దనే. మాగ్రామమున మా కుటుంబముతోఁ
బాటు బూ[illegible]నుండియుఁ గాపురముండియున్న బ్రాహ్మణులు
వై[illegible]కులు ' ఓరుగంటి ' వారి కుటుంబమొకటి కలదు. కాని
విద్యాధికులగు పండితులుండియుండిరన్న ప్రసిద్ధి యీ కుటుం
బమునకు లేదు. అందుచేత నాదినుండియంతమువఱకుఁ దండ్రి
గారియొద్దనెగాని సూరకవి మఱియొకరియొద్ద శుశ్రూషచేసి
యుండలేదని నిశ్చయింపనచ్చును. సూరకవి ప్రణీతగ్రంథముల
ను జక్కఁగ బరిశీలించి చూచినచో నతనికి నుభయభాషలయం
దును నఖండమగు పాండిత్యము కలదనియు, సంస్కృతమున
నతఁడు నాటకాలంకారసాహిత్యముఁ గలవాఁడగుటయేగాక పాణి

నీయ వ్యాకరణజ్ఞుండునుగూడనై యుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి విద్యాసంపాదనమునకుఁ గారణభూతుఁడును గురువుననగు బాలభాస్కరకవి యుభయభాషాకోవిదుఁడై యుండునని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. సూరన తన కవిసంశయవిచ్ఛేదములో "...శ్లాఘాలంఘనజాంఘిక కవనఘాటి♦కలిగిన మేటిన్" అని తండ్రిగారిని నుతించి యున్నాఁడు. శుద్ధాంధ్ర రామాయణము లోనిదగు "నిగిడిరు వైపులన్వాడల ♦ నేటయి నీటగు వీటికోట" అను నీ చంపకమాలికాపాదము వసుచరిత్రములోని "పీటన్మిటగు జోటు లేటివగ దన్ ♦ వేమారు గ్రీడింప" అను పద్యము ఛాయనున్నది. దీనిని బట్టి చూడ బాలభాస్కరకవి వసుచరిత్ర మొదలగు ప్రబంధరత్నముల కవితాధోరణిని దనకు మేలుబంతి (Model) గా నిడుకొని యీ యచ్చతెనుఁగుఁ గబ్బమును మిగుల రసవత్తరముగ రచించెనని నే నూహించుచున్నాఁడను.

మూఁడవ ప్రకరణము.

— చీపురుపల్లికిఁ గాఁపురము మార్చుట —

సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరుని మరణానంతరమున స్వగ్రామమగు రేగను విడిచి చీపురుపల్లెకు (విజయనగరమునకు నీశాన్యముగా నిరువదిమైళ్లదూరమున నున్నది) మిక్కిలిసమీపముననున్న రామచంద్రపురమును (గులివిందాడ) దనకు నివాసస్థలముగనేర్పఱుచుకొని యామరణాంతమచ్చటనే నివసించియుండెను. కవికిని నింకొకరికిని బద్యరూపమున జరిగిన సంభాషణ వలన నితఁడు చీపురుపల్లెయందున్నట్లు తెలియవచ్చెడిని.

క. ఊరెయ్యది? చీఁపురుపలి
పేరో? సూరకవి యింటి పేరడిదమువార్
మీరాజా? విజయరామ మ
హారాజతఁడేమి సరసుఁడా? భోజుఁడయా.

రేగయందువలెనే కవికి చీపురుపల్లెకు దగ్గఱనున్న కంచరగ్రామమునందును మాన్యముండెడిది. ఇప్పటివలెఁగాక సూరకవి రామకవులకాలమున రేగమాన్యము లేమి కంచరమునఁగల మాన్యము లేమి ప్రతిసంవత్సరము పండెడివికావు. ఈ మాన్యముల పంటపర్యాయములనుగూర్చియే సూరనయిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

చ. గరిసెలు ప్రాఁతగాని యొక ♦ గంటెఁడెఱుంగము మన్యదేశముల్
దిరిగి యభీష్టవస్తువులు ♦ తెచ్చిభుజింతుము సర్వకాలముం
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి ♦ సూరకవీంద్రుని కేలఁగల్గెఁ గం
వరమును రేగ మేఁక మెడ చన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్.

సూరకవి, తండ్రిగారు స్వర్గస్థులైన వెంటనే తన నివాసస్థలమును మార్చుటకుఁగల కారణములు తెలియరాకున్నవి. చీపురుపల్లెకు సమీపమునఁ గంచరపుఁలో మాన్యముండుటయు, తనకిష్టదైవమగు రామలింగేశ్వరునకు మనికిపట్టగు రామచంద్రపురమును దనకు నివాసస్థలముగాఁ జేసికొన నాసక్తియుఁ దాను బ్రతిసంవత్సరము వర్షాశనమునకై పోయి చూచెడు మన్యపుజమీలకుఁ జీపురుపల్లె మధ్యస్థముగనుండుటయునను నీ కారణము లతనిస్వస్థానచలనమునకు హేతువులై యుండునని నాకుఁ దోఁచెడిని. ఈ రామచంద్రపురమునఁ గల శ్రీరామలింగేశ్వరాలయమును అడిదమువారి కోవెలయనియు దానికి సమీపమున నున్న ప్రదేశము పూర్వము అడిదము వారి యింటి నివేశనమనియు నిప్పటికి నచ్చటివారు చెప్పువాడుక గలదు. సూరకవి, యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమప్పుడు చీపురుపల్లె ప్రవేశించెను. తన జీవితకాలమంతయు నచ్చటనే యుండెను. కవిజనరంజనాది గ్రంథరాజములన్నియు నచటనే రచన మొనర్చెను. ఇతనికి నాగ్రామమున వైదికులు కొందఱు శిష్యులైయుండిరి. అయ్యది యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

గీ. పారమంబిధి యక్కిన పల్లివారు
దుక్కి చేతను దీఁదెందువులకెల్ల
దానికృష్ణుండు చదువంటె దుఃఖపడును
ధీరుఁడై నిలిచె ముసిపాక సూరనకవి.

ఈపద్యమునఁ జేర్కొనఁబడిన కుటుంబములవారిసంతతి వారిప్పటికి రామచంద్రపురము (గుల్లిందాడ) నందుఁ గాఁపురముండి యున్నారు.

సాధారణముగా నాంధ్రకవీశ్వరులను జెట్టబట్టిన దరిద్రతా దేవతయొక్క కటాక్షవీక్షణములకు సూరకవికూడ దూరముగఁ దొలఁగియున్నవాఁడు కాఁడు. సమీప గ్రామమున నున్న యొక రాచకుమారుఁడు కవికిఁ జింతకాయ లిచ్చెదనని చెప్పి పలుసారులు త్రిప్పినట్లును, దానికి సూరన విసుగుఁజెంది శంబాముగ్రామము బారికియగు రేగానిసన్నిగాఁడు చింతకాయ లిచ్చి కవిని సంతోషపఱిచినట్లును నీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. బండ్లు నోడలు పట్టవు పలుకులైతె
చేరి వేఁడిన నీఁడాయెఁ జింతకాయ
కొండశంబాములో రాచకొడుకకన్న
*శంబమున మేలు రేగానిసన్నిగాఁడు.

ఇతఁ డిచటనున్న కాలమున మన్యపు జమీలకుఁ బోయి

---

*పా॥ చాగమున మేలు రేగాని సన్నిఁగాఁడు.

ధనము సంపాదించి దానిచేఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడు
ఇదియే పూర్వోదాహృత పద్యమున "మన్యదేశముల దిరిగి
యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్" అని చెప్పఁ
బడెను. ఇంతియెగాక యితఁడు చీపురుపల్లెలోను దాని సమీప
గ్రామములలోను స్వగ్రామమగు భూపాలరాజు రేగలోను వై
శ్యులయిండ్లకడ వివాహములు జరిగినపుడు తప్పక యచ్చటికిఁ
బోయి కవీశ్వర సంభావనలను గైకొనెడి వాఁడు. దీనినిగూర్చి
యే కవి తన రామలింగేశ్వర శతకములో * "కవులకీఁగలజాతి
యొక్కటియు లేదు। వితరణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లి వేళఁగలదు।
శ్రాంకుపణితులు కుపతుల్ కూటికొఱకు। రామలింగేశ రామ
చంద్రపురవాస।" అని వ్రాసియున్నాఁడు. మొత్తముమీఁద
సూరకవి చీపురుపల్లెలోఁ దన జీవితమును నిబ్బంది లేకుండఁగఁ
జరిపినట్టు కనఁబడదు. ఇతఁడు తనతండ్రిగారి సంరక్షణలో
హాయిగా నుండి సుఖజీవనము చేయుచు వచ్చెనని "తండ్రి గల్గిన
పెన్నిధానమేల" అను రామలింగేశశతకములోని వాక్యమును

---

* చినవిజయరామమహారాజుగారి కాలమున నాయన యగ్రజుఁడు
సీతారామరాజుగారు దివానుగానుండి రాజకీయ వ్యవహారములలో సర్వా
ధికారము చూపుచుండెడివారు. ఒకప్పుడాయన సూరకవిని కోమటిపెండ్లిం
డ్లసంభావనల నెపమున దర్బారువిడిచి పోఁగూడదని యాజ్ఞపెట్టెనఁట. కాని
సూరకవిమాత్రమట్టియాజ్ఞను మన్నింపక విధిగాఁ గోమటి పెండ్లిండ్ల సంభా
వనలకుఁ బోవుచుండెడివాఁడు. ఆవిషయమే యిచట సూచింపఁబడినది.

బట్టి యూహింపవచ్చును. సూరకవికి నతనితండ్రిగారు సజీవులై యున్నప్పుడే వివాహమాయెను. ఆకాలమునఁ గోటిపల్లెయందు నివసించెడి వడ్డాదివారిపిల్లను నీతఁడు పెండ్లియాడెను. రైలులేని యాదినములలో నిట్టి దూరదేశపు సంబంధము మా కుటుంబమున కెట్లు కలిగెనో యూహింప వీలులేకున్నది. ఒకానొకప్పుడు నితఁడేదియో రోగముచే బాధపడుచుండి యీ సమాచారము నత్తవారికిఁ దెలియఁజేయ వారెవరును రానందులకు వగచి యాతఁడు భార్య దానిని జూచి పరిశంసింప నతఁడు "తెలియని దానవు సుమ్మీ! పిలిచినపకుఁ గెత్తి రాను పెండ్లావడుగా" యని భార్యతోననెను. చీపురుపల్లెలోనున్న కాలముననే సూరకవి సంతానవంతుఁ డయ్యెను. ఇతనికి నొక కుమారుఁడును నొక కొమార్తెయును గలిగిరి కుమారునికి బాలభాస్కరుఁడనియు, కొమార్తెకు నరసమ్మయనియుఁ బేళ్లుపెట్టెను. కొమార్తెను రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారికిచ్చెను. ఈపాణంగిపల్లి వారితోఁ జేసిన సంబంధమునుబట్టియే సూరకవికిఁ దరువాత నాతని కుటుంబమువారు రెల్లివలసను దమకు నివాసస్థానముగఁ జేసికొనిరి. సూరకవి తన కుమారునిఁ బెంచిపెద్దవానిని జేసి విద్యాబుద్ధులు గఱపెను గాని యతఁడేవిషయమునను బ్రజ్ఞావంతుఁడై ప్రసిద్ధిగని తండ్రిగారి కీర్తిని నిలిపినట్లగపడదు. ఇతఁడే సూరకవి మరణించిన పిదప "చీపురుపల్లె" నుండి రెల్లివలసకుఁ గాఁపురము మార్చెను.

ఒకానొకప్పుడు భోజన సమయమున సూరకవిగారి భార్య (ఈమెపేరు సీతమ్మ) సూరకవితో "ఏమండీ; అందఱిమీఁదను బద్యములు చెప్పుదురు గదా; మన బాచన్నమీఁద నేల యొక పద్యము చెప్పరాదు?" అని కోరఁగా సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పెను.

క. బాచా బూచుల లోపల
బాచన్నే పెద్దబూచి పల్లిం దానుజ
బూచంటె రాత్రివెఱతురు
బాచన్నను జూచి పట్టపగలే వెఱతుర్.

యీవసికొనట్టి తమ కుమారుని స్వభావోక్తిగ వర్ణించుట యిష్టములేనిదైన యామె భర్తతో "చాలునండి. మా గొప్పపద్యము చెప్పినారు. మా బాచబాబు కేమితక్కువ" యని భర్తయెడల సురాళించుకొనెను. సూరకవి యీమెనింకను నెగతాళిచేయ నెంచి యిదిజరిగిన యొకటి రెండు దినములవఱకు మామూలుమాటలలో సహితము పరియాచకమునకై నడుమ నడుమఁ బద్యరూపముగ సంభాషించుచు వచ్చెనఁట. 'వంట యేమిచేయుదు' నని భార్య యడిగినప్పుడు సూరకవి * "పుల్ల గములోపలికి పచ్చిపులుసే కాదా!" యని చెప్పిన పద్యపాదము మీఁది యంశమును రుజువుచేయఁగలదు.

కం. * పులగము వండితి మునురని
కలుపుకొనగ గూర లేమి కనఁబడవండీ
తెలియనిదానవు సుమ్మీ
పులగములోపలికిఁ బచ్చిపులుసే గాదా.

పాటక ననుసరించి చెప్పఁబూనినచో సూరకవి యొక మూదిరి స్థూలశరీరమును, నల్లనిశరీరచ్ఛాయయుఁ గలిగి పొడుగుగ నుండెడివాఁడని చెప్పవలెను. "ఆతని వేషంబంతయుఁ బండితరీతినుండక మొగలాయి విధంబుననుండు. కావునఁ దదనుగుణమైన లాగు, పాగా, యంగరఖాలను దాల్చి యొకవ్రేఁకఁ గంటపుటొరయును, రెండవదిక్కున బాఁకును బూని 'ఇదం బ్రాహ్మ్యమిదం క్షాత్ర'మ్మను రీతినుండి యేరైన మీరెవరని యడిగిన సూరుఁడననుచుండు." (గు॥ శ్రీరామమూర్తిగారి కవి జీవితములు.)

నాలుగవ ప్రకరణము.

సూరకవి కాలము.

ఈ కవికాలమును నిర్ధారణచేయు సందర్భమున నితనికి నాశ్రయులును, ప్రభువులును నగు శ్రీ విజయనగరాధీశులను గూర్చియు, వారి సంస్థానమును గూర్చియు నించుక గొంతవఱకు వివరించుట యనుచితము కానేరదు.

శ్రీ విజయనగర ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారు సూర్యవంశజులు. దుర్గాసాక్షాత్కారముఁబొంది, తనతపఃప్రభావమునఁ దానేలు రాజ్యమున నేడుగడియల కాలము సువర్ణవృష్టి గురిపించెనను ప్రసిద్ధిగన్న శ్రీ మాధవవర్మసంతతివారు. "కొండపల్లి సర్కారులోని పూసపాడను గ్రామనివాసము చేత వీరికి పూసపాటి వారని యింటిపేరు గలిగినది. ఓఱుగంటి సంస్థానము ప్రతాపరుద్రునితో నశించిన వెనుక వత్సవాయివారు, పూసపాటివారు మొదలయినవారు మహమ్మదీయులకుఁ లోఁబడిరి. రఘునాధరాజను మాఱుపేరు గల * పూసపాటి తమ్మిరాజు గారు గోలకొండలో సరదారుగానుండి శ్రీకాకుళమునకు వచ్చి

---

* "ఈతమ్మిరాజుగారికి రఘునాధరాజను మాఱుపేరు లేదు. ఈయన యన్నగారిపేరు రఘునాధరాజు. "శ్రీకృష్ణవిజయము"న నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పబడియున్నది ఈతమ్మిరాజుగారే కృష్ణవిజయమును రచించిన కవి. వ్యవహారమున నీయనకు మాధవవర్మ యనినాడుక యుండినట్టుగఁ జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది— విశాఖపట్టణమండల చరిత్రమున నిట్లున్నది.

శ్రీకాకుళమునకు ఫౌజుదారుగా నుండిన షేరుమహమ్మదుఖానుని వలన 1652 సంవత్సరమున కుమిలి * భోగాపురపు తాలూకాలను గుత్తకు పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. ¶ ఈయనపుత్రుడైన సీతారామచంద్రరాజుగారు మఱికొన్ని తాలూకాలనుగూడ కవులునకు పుచ్చుకొని వడ్డాదిసంస్థానాధిపతియైన గజపతిదేవుతో మైత్రి సంపాదించి 125 గుఱ్ఱపురౌతులతోను 450 కాల్బలముతోను పొట్నూరు జయించి కళింగరాజని పేరువడసి యాయూరు నివాస మేర్పరుచుకొని

"పూసపాటివారి వంశములో మాధవవర్మగారు మొదట అప్పుడు శ్రీకాకుళము సర్కారులో నొకభాగమున నుండు విశాఖపట్టణజిల్లాలోనికి వచ్చిరి 1652 సంవత్సరములో నవాబు రాజగు వద్దురంగజేబువారివలన గోలకొండవారివంశము నశింపుచేయఁబడి పూర్వము 35సంవత్సరముల క్రిందటివారుగ వచ్చుట జరిగినది అప్పటిలో షేరుమహమ్మదుఖాను శ్రీకాకుళములో ఫవుజుదారుగానుండెను ఆయనయొద్ద మాధవవర్మగారు కుమిలి. భోగాపురముల నిజారాచేసిరి." —7వ అధ్యా పుట 501 — (కార్త్రియకలుదొరవారియింగ్లీషుగ్రంథమునకు విజాపురపు కోదండరావు పంతులుగారి తెనుగు తర్జుమా.)

* ఇది కుమిలిగాని కూలిమిగాదు మాగ్రామమగు రేగకునిది మూఁడు మైళ్ళదూరమున నున్నది. దీనినే కుంభిళాపురమని ఉపాధ్యాయులు మొదలగు గ్రంథములలో వాడియున్నారు.

¶ సీతారామచంద్రరాజుగారు తమ్మిరాజుగారిపుత్రులుగారు. తమ్మిరాజుగారి తండ్రియగు అన్నమరాజుగారి పుత్రులు. ఈవిషయము కృష్ణవిజయమునందును, పూసపాటి వేంకటపతిరాజమహారాజప్రణీతమగు సాహిత్యదయమునందును స్పష్టముగ వివరింపఁబడియున్నది.

ప్రజలుఁ డైయుండెను. ఈయన యనంతరమున § ఆనందరా
జుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయ
రామరాజుగారు బహుప్రసిద్ధపురుషులు ఈయన మన్నెదొర
లను గెలిచి వారి దేశము లాక్రమించుకొని మన్నెసుల్తాను
బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తన పేరిట విజయనగరమను పేరఁ
బరఁగిన యూరికి రాజధానిని మార్చుకొని 1712వ సంవత్స
రమునకు సరియైన విజయసంవత్సర విజయదశమీ జయవారము
నాఁడు కోటకట్టుటకు శంకుస్థాపనము చేసెను.

1753వ సంవత్సరమున నిజాము, కొండపల్లి, యేలూరు.
రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులను ఫ్రెంచివారి
కిచ్చెను అప్పుడు విజయరామరాజుగారు శ్రీకాకుళమునకు
నవాబయిన జాఫరల్లీతోఁ జేరి దేశము ఫ్రెంచివారికి స్వా
ధీనము కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెను గాని,
వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళపు సర్కారులనుతనకు
సిస్తుకు కవులునకిచ్చెదమన్నందున జాఫరల్లీని విడిచి ఫ్రెంచి
వారితోఁ జేరెను. తరువాత సర్కారులోని రాజులందఱును
ఫ్రెంచివారికి లోఁబడక తిరుగఁబడినప్పుడుసహితమీయన వారి

---

§ ఈ ఆనందరాజుగారిని సీతారామచంద్ర మహారాజుంగారు
శ్రీపూసపాటి పెదజగన్నాధరాజుగారి కుటుంబములోనుండి దత్తతచేసికొని
నట్లు కనఁబడుచున్నది

యెడల విశ్వాసము గలవాఁడయి యుండి 1755 వ సంవత్సరమున ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన బుస్సీకి కావలసినధనమును రహస్యముగాఁ బంపెను తరువాత బుస్సీసేనలతో దేశమును స్వాధీనముచేసికొనుటకు *కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పు డీయన బొబ్బిలివారితోడ తనపూర్వవైరమును సాధించుకొనుటకయి బుస్సిని పురికొల్పి యుద్ధముచేయునట్లుచేసి తానుగూడ సేనలతోఁ బోయి 1757 సం॥ జనవరి నెల 24 వ తేదీని తాండ్రపాపయ్యచే పొడువఁబడి పరమపదము నొందెను. తరువాత విజయరామరాజుగారి *పితృవ్యపుత్రుఁడైన యానందగజపతిరాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చి, బుస్సీ విజయరామరాజుగారియెడలఁ జూపిన యాదరమును తన యెడలఁ జూపకపోవుటచేత మనసులో ద్వేషముపెట్టుకొని బుస్సీ విశాఖపట్టణము మొదలైనస్థానముల నన్నిఁటిని స్వాధీనము చేసికొని పైయధికారుల యుత్తరువు ననుసరించి యీదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు వెడలిపోఁగానే సేనలనుగూర్చుకొనిపోయి విశాఖపట్టణమును పట్టుకొని దాని నింగ్లీషువారికి వశపఱచెదనని యుత్తరములు వ్రాసి 1757 సం॥రమున వారితో స్నేహముచేసికొనెను. తరువాత నతఁడు ఫ్రెంచివారి నుత్తరపు సర్కారులనుండి తఱిమివేయు ప్రయత్నములలో నింగ్లీషువారితోఁ జేరి, దొరకినకొల్లలోఁ దనకు భాగమిచ్చునట్లును, జయించిన దేశములో నదీ

* పితృవ్యపౌత్రులు, కాని, పుత్రులుగారు.

సముద్రతీరపట్టణములును, వానిచుట్టుపట్లఁగల దేశమును దక్క మిగిలిన భాగమును దనపాలనములో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయములకింద తాను నెల కేఁబదివేలరూపాయలచొప్పున నిచ్చునట్లును యేర్పఱచుకొని, కర్నల్ ఫోర్డుగారిచే నడుపఁబడుచుండిన యింగ్లీషు సేనతోఁ దన సేనను జేర్చి దండయాత్ర వెడలెను. అపుడు ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన కన్ఫ్లాన్సుగారు ఆనందగజపతిరాజుగారిని శిక్షించుటకయి దండయాత్ర వెడలి యింగ్లీషు సేన యాయనతోఁ జేరినదని విని రాజమహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను. కర్నల్ ఫోర్డుగారు ఆనందరాజుగారు వెంటరాఁగా రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి ఫ్రెంచిసేనాధిపతియైన కన్ఫ్లాన్సుగారి నక్కడనుండి పాఱఁదోలి మచిలీబందరునకుఁబోయి దానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను దండు వెడలియున్న యింగ్లీషువారిని జయించుటకయి నిజాము సలాబత్ జంగు మచిలీబందరునకు 15 మైళ్ళ దూరమువఱకును వచ్చి వారిని జయించుట సాధ్యము కాదని తెలిసికొని 1759 వ సంవత్సరము మెయి 14వ తేదీని సంధిచేసికొని మచిలీబందరు సర్కారును కొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారుల నింగ్లీషువారికిచ్చివేసి, ఆనందగజపతిరాజుగారు ఫ్రెంచివారి కియ్యఁబడిన దేశమునుండి గ్రహించిన సొమ్ము విషయమై తగవు పెట్టక విడిచిపెట్టి వారితండ్రి తాతలనుండి వారనుభవించుచుండిన దేశమును వారనుభవించుట కంగీకరించెను. ఓడింపఁబడికయయిన తరువాత స్వదేశము

నకు వచ్చుచు త్రోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజ పతిరాజుగారు స్ఫోటకముచేత కాలధర్మము నొందిరి. అప్పుడా యన భార్యలిద్దఱును సహగమనముచేసిరట. తర్వాత బొబ్బిలి లో మృతులయిన విజయరామరాజుగారిభార్య చంద్రయ్యమ్మ గారు సన్నిహితజ్ఞాతియైన పూసపాటి రామభద్రరాజుగారిద్వితీ యభార్యపుత్రుఁడైన పండ్రెండుసంవత్సరముల ప్రాయముగల వేంకటపతిరాజు చిన్నవానిని పెంచుకొని ఆచిన్నవానిపేరు విజయరామరాజుగా మార్చి యాయనను పట్టాభిషిక్తుని జే సెను. ఈ విజయరామరాజు బాలుఁడయినందున రాజ్యాధికార మునంతను సవతియన్నగారగు సీతారామరాజుగారు వహించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సువచ్చిన తరువాత సహితమధికారము నంతను తానే చెల్లించుచువచ్చెను. ఈ విజయరామరాజుగారి కాలములోనే మన కవియుండినది. ఆకాలమునందు విజయనగ రమువారు నిజామునకు కట్టుచున్న రెండులక్షల తొంబదివేల యేఁబదితొమ్మిదిరూపాయిలు అయినను దేశమస్వస్థస్థితిలో నున్నందున నిజాము తనకు రావలసిన కప్పమును తిన్నఁగాఁగైకొన శక్తుఁడుగాక పెక్కేండ్లూరకుండుచు వచ్చెను. ఈ హేతువుచే తను, సీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమ సేనలతో చిల్లరసంస్థానాధిపతుల నదిమి కప్పములు గొనుచుండుటచేతను విజయనగరరాజ్య మాకాలమునం దించుమించుగా స్వతంత్ర రాష్ట్రమువలెనే యుండెను. ఈసీతారామరాజుగారు బొబ్బిలి

రాజయిన చిన్నరంగారావుగారిని పట్టుకొని విజయనగరములో చెఱసాలయందుంచెను. పర్లాకిమిడి రాజగు నారాయణదేవు జగన్నాథయాత్రకుఁ బోవుట సందు చేసికొని యతనిరాజ్యముమీఁద దండెత్తి యాత్రనుండి తిరిగివచ్చిన యాతని వరసన్నపేటవద్ద నోడించి యిప్పటి గంజాముమండలములో విశేషభాగమును విజయనగర రాజ్యములోఁ జేర్చెను. తన తమ్ముల వెంటఁగొని దండయాత్ర వెడలి సీతారామరాజుగారు మొగలితుర్రునకు నువచ్చి స్థానికపాలకుఁడయిన నబాబు జడ్డీఅబ్బసూఖానును జయించి కొంతకాలము రాజమహేంద్రవరము సర్కారుసహిత మాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు. ఇట్లింకను పెక్కుజయములను బొంది మహోన్నతదశయందుండిన యీకాలములోనే యింగ్లీషువారు నిజామువలనఁ బొందిన సనదుప్రకారముగా నుత్తరపు సర్కారులలోఁ దమయధికారమును జెల్లించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లీషుకంపెనీ వారితోఁ జేసికొన్న యొడంబడికనుబట్టి సంవత్సరమునకు మూఁడులక్షలరూపాయిలు పేష్కష్ చెల్లించుటకును, పర్లాకిమిడిరాజయిన నారాయణదేవు వలనఁ గైకొన్న రాజ్యమును విడిచి పెట్టుటకును విజయనగరమువారొప్పుకొనిరి. ఇట్లు కొంతకాలము జరిగినతర్వాత విజయనగర సంస్థానమునకు లోఁబడియున్న కొండజమీందారు లందఱును విజయనగరము వారి మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. కాని సీతారామరాజుగా రన్నిఁటికిని దగినవాఁడైనందున వివి

గ్లీషు సేనలను సహాయ్యముగ దెచ్చుకొని యాకొండ సంస్థానాధిపతుల నొక్కొక్కరినే జయించి కొండటి దేశములను తమ రాజ్యములోఁ గలుపుకొనియు కొండటిని విజయనగరమునఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టియుఁ గొందటిని సాధించెను. ఈకలహములలో ఆండ్రి పాలకొండ జమీందారులు మాత్రము చేరలేదు. సీతారామరాజుగారిట్లుపర రాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదుల కిచ్చిన భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణులకిచ్చిన మాన్యములనుగూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్షోభ పెట్ట నారంభించెను. ఈయన పెట్టు బాధలే పూసపాటి రామలింగేశ శతకము చెప్పునట్లు చేసినవి.*

"ఇట్లుండఁగా సంస్థానమునందుండిన రాచవాఱందఱు నొకటిగాఁజేరి 1775వ సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునుమాని రాజకార్యసంబంధము వదలుకొనునట్లు సీతారామరాజుగారిని నిర్బంధపఱచిరి. తనపుత్రుఁడయిన నరసింహగజపతిరాజును స్వీకారమునుచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణానంతరమున సింహాసన మాతనికిచ్చునట్లు తమ్మునితో నొడఁబఱచి యాయన తాను మంత్రిత్వమును విడుచుట కంగీకరించెను."

"విజయనగరమువారు చెల్లింపవలసిన కప్పముయొక్క మొత్తమును నిర్ణయించుటకయి కంపెనీ వారి చెన్నపురి పరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మనికోరెను.

కోరినప్రకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిఁబోక ప్రయాణవ్యయములకు తనచేత సొమ్ములేదనియు, పినయన్న యయిన సీతారామరాజుగారు తన్ను నాశనముచేయుటకయి తంత్రములు పన్నుచుండిన యీకాలములోఁ దాను రాజధానిని విడిచి దూరముగాఁ బోవుట యుచితముకాదనియు విశాఖపట్టణములోని యధికారుల సమక్షమునఁ దాను వారు విధించెడు న్యాయమైన కప్పమున కంగీకరించెదననియు చెప్పి తప్పించుకొనెను. అంతట చెన్నపురిపరిపాలకుఁడు సీతారామరాజుగారిని చెన్నపురికి రమ్మనికోరఁగానే యతఁడు తక్షణమేపోయి యక్కడి వారిని వశపఱచుకొని, రాజకార్యములు చక్కఁబఱచుకొని విజయనగర సంస్థానమునకు తన్ను దివానుగా నేర్పాటుచేయించుకొని తనపుత్త్రుని స్వీకారమును స్థిరపఱిపించుకొని, మరల వచ్చెను. ఈ యేర్పాటులవలన విజయరామరాజుగారు పేరునకు రాజుగానుండినను నిజమైన యధికారమంతయు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ విషయమై విజయరామరాజుగారు కంపెనీవారికి మొఱపెట్టుకోఁగా పెట్టుకోఁగా తుదకు వారాయనను దివాను పనినుండి తొలఁగించి విజయనగరము విడుచునట్లు తీర్పు చేసిరి. అందువలన సీతారామరాజుగారు విజయనగరము విడిచి సింహాచలము నివాసముగా నేర్పఱచుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత మరల తమ్ముని మంచి మాటలాడి 1790 వ సంవత్సరమునం దొకసారియు

1792వ సంవత్సరమున నొకసారియు మరల సంస్థానములో దివానుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్నపురికిఁ బోవునట్లుత్తరువు చేయఁబడి నెలకయిదువేల రూపాయిల యుపకారవేతనముమీఁద 1793 సంవత్సరమున నక్కడకుఁ బోయి చేరెను. సీతారామరాజుగారి దుష్పరిపాలనము మొదలయిన కారణములచేత విజయరామరాజుగారు ఋణముల పాలగుటయేగాక కంపెనీవారికి కట్టవలసిన కప్పమును సరిగాఁ గట్టలేక యాఱులక్షల యిరువదియైదువేల రూపాయిలవఱకును బాకీపడిరి. అందుచేత కంపెనీవారు సంస్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసికొని విజయరామరాజుగారిని రాజ్యమును విడిచి మచిలీబందరులో వాసము చేయునట్లుత్తరువుచేసి ఆయనకు ముప్పదివేలరూపాయి లొక్కసారిగా రొక్కమిచ్చెదమనియు నెలకు 1200 రూపాయిలు వ్యయము లిచ్చెదమనియుఁ జెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును విడుచుట కిష్టములేనివారయి బందరుపురమునకుఁ బోవు మార్గమున బయలుదేఱి యైనాలుక్రోసుల దూరముపోయి యక్కడనుండి పరివారముతో వెనుకకుఁదిరిగి పద్మనాభమునకుఁబోయి యక్కడినుండి తాను ప్రయాణము చేయలేకపోవుటకు సాకులువ్రాయ నారంభించెను. విజయరామరాజుగా రక్కడనున్న కాలములో రాచవారును నాలుగువేల సైనికులును బోయి యాయనను జేరిరి. కంపెనీవారికీసంగతి తెలియఁగానే యిరువదినాలుగు గంటల కాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడు బందరుమార్గము

న బయలు దేఱి విపక్షమున బలత్కారముగాఁ బంపవలసినదని విశాఖపట్టణములో నున్న సేనానాయకున కుత్తరువుచేసిరి. పయి వారి యుత్తరవు ప్రకారము బయలుదేరి యింగ్లీషు సేనాధిపతి యగు పెండర్గాస్టుగారు కొంత సేన (750 భటులు)తో పద్మనాభమునకుఁ బోయిరి. 1794 సంవత్సరము జూలై నెల తే 10 దీ యుదయమున నింగ్లీషు సేనాధిపతి పద్మనాభ పర్వతమును జేరునప్పటికి, విజయరామరాజుగారును బంధువులయిన రాచవారును ఖడ్గపాణులయి లోఁబడక యుద్ధముచేసి వీరమరణము నొందుటకు నిశ్చయించుకొని యుండిరి. పద్మనాభ స్వామి ప్రసాదమును స్వీకరించి యుద్ధోన్ముఖులయి నిలిచి యుండిరి. నాఁడు సూర్యోదయకాలమున నింగ్లీషు సేనలకును రాజుగారి సేనలకును మూఁడు గంటసేపు ఘోరయుద్ధము జరిగినది. అంతట రాజుగారి సేనలన్నియు చెల్లాచెదరయి పాఱిపోయినవి. రణరంగమునకుఁ బోయి చూడఁగా రణనిహతులై వీరశయనము నొందిన వారి శరీరములక్కడ మున్నూటతొమ్మిది కనఁబడినవి. రణభూమి నలంకరించిన మున్నూటతొమ్మిదింటిలో నిన్నూటయేఁబది రాచవారి దేహములు. రణరంగమధ్యమునఁ బడియుండిన విజయరామరాజుగారి శవముచుట్టును కోటకట్టినట్లుగా సంస్థానములో నున్నతస్థితిలో నుండిన యుత్తమక్షత్రియుల శవములు నలువది గుండుదెబ్బలతో బడియుండెను. ఇట్లు మరణమునొందినవారు గాక పాఱిపోయినవారిలో నెందఱికి గాయములు తగిలి

నవో తెలియలేదు. ఇంగ్లీషు సైనికులలో మృతినొందినవారు పదముగ్గురు, గాయపడినవారలు నలువదియొక్కరు. ఈయుప్పవయేండ్ల క్రిందట బొబ్బిలికోట ముందు పెదవిజయరామరాజుగారు హతులైనట్లే, మఱి కవీంద్రుని కాలములో నుండిన యీ చినవిజయరామరాజుగారు పద్మనాభపుకొండ ముందు నిహతులైరి. మన కవి కాలముతో సంబంధించిన చరిత్రమింతే. తండ్రిమరణమును విని యప్పటికెనిమిది సంవత్సరములు ప్రాయము వాఁడైన నారాయణబాబుగారు తల్లితోడఁగూడ కొండదేశమునకు పాఱిపోయిరి. కాని కంపెనీవారాయన నుపిలిపించి దొరతనమిచ్చిరి.* (రావుబహదూరు కం|| వీరేశలింగము పంతులుగారి ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. తృతీయ భాగము పుటలు. 6[illegible]-75)

పాఠకమహాశయులారా! రాజులచేతను కవిరాజుల చేతను విలసిల్లి, దిగంతవిశ్రాంతమగు కీర్తినిగాంచిన శ్రీప్రాన పాటి మహారాజవంశమునుగూర్చి వ్రాయవలెనన్న నొక ప్రత్యేకగ్రంథమగును. అంత విపులముగ నిచట వివరింప నవకాశము లేనివాఁడనై శ్రీ వీరేశలింగముపంతులవారి గ్రంథమునందు సంగ్రహముగ వ్రాయఁబడిన చరిత్రమును గైకొని యిచట నుపయోగపఱచుకొంటిమి.

సూరకవి తనగ్రంథముల నన్నిఁటిని రామచంద్రపుర రామలింగేశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. గ్రంథములు దేవాం

కీతములైన కారణముచేతఁ గవికాలనిర్ణయమునకు సౌకర్యము నియ్యఁజాలకున్నవి. అయినను నితఁడు తనప్రభువులగు విజయనగర పురాధీశులపైఁ జెప్పిన చాటుపద్యముల వలనఁ గాల నిర్ణయము చేయుటకు వీలగపడుచున్నది. పూర్వోదాహృతము లైన "మెత్తనైనట్టి యరఁటాకు మీఁదఁగాక" అను గీత పద్యమును "ఢిల్లీలోపల గోలుకొండ పురి నిండెన్" అను వృత్తమును, క్రీస్తుశకము 1746 సంవత్సరప్రాంతమున * బాదల్లా ఖానునకును మొదటి పెదవిజయరామమహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును గూర్చి సూరకవి చెప్పియున్నాఁడు. దీనినిబట్టి సూరకవి 1738 మొదలు 1757 వఱకు రాజ్యముచేసిన పెదవిజయరామమహారాజుగారికాలమున నున్నాఁడనుట స్పష్టము.

పెదవిజయరామరాజుగారితర్వాత "ఆనందగజపతిమహారాజు"గారు రాజ్యమునకు వచ్చి కొలఁదికాలము మాత్రము రాజ్యముచేసిరి. ఆయన స్వర్గస్థులైన పిదప "చినవిజయరామ

---

* "సన్ 1156 ఫసలీ 1746 సంవత్సరములో జాఫరల్లీఖానుడికి అయివజుగా బహుదల్లాఖానుడు శ్రీకాకుళంపరగణాకు ప్రవేశించినాఁడు అదివరకు జాఫరల్లీఖానుడు 6 సంవత్సరములు హాకీంగిరిచేసినాడు. అటు తరువాత బహుదల్లాఖానుడికిన్నీ విజయరామరాజుగారికిన్నీ హాకెలీపరగణాలనిమిత్తమున్నూ జమాబందీఖరాయించడం నిమిత్తమున్నూ జవాబు నవాలునిమిత్తమున్నూ లడాయివచ్చి కలహంచేస్తూయున్నంతలో" (...... శ్రీవిజయనగరం సంస్థానం డెయిరీమెమోరాండము. 1652—1845)

మహారాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చి 1760-1794 వఱకు ను రాజ్యముచేసిరి. ఈమహారాజుగారి కాలముననే మన కవిగారి ప్రభ చాలహెచ్చుగనుండెను. సూరకవి యీ చినవిజయరామమహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుటకు నిదర్శనములు పెక్కులు గలవు. ఒకటి రెండింటినిమాత్రమిచటఁ జూపుచున్నాఁడను.

శ్రీ వత్సవాయి తిమ్మజగపతిమహారాజుగారి రాజ్యకాలమున 'పెద్దాపురము'లో నొకప్పుడు రాజులందఱు (తమబంధువర్గములోని వారును మిత్రమండలిలోనివారును నగు మహారాజులు) సభచేసి కూర్చుండి యుండఁగా సూరకవి తన ప్రభువును స్తుతించుచు,

ఉ. రాజు కళంకమూర్తి రతి ♦ రాజు శరీరవిహీనుఁ డంబికా
రాజు దిగంబరుండు మృగ ♦ రాజు గుహాంతరసీమవర్తి వి
భ్రాజితపూషపాద్విజయ ♦ రామనృపాలుఁడు రాజు గాక యీ
రాజులు రాజులే పెనుత ♦ రాజులు గాక ధరాతలంబునన్.

అను నీపద్యమును సభాసదులైన రాజులవంకఁ జూచుచునభినయముతోఁ జదువసందలి కడపటివాక్యము తమ్ము నుద్దేశించి కవి చెప్పెనని యభిప్రాయపడి మహీపాలురంద ఱొక్కుమ్మడిఁ గోపమును జూప నతడించుకేనియు జంకక పద్యార్థమును దేటతెల్లముగ విప్పిచెప్పి వారినందఱను శాంతచిత్తులుగఁ జేసెనని

ప్రబలమగు నొక వాదుకగలదు. శ్రీవత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజావారి రాజ్యకాలము. క్రీ॥ శ॥ 1759 మొదలు 1797 వఱకుఁగల కాలమైనందున నీయనకు సమకాలికుఁడు చినవిజయరామ మహారాజనుట స్పష్టము. ఆకారణము చేత సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్న వాఁడని చెప్పుటకేమియు నాక్షేపణము లేదు.

ఇంతియెగాక చినవిజయరామ మహారాజునకు సమకాలికుఁడై * శృంగవరపుకోట జమీని బరిపాలించుచుండిన శ్రీముఖి కాశీపతిరాజుగారి రెండవ కుమారుఁడు రాజభూపాలరాజు తన సత్త్వమును, నెదిరి సత్త్వమును దెలియనివాఁడై మిగులఁ బ్రబలులైయున్న విజయనగర పురాధీశులమీఁదికి దాడి వెడలి రాఁగనట్టి సాహసకృత్యమును బరిహసించుచు సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

---

[1] *"......... అంతట కాశీపతిరాజుగారి శృంగవరపుకోటమీదికి దండెత్తి, మోహిందిగేవగుల్ల వాని లోంగుపాటులో రానందున సకల ప్రయత్నములు చేసి కోట మాత్రింపట్టుకొని రాజ్యం స్వాధీనము తెచ్చుకున్నారు. గనుక వారు కాశీపురం ప్రవేశించి పితూరీ చేస్తూవచ్చినారు. ఈ కాశీపతిరాజుగార్కి నల్గురు కొమాళ్లు. వారిపేర్లు వీరభద్రరాజు, వీరముకుందరాజు, రాజభూపాలరాజు, యీముగ్గిరి కొమాళ్ళతోటివుండగా యింతలో కాశీపతిరాజు వుండగానే పెద్దకుమారుఁడైనవీరభద్రరాజు నష్టపోయినాడు. అంతట కాశీపతిరాజుకు బలంతగ్గి శీతారామరాజుగారితోటి బహుదినములు లడాయిచేసి ఆయనయనుగ్రహించినాఁడు. తరువాత వీరముకుంద రాజన్ను

గీ. విజయరామ మహారాజ ♦ వీరు దేశ
పట్టములికించె రాజసూ ♦ పాలరాజా
కథను మాటలు లేమి యా ♦ కాలమునను
బుట్టెఁ దక్కెను బులితోఁక గొట్టెఁ గఅచె.

ఈ నిదర్శనమువలన సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నవాఁడనియే నిర్ధారణచేయుచున్నది.

మీఁద జెప్పియున్నప్రకారము సూరకవి క్రీ॥శ॥ 1720 వ సంవత్సరప్రాంతమున జనన మొంది యిరువదియైదు సంవత్సర

వీరికి జేపు దస్తులో రాకా బహు యుద్ధంచేస్తూయుండగా నొక సమయమందు సీతారామరాజుగారికి దయవచ్చి వీరిదేశం వదలినాడు జమాబంది విస్తరించి కట్టినందున, తాలూకాలో వారికి మానువతిక మాత్రం గడిచేది. హానిగాని ఘుజానాగాని చేసేటందుకు ద్రవ్యం మిగిలేదికాదు.' (పుటలు 15, 16)

పూసపాటి వారి కైఫీయతు.
ఆంధ్రసారస్వత పత్రములు. 10
వి॥ ఆర్॥ జగపతివర్మగారిచే సంపాదితము.

(2) "... ....Like other petty chiefs, the Mukkis were evicted by Vizianagram, but in the general confusion consequent on the sequestration of that Zamindari in 1793 (P.50), one of the old family, Mukki Rajabhupalaraju, took forcible possession of Kasipuram." (Vizagapatam Gazetteer, Vol. 1. Ch. XV Srungavarapukota Taluk, Page 317).

ములప్రాయమువఱకు రేగలోనుండి పిదప “చీపురుపల్లె” కోఁగాఁ పురము మార్చి యామరణాంత మచ్చటనే యుండెను. 1794 వ సంవత్సరమునఁ బద్మనాభ యుద్ధములో వీరస్వర్గమును గాంచిన తనప్రభువగు రెండవ విజయరామ గజపతి మహారాజు కంటెఁ దొమ్మిదిపదిసంవత్సరములు ముందుగ ననఁగా 1785 వ సంవత్సర ప్రాంతమున నీకవివరుఁడు కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

ఆస్థాన కవి పదము.

సూరకవి తన ప్రభువును విజయనగర సంస్థానాధీశుఁడు నగు చిన విజయరామమహారాజు నాదరణమును బొంది యాస్థానకవిగానుండెనని ప్రబలమగు నొక వాడుక కలదు గాని యితఁడు విజయనగరమునఁ గాఁపురముండినట్టును నితరులగు నాస్థాన పండితులవలె నిత్యము రాజాస్థానమునకుఁ బోవుచు వచ్చుచుండినట్టును జెప్పుటకు నాధారములంతగఁ గానరావు. ఇతఁడా కాలమున నాస్థానకవిపదమలంకరించి విజయనగరమునఁ

గాఁపురముండక చీపురుపల్లెయందే నివసించుచుఁ దఱచు విజయనగరమునకువచ్చి తన ప్రభువులను దర్శించుచు నియమితోద్యోగమును నెఱవేర్చుకొనుచునుండెడివాఁడు.

సూరకవి ప్రజ్ఞావంతుఁడును విద్యాధికుఁడునునై యుండియుఁ దనస్వాములయెడలఁ జూపవలసిన వినయమును జూపక యొకవిధమగు స్వాతంత్ర్యమును గనుపఱచెడివాఁడు. స్వతంత్రబుద్ధి కలిగియుండుట ప్రశంసనీయమైనను దన యేలికలపట్ల నవిధేయతను జూపు నడవడి సూత్రము శ్లాఘాపాత్రము కానేరదు. ఇట్టి నడవడి యేకవికిఁ దఱచు గలుగుచు వచ్చిన "దేవిడీ మాన్యాల" కుఁ గారణమని చెప్పుదును. సూరకవి సహజముగ నిట్టి స్వభావము కలవాఁడు గాకపోయినను నప్పటి దివానును రాజుగారి యగ్రజుఁడును నగు సీతారామరాజుగారు కవియెడలఁ జూపుచువచ్చిన యనాదరణమును నీర్ష్యయుఁ గొంతవఱకుఁ గారణమైయుండవచ్చును. ఈ సీతారామరాజుగారిని గూర్చి కవికృతమగు రామలింగేశశతకమును విమర్శించు సందర్భమున నింకముందు వ్రాయుచున్నాను. కాన నిచటవిడిచితిని.

ఒకనాఁడు మహారాజు, పండితులు కవులు మొదలగు వారితో నిండుకొలువునఁ గూర్చుండియుండ నప్పటి సందర్భమును ననుసరించి సూరకవి యాశుగా,—

ఉ. పంతముఁ నీకుఁ జెల్లు నొక • పాటియమీరుఁడు నీకు లక్ష్మమా
కుంతము కేలఁబూని నిను • గొల్వనివాఁడు ధరిత్రిలోన భూ

కాంతుఁడై కంపుకేఁడు కట ♦ కంబుమునిలోఁ గూసి గోలుకొండ ప
ర్యంతము నీవెకా విజయ ♦ రామనరేంద్ర! సురేంద్రవైభవా."

అని యొకపద్యమును జెప్ప దానికి రాజును సభ్యులును మిగులసంతసించి కవిని బహువిధముల శ్లాఘించిరి; కాని సీతారామరాజుగారు మాత్రమొక యద్భుతమగు నాక్షేపణముచేసిరి. ఎట్లనిన "మండలాధీశ్వరునిగూర్చి నీకుఁజెల్లు; నీకు లక్ష్యమా" అని యేకవచన ప్రయోగము చేయఁదగునా? నీవు మహాకవివి యైనను నితరులను మన్నించి నీవు మన్నన గానవలెను" అని చెప్ప సూరకవి,

* కం. చిన్నప్పుడు రతికేళిని
నన్నప్పుడు కవితలోన ♦ యుద్ధములోనన్
వన్నెకుమీ 'రా' కొట్టుట
చెన్నగునో భూపపాటి ♦ సీతారామా! అని బదులు చెప్పెను.

సమయోచితమగు నీప్రత్యుత్తరము సభ్యులకు మోదకరమయ్యెను. సీతారామరాజుగారికిమాత్రము ఖేదకారియయ్యె.

---

* శ్లో॥ బాల్యేసుతానాం సురతేంగనానాం।
స్తుతౌకవీనాం సమరేభటానాం।
త్వంకారనాబాహిగిరః ప్రశస్తాః।
కస్తేప్రభో మోహతిరస్కృతత్వమ్॥

అను నీశ్లోకమును మనమునందుంచుకొని యీపద్యమును జెప్పియుండవచ్చును.

ఇట్టి కారణపరంపరచే నానాటికి సూరకవిపై సీతారామరాజు గారికి ననాదరణము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను. కవి పెక్కువోట్లఁ దన రామలింగేశ్వరశతకములో సీతారామరాజుగారి చండ శాసనత్వమును సూచించుచునే వచ్చెను. మొత్తముమీఁద సూరకవియొక్క యాస్థానకవి పదము జయప్రదముగను సుఖ దాయకముగను వెళ్లుటలేదు.

పూర్వోదాహృతమైన " రాజుకళంకమూర్తికా " అను పద్యమును 'పెద్దాపురమునందు' సూరకవి చెప్పినప్పుడు మహా రాజును మంత్రి మొదలగు నితరోన్నతోద్యోగస్థులును, పద్య ముయొక్క సొగసునకెంతయు మెచ్చి కవికిఁ గనకాభిషేకము చేయించిరఁట; అట్టి యపూర్వగౌరవమునను సూరకవి మిక్కి లిగ సంకసించి తనకృతజ్ఞతను ప్రభువునకును,మంత్రియుఁ దనకు బంధుఁడు నగు బుచ్చాబుచ్చనామాత్యునకును ననేకవిధము ల వెల్లడించెను. అభిషేకము చేయఁబడిన బంగారునాణెము లను గవి తప్పక పరిగ్రహించునని మహారాజు లోనగువారు తలంచిరి, కాని సూరకవి మాత్రము వానిని ముట్టఁడయ్యెను. 'పరిగ్రహింపుఁడని చెప్పినపుడు సూరకవి "మహాప్రభూ! ఏలిన వారి కటాక్షముచే నింతదనుక స్నానముచేసిన యుదకమును పానముచేయ లేదని చెప్ప మహారాజు లోనగువారు సూరకవి నిర్లక్ష్యభావమున కెంతయు నాశ్చర్యపడిరి, విజయరామమహా

రాజు సూరకవి చెప్పినసమాధాన మెంతయు యుక్తియుక్తముగ నున్నదని సంతసించి, యతనికి వేయిగ బహుమాన మొసఁగి గౌరవించెను. తాను సుఖముగ జీవయాత్ర గడపఁదగిన యుపపత్తి లేనివాఁడయ్యు దారిద్ర్యదశయమున నిట్టి నిర్లిప్తతను జూపుట యతని స్వతంత్రబుద్ధిని భావదార్ఢ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

సీతారామరాజుగారివలెఁగాక చిన విజయరామ మహారాజుగారు సూరకవి ప్రజ్ఞాది విశేషములను బాగుగ గుర్తెఱిఁగి యతని నుచితరీతిని గౌరవించుచు వచ్చిరి. మహారాజుదయకుఁ బాత్రుఁడై సన్నిధివర్తియై మెలఁగుచుండిన పతివాడ పైడన్న యను పేరుగల 'దారోగా' యొకసమయమున సూరకవి యెడల నగౌరవమును జూపెనఁట దానికి మిగులఁ గుపితుఁడయ్యు సూరన "గోరంతవాఁడైనఁ గొండంత వాఁడైనఁ బగ కనప్పాఁడు నృపపార్శ్వవర్తి" (రామలింగేశ శతకము) అను న్యాయము ననుసరించి దాని కేమియుఁ జేయలేక యూరకుండెను. కాని వాఁడు తాను రాజాస్థానమునకుఁ బోయినపుడే యొక సందర్భమున "క॥ ఇత్తడి పుత్తడి యగునా। తొత్తుకు నగలెన్ని యున్న దొరసానగునా। యుత్తమకులుఁడౌ నాడా। లత్తెంత లభించినను గులాము గులామే॥" అను పద్యమును రాజసన్నిధిని జదివి యూరకొనెను. నరసుఁడగు శ్రీవిజయరామనృపాలుఁడు

మీఁదిసమాచారమును నెటులో తెలిసికొని యాపైపద్యమును సూరకవి దమ సన్నిధిని జదువుట కది కారణముగాఁ దలంచి దారూగా యగు పతివాడ పైడన్నకు దేవిడీమన్నా యను శిక్షను విధించెను. వాఁడు బుద్ధినెఱిఁగి తన యపరాధమును సూరకవికి నివేదించి క్షమింపుఁడని వేడుకొనఁగ నతఁడీక్రింది పద్యమును జెప్పెనని వాడుక గలదు.

గీ॥ మోటముండకొడుకు ♦ మాటచెల్లిన నాఁడు
నన్ను లక్ష్యపెట్టి ♦ నాఁడుకాఁడు;
తెలిసి యిపుడు నన్ను ♦ * దీవింపుమని పల్కఁ
బడ్డ............ ♦ బ్రహ్మవశమె.

ఒకానొకప్పుడు $ నత్యవరము జమీందారుల యాస్థాన పండితుఁడునఁ గవియును నగు రేకపల్లి సోమప్పకవి రాజ సమ్మానమును బొందఁ గోరి తనప్రభువుల సిఫార్సుగైకొని విజయనగరమునకువచ్చి యచ్చటఁగొన్నిమాసములు నివసించి యుండి ప్రతిదినము నాస్థాన పండితులతోఁబాటు మహారాజు సన్నిధికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడివాఁడు. సోమప్పకవి విజయ నగరముననున్న దినములలో సూరన, రాజునుదర్శింప నాస్థాన మునకుఁ బోఁగా మహారాజును, దివానగు సీతారామరాజు

* పా॥ దీవించమంటాఁడు.

$ ఇది విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని అనకాపల్లికిసమీపముననున్నది.

గారును సోమప్పకవితో మన కవికిఁ బరిచయము కలుగఁజేసి, యాపండితుని ప్రజ్ఞాదివిశేషములను వర్ణించి వానికిఁ జెప్పిరి. "యాచకో యాచితుశ్శత్రుః" అను లోకోక్తి సార్థకమగునట్లుగఁ బ్రథమదర్శనముననే సూరకవి సోమకవులకు నొండొరులపై నొకవిధమగు నీర్ష్యజనించెను. ఈపండితుని మూలముననెట్లయినను సూరకవినిఁ బరాభవింప సీతారామరాజుగారుత్సాహపడుచుండిరి. తమయుత్సాహ సంకల్పములు వెల్లడియగునట్లుగ సీతారామరాజుగారు సోమప్పకవి జగదేక పండితుఁడనియు, నతని ప్రజ్ఞాదివిశేషము లమోఘములనియు, సూరకనయెదుటఁ బొగడుటయేగాక యతఁడొక మహాకవీశ్వరుఁడని కూడఁ జెప్పుచు వచ్చెను. అంతసూరకవి, సోమప్పకవిని సీతారామరాజుగారిసిగూడఁ బరాభూతులుగఁ జేయనెంచి సోమప్పకవిపై నీపద్యములను జెప్పెను.

గీ. దేవునానమున్న ♦ దేశానకొక కవి
యిప్పుడూరనూర ♦ నింటనింట
నేగురార్గురేద్గు ♦ రెనమండ్రు తొమ్మండ్రు
పసుగురేసికవులు ♦ భవ్యచరిత.

క. ఏమేమో శాస్త్రంబులు
తా మెక్కాలి పతికెనఁట సతకనీ కవితా
సామర్థ్యమెఱుఁగ నేరని
సోము నిజృంభణము గలదె ♦ సూరుని యెదుటన్

అంత సోమప్పకవి, ప్రత్యుత్తర మియ్యనిచోఁ దన యశక్తి వ్యక్తమగు నని యెంచి యాశుగా నీక్రింది పద్యమును జెప్పెను.

గీ. సోమశబ్దార్థకా మెఱుఁగని • ఖుంఠపగుట
వదరితివిగాని సూరని రదనపాళి
రాలఁదన్నిన సోముని లీలఁదెలియ
వైతి నీగుట్టు బయలగు ననుచుఁ గుకవి.

అంత సూరకవి యూరకొనక సోమప్పకవి నుద్దేశించి రెండుపద్యములు చెప్పెను.

క. తెలుఁగుం గబ్బపు రీతులు
కల నెఱుఁగని ఖుష్కతర్క కర్కశమతికిఁ
దెలిసె నొక యుంచుకించుక
వెలివలిగొతన్నకృపఁ గవిత్వపుజాడల్.

క చెన్నగు నియోగికవను
మిన్నావైదికుని కబ్బి మించునె చెపుఁడా
వెన్నమిసి జున్నుకబ్బునె
తన్నుకచచ్చిననుగాని ధరలోన నృపా.

వీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ.

గీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై తగినవారి
కేమసాధ్య? మటంచు నూహింపరాదె
తెలుఁగుమాటలు నాల్గయిదు తెలిసితొము
కవులమనుకొన్న వెఱిపాడ గట్లుమదిని ?

అను నీపద్యమును జెప్పి గడుసరియగు సూరకవిని వా గ్యుద్ధమునజయించుట తనకసాధ్యమని తలఁచి ఖిన్నుఁడై సో మప్పకవి సరస్వతినిఁగూర్చి యిట్లుపలికెను.

క. జిలిబిలిపలుకుల వెలఁదీ !
పలుగాకి నకారగుళ్ళ పాలైతిగదే
యిలలో వైదికవిద్యా
త్తిలకనబులకేదిదిక్కు దెల్పితివమ్మా.

అంత సూరకవి దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ నీక్రింది పద్యములను జెప్పెనని వాడుక. వానిలో నొకదాని యభిప్రాయము మాత్రమిచట వ్రాయుచున్నాను. (పద్యమింతవఱకును నాకు లభింపలేదు).

1. "నీకాపురస్థలము తాళ్ళపాలెము, నీచుట్టములు కల్లూరివారు, నీయింటిపేరు రేకపల్లివారు, నీవు సోమాహ్వయుఁడవు ఇట్టి నీవాక్యము లెంతవఱకు యుక్తియుక్తములో సభ్యులెఱుంగురు గాక."

2 సీ. తట్టెఁడంతవిభూతిఁ బెట్టి తాతలనాఁటి
కుండలాల్వీనులఁ గునిసియాడ
మైలగ్రిక్కుడు శాలుమడతలు నెరసిన
బోడిబుఱ్ఱలమీఁదఁ బొసఁగఁజుట్టి
ప్రాఁతనీరుంగావి పంచలు చింకలు
గనుపింపఁగా డొల్లుకచ్చుగట్టి

యుంగవస్త్రంబుల సతికి కట్టినయట్టి
దుప్పట్లు పైఁగప్పి తుదలు చినిఁగి
నట్టి పుస్తకముల కట్టలు చంకలోఁ
బెట్టివిషంబులు విడులుకొనుచుఁ
బలుగాకిముండబిడ్డలు శిష్యులనికొంద
ఱుపచారముల్సేయుచుండఁగా స్వ
యంపాక నిష్ఠుల మనివంటసాగించి
పదిదినంబుల కొక్క పట్టుఁబట్టి
సంగీతసాహిత్య సరసవిద్యలవారి
పాలిటిభూతాల పగిదిఁదనరి
రొంతచక్కని శ్లోకమేనిఁ బద్యంబేని
రసమెఱుంగక ముష్కరత వహించి
యితఁడు పండితుఁడుగాఁ డితఁడు తార్కికుఁడుగాఁ
డితఁడు శాబ్దికుఁడుగాఁ డితఁడు సత్కి
హారసజ్ఞుండుగాఁడని చుల్కనాడుచు
ఘనవిత్తహరణ దుష్కర్ములగుచుఁ
బరగుదుష్పండిత బ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
గవితారసజ్ఞత గట్టువడియెఁ

గీ. గాన నేరీతిఁజూచెదో కరుణమాధ్య
ఘలకవిత్వమేరీతిని మూటఁజేసి
రక్షఁజేసెదో నీవె మా రక్షకుఁడవు
జానకీరామదేవతా సార్వభౌమ.

ఈరీతిగ వీరిరువురకును జనించిన పరస్పరవైరము వీరి యామరణాంతముండెను. తనకు మూరకవిపైఁగల వైష

ష్యమును బ్రతిబింబింపఁజేయునట్టి పద్యములను సోమప్పకవి తన ప్రబంధమగు "రుక్మవతీపరిణయము"నఁ గృత్యాదిపద్యము లలోఁ గుకవి నిందాసందర్భమున వ్రాసియున్నాఁడు. ఆపద్యములిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినవి.

మ. కన వృత్తుల్ గుణముల్ గణింపక యలంకారంబులున్ రీతులుఙ
ఘనవాక్యార్థపదార్థ సంగతు లెఱుంగన్నేరకే యూరకిం
పునఁ బ్రాబంధికులైరి కొందఱుకవుల్ "పుణ్యైర్యశోలభ్యతే"
యనువాక్యంబు ప్రమాణమయ్యె నిపుడాహా చిత్రమిద్ధారుణిఙ.

చ. వరకవులంచుఁ గొందఱఁట వారలు సాహితిలేరయే కవీ
శ్వరులఁట వాగ్ధురీకలన చాలఁగఁ గద్దఁట చిత్రమయ్యెడిన్
వరములొసంగుదైవములు వాగ్ధురినిచ్చుచు శాస్త్రసంగతిన్
వరమిడలేరసిగ్గెడలు వాదులుగాక కవిత్వరీతులే.

సూరకవి శాశ్రయులైన చినవిజయరామమహారాజుగారు సరసులనియుఁ బండితావలంబకులనియుఁ గవిపోషకులనియు మీఁదఁజూపియుంటిని. వీ రుభయభాషలయందును జక్కని పాండిత్యము గలిగి రెండింటియందును సరసమగు కవిత్వము చెప్పుసామర్థ్యము గలవారైయుండిరి. పెద్దాపురసంస్థానాధిపతులపయి వీరు చెప్పిన సంస్కృతశ్లోకము నిందుఁ దార్కాణముగఁ జూపుచున్నాఁడను.

శ్లో॥ అంభోజంకలయన్ సద్వృత్తమవనే సాహిత్యరీత్యాం దృశో,
ర్న్యంథా తారమపారసంపది మహాభావే యశోరాశిషు।
శత్రూణాం పురభంజనే ధృతి గుణేకించోరగేంద్రమతి ।
ప్రాగల్భ్యప్రతిభాతి తిమ్మనృపతిః పాకాహితప్రాభవః॥

ఈ విజయరామ నృపాలుని గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ గీర్తిశేషులగు గురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు తమ కవిజీవితములలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. "ఈ రాజశిఖామణి యుద్ధమందు మడసిన వానికి వీరస్వర్గమున్నదా యని పలికిన వారిఁగూర్చి చెప్పిన యొకపద్యము.

ఉ. ఇంచుక సూచివేదన సహింపఁ జిరమాత్రి నృపాంగనానుచో
దంచిత సౌఖ్యకేళి సత తంబును గంచుకి గాంచునెట్లు దు
ర్వ్యంచిత తీవ్రబాణనికరంక్షత బాహుల గబ్బవే మరు
చ్చంచలలోచనాఘ నకుచస్తభికన్యతిషంగ సౌఖ్యముల్

ఈపద్యంబుచే నీవిజయరామమూర్తి కవియనియు సరసుండనియు నెంచందగియున్నది."

శ్రీ రామమూర్తిపంతులుగారు మీఁదిపద్యము విజయరామనృపాలునిదని భ్రమపడిరి. కాని యియ్యది జక్కనకవి ప్రణీతమగు విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జతుర్థాశ్వాసమునందున్నది. సందర్భానుసారముగ మహారాజీపద్యమును సభయందుఁ జదివియుండవచ్చును. ఉదాహరించుటకుఁ బద్యములు లభ్యము కాలేదు గాని యీమహారాజునకుఁ గవిత్వము చెప్పసామర్థ్యముండెనని ప్రబలమగు వాడుకమాత్రము కలదు.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

దే శా ట న ము.

సూరకవి సంవత్సరమునకు రమారమి యైదారుమాస ములు దేశాటనముచేయుచుండెడివాఁడు ఇతఁడు ప్రతిసంవత్స రము వర్షాశనమునకై పర్లాకిమిడి, పాలకొండ, బొబ్బిలి, చెము డు, శృంగవరపుకోట మొదలగు స్థలములకుఁ బోవుచుండెను. ఒక సమయమున నతఁడు పర్లాకిమిడికిఁ బోయి యాసంస్థానము నఁగల రాజకీయోద్యోగుల సాహాయ్యమున రాజునుదర్శింపఁ గోరఁ బండితాదరము లేనియొక ముఖ్యోద్యోగస్థుఁడు రాజు గారిని దర్శింప నదిసమయముకాదని సాకులుసెప్పి కవికినాశా భంగము కలుగఁజేసెను. తనకుఁగలిగిన యనాదరణముకార ణమున నాపట్టణమున నుండుటకిష్టము లేనివాఁడై సూరకవి సమీపగ్రామమునకు నడవిమార్గమునఁ బోవుచుండెను. ఆకాల మున నక్కడియడవులలోని తోవలకు "జంతు"లని పేరు. ఆ "జంతు"లలో నొకటియగు 'రామజంతిని' గవియిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

గీ. తరుశిఖర చుంబితామృతాంధస్స్రవంతి
దళితనక్షత్రపరి (వృథ) తపనకాంతి
సమద వేష్టిత సకలభూ(జానితాంతి)
ప్రకట ఘీంకృతవనదంతి "రామజంతి"

ఇది యిట్లుండ సూరకవి రాక రాజున కెట్లో తెలిసెను. అంత నాతఁడు జరిగినదాని కెంతయు వగచి సూరకవిని మరలఁ దమ పట్టణమునకు రప్పింప నెంచి సవారీతోఁ దనమంత్రిని రామజంతి మార్గమున నంపెను. మంత్రినిర్బంధమును దాఁటఁజాలక సూరకవి పర్లాకిమిడికిఁ దిరుగవచ్చి మహారాజుచే నుచితరీతిని గౌరవింపఁబడి తగిన బహుమానమునందెను. ఆ సమయమునఁ గవి యామహారాజుగారిపైఁ జెప్పిన పద్యములలో లభ్యమైనవానిని నిందుఁ బొందుపఱచితిని.

క. గోవిందద్వాదశివలె
నీవచ్చితి రాకరాక నీనగరికి నో
పావనగుణ నారాయణ
దేవుమహారాజ! సాహితీనవభోజా.

క. నీవిచ్చుభత్యఖర్చ్చక
భూవల్లభుఁడిచ్చు త్యాగమున కెనవచ్చున్
పావనగుణనారాయణ
దేవుమహారాజ! సాహితీనవభోజా.

క. వారిధికిని వారిధియే
మేరునగంబునకు సాటి మేరునగంబే
నారాయణదేవుకు సరి
నారాయణదేవుగాక నరపతు లెదురా!

ఆకాలమున, పర్లాకిమిడివారికిని విజయనగరము వారికిని బరస్పరవైరము కలిగియుండెడిది. అయినను విజయనగరాస్థాన

కవీశ్వరుఁడగు సూరకవి తమపురమునకు వచ్చినపుడెల్లను, పర్లా కిమిడి ప్రభువులగు నారాయణదేవుగారు వానినుచితరీతిని గౌర వించి ద్రవ్యరూపమగు బహుమాన మొసంగుచు వారి యౌ దార్యమును వెల్లడించుచుండిరి. మీఁది పద్యములానారాయణ దేవుమహారాజు సరసుఁడనియుఁబండితావలంబకుఁడనియుఁ దాన శీలుఁడనియుఁ జాటుచున్నవి.

సూరకవిని వర్షాశన మొసంగి గౌరవించు మన్యపుసంస్థా నములలోఁ బర్లాకిమిడి యొకటిగా నుండెను.

ఒకానొకప్పుడు సూరకవి పాలకొండకుఁ బోయియుం డెను. ఆకాలమున రామభద్రరాజను పేరుగలయాతఁడు దానిని బాలించుచుండెను. రాజుగారి దర్శనము చేయింపుఁడని మంత్రి లోనగు వారిని జాలదినములు సూరకవి యాశ్రయించెను. ఏ కారణముననో సంస్థానమునందలి యున్నతోద్యోగస్థు లితని విన్నపమును మన్నింపక, వీనియెడల ననాదరణఁ జూపిరఁట. అం తసూరకవి మిగుల ఖిన్నుఁడును గుపితుఁడునునై యీక్రింది ప ద్యములను జెప్పెనని వాడుక.

శా. రాజా జారుఁడు మంత్రినిర్దయుఁడు నీ◆ రాష్ట్రంబులో పెద్దలా
కోజాల్ కొండలు జీవహింసకును సం◆కోచింప రెవ్వారికిన్
దాజీమీయరు; పాలకొండపురిలో ◆ దాక్షిణ్యశూన్యత్వమీ
ఘాజీపట్టణమేల వచ్చితిని నా ◆ పాపంబు సర్వేశ్వరా.

నుఁ నరసింగండును వెంకుపాత్రుఁడును గృ ♦ ష్ణాపాత్రుఁడుఁ నాయుఁడుఁ
శరభాపాత్రుఁడు పాలకొండధరణీ ♦ సామ్రాజ్యధౌరేయులై
ధరఁ వర్థిల్లెడు రామభద్రనృపునా ♦ స్థానంబునఁ బంచమ్యుల్
చిరకాలంబుగ వీరి వెంటఁదిరుగన్ ♦ ఛీ! ఛీ! మనంబొప్పునే.

ఇట్లా గ్రామమందు రవంతయును సన్మానంబుఁ గానక వేఱొక గ్రామంబునకుం బోవనుద్యుక్తుఁడై పండితావలంబకుఁడని ప్రసిద్ధిగన్న యాగ్రామవాసుని దేవాంగుని బత్తుల అయ్యన్నను జూడఁగోరి దగ్గఱ సాగుచుండు సంతకు బట్టలమ్ముకొనుటకై వెళ్లుచుండిన అయ్యన్ననే "అయ్యన్న గ్రామమున నున్నాఁడా? లేక సంతకు వెళ్లినాఁడా? నేనిప్పుడతని యింటికి వెళ్ళినచో నతనిఁజూడఁగలనా?" అని ప్రశ్నించెను. పండిత పక్షపాతియు నుదారశీలుఁడును నగు, అయన్న తన్నుఁబ్రశ్నించినయతఁడు సూరకవియని తెలిసికొనిన వెంటనే సంతకుఁ బోవుటమాని వేఱొక త్రోవను దనయింటికేఁగి సూరకవి రాకకు నిరీక్షించుచుండెను. సూరకవియు, అయ్యన్నయింటికేఁగి యతనివలన మంచి సన్మానమును (అయ్యన్న తాను స్వయముగ నేసినట్టి విలువగల యొక పంచలచాపును దాని పొరలయందు పదునారు రూపాయల నుంచి కవికి బహుమానముగ నొసఁగెను.) బొంది యానందించినవాఁడై యాతనిపై నీక్రిందిపద్యములను జెప్పెను.

క. మూఁడేబదు లెవరుండరు
మూఢులు నిధిగానలేరు ♦ ముల్లోకములన్

వాడుకపడనలె మనుజుఁడు
వేడుకతో బత్తులయ్య ♦ వినఁగదవయ్యా.

క. ఇచ్చెడివానికి రిణమునఁ
జొచ్చెడివానికిని గాని ♦ సురుచిరకీర్తుల్
వచ్చునె? పందకి లోభికిఁ
బచ్చని విల్కానివయ్య ♦ బత్తుల అయ్యా.

గీ. చేదుఁబట్టువేళఁ జెలఁగిపోఁడప్పను బిడ్డ
యంతకంతసుఖము నదియె యిచ్చు
నర్థియడుగువేళ నదికష్టమనిపించు
ననఘ చరిత బత్తులయ్య సార్య.

క. ఎత్తెలుఁగ దూర్లకంబుఁడు
పొత్తెడు దుప్పాదజగ్గు ♦ ఘనకవుదాతల్
ఉత్తమకవుల నెఱింగిన
బత్తుల యయ్యన్న యీగి ♦ పోటిని జేయర్.

పాలకొండ తాలూకా మిగుల ఫలవంతమైనది. తృణకాష్ఠజల సమృద్ధిగలిగి సస్యపూరితములగు కేదారములచే నొప్పియున్న యానాఁటి పాలకొండ జమీని గవి యిట్లు వర్ణించి యున్నాఁడు.

శా. క్షేమాకీర్ణవికీర్ణధామములు న ♦ క్షీణోత్తుంగంఘాటవీ
స్తోమంబుల్ బహుశాలిధాన్యతతులె ♦ చొప్పటిల్ నదీమాతృక
గ్రామంబుల్ బహుశాగసిహారము లనే ♦ కంబులగున్ జూడఁగా
క్షామంబన్నదిలేదు శ్రీరగిరిదే ♦ శంబందు నెందేనియున్,

పాలకొండకు సమీపమున నున్న వీరఘట్టములోఁ బర్వతాలు, అను పేరుగల పండితమన్యుఁడగు నొక కోమటికవీశ్వరుఁ డుండెడివాఁడు. అల్పవిద్యగలవాని కహంభావము మెండను లోకోక్తి సార్థకమగునట్లుగ నీ కోమటికవి తన కాలములో నున్న కవీశ్వరుల నందఱను హేళనచేయుచు నవమానించుచుండెడివాఁడు. రాజామునకుదగ్గఱగనున్న యిల్లెందలనాయుడువలస వాస్తవ్యుఁడగు కొట్ని బాలకవి యను నొక యుత్తమ కవీశ్వరు నీపర్వతాలు, అవమానము చేయ దానికా బాలకవియు నతని పక్షమువారగు వీరఘట్టము వాస్తవ్యులు కొందఱు బ్రాహ్మణులును గలసి యెటులనైన నీవైశ్యకవీశ్వరునకు శృంగభంగము గావింపనెంచి నాఁడు పాలకొండవచ్చియున్న సూరకవిని దమగ్రామమునకు రప్పించిరి. తనశక్తియు నెదిరిశక్తియు గుర్తెఱుంగని పర్వతాలు సూరకవిబాలకవులిరువురతోఁ బోటీకి నాశుకవిత్వ ప్రదర్శనము చేయ నొడంబడెను. గ్రామములోని పెద్దలు తగవరులుగాఁ గూర్చుండిరి. నిర్ణీతకాలమగు నొక జములో బాలకవి సూరకవిగార్లతో సమముగఁ బద్యములు చెప్పలేక పర్వతాలు తనయసమర్థతను నొప్పుకొని క్షమింపుఁడని సూరకవికిఁ బాదాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆ సందర్భమున సూరకవి చెప్పినపద్య మిట్లున్నది:—

ఆ. పసునినోగులమీఁద • హారియున్నచందాన
సూరకవివరేణ్యు • జోఁగఁగూడు

కోటిశ్రీబాలకవి యా • కుంఠవాగ్ధాటికిఁ
బర్వతాలు గాఁడు • పారవోయె.

తన్నవమానపఱచిన కోమటికవికిఁ దగినట్టుగ గర్వపరిహారమైనందున కేఁతయు సంతసించి యాకార్యమునందుఁ దనకు సాహాయ్యపడిన సూరకవిని శ్లాఘించుచు బాలకవి యీ క్రిందిపద్యమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. అంతా కవులముగామా
అంతింతో పద్దైన నల్లగ లేమా
దంతివి నీతో సమమా
కాంతాసుమబాణ! సూరకవి సెరజాణా.

వీరఘట్టమునకు దగ్గఱగనున్న 'పట్టిగెడ్డ' వయి సేలకో సూరకవి యొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమునందలి యొకపాదముమాత్రము మనకు లభించినది—"పట్టిగెడ్డకు పదివేల • వందనములు."

ఒకప్పుడు సూరకవి బొబ్బిలి వెళ్ళియుండెను. ఆకాలమున విజయనగరమువారికిని బొబ్బిలివారికిని బద్ధద్వేషముగా నుండినను సూరకవి తమపట్టణమునకు వచ్చినాఁడని వినినతోడనే బొబ్బిలిరాజుగా రతనికిఁ దగిన సదుపాయములనెల్ల జరుపవలయునని తమ యుద్యోగస్థులలో నొకరిని నియమించిరి. సూరకవి యిట్లు గౌరవింపఁబడి మరుచటిదినము రాజునుదర్శింప నాస్థానమునకుం బోయెను. కొంతసేపు రాజుగారు కవితో

లో కాభిరామముగ సంభాషించి ప్రసంగవశమున విజయనగర ప్రభువులను గూర్చి మిక్కిలి లాఘవముగ మాటలాడ సూరకవి యట్టిదానికిఁ గొంచెమైనను సహింపక రాజుగారికి విరసముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి తనప్రభువులయెడలఁ దనకుఁగలవిశ్వాసమును వెల్లడించెను. అంత రాజుగారికి మిగులఁ గోపము రాఁగ సూరకవి సభయందుండ నిష్టములేనివాఁడై వెడలి పోయెనను నీమొదలగు వింతలు జరిగినట్లుగ నొకవాడుకకలదు. దీని యదార్థము స్థిరపఱుప గవికృతములగు చాటుపద్యము లేవియుఁ గానరావు. కాని యొకవిషయము మాత్రము మిక్కిలి వ్యాపించియున్నది. ఆనాఁడు సూరకవి సభవిడిచి బసకువచ్చి భోజనాది కృత్యములు నిర్వర్తించుకొని రాత్రి రెండు యామములకాలమునిద్రించి వేకువజామున బయలుదేరి షికారుగంజి అడవిగుండా స్వస్థలమునకుఁ బోవుచుండెను. అప్పుడచ్చట నాయుధపాణులగు కొందఱు బోయవాండ్రు కవినిజంపుటకు సంసిద్ధులుకాఁగా వారికిభయోత్పాతమగునట్లు సూరకవికిరుప్రక్కల ధనుష్పాణులగు రామలక్ష్మణులును వారిచెంగట సుగ్రీవాంజనేయులును నిలిచినట్లుగ వారికిఁగన్పట్ట వారందఱు స్మృతిఁదొలంగినవారై కొంతతడవూరకుండి తెలివివచ్చిన పిదపఁ బట్టణమునకుఁ బోయి యావార్త పురజనులకు నెఱిఁగింప వారెల్లరాశ్చర్యమగ్నులయిరఁట ! ఈవిషయమును స్థిరపఱుప సూరకవికృతమని వాడుకలోనున్న పద్యమిట్లున్నది—

మ. హనుమంతుం డెదుటన్ దివాకరసుతుం డాచెంత సౌమిత్రి యు
ద్దను సేవింప ధనుర్ధరుండగుచు భక్తత్రాణవిఖ్యాతి పెం
పున శ్రీరాముఁడు గాచుచుండగను నీ బోయాధముల్ క్రొవ్వి చే
నను జంపంగలవారె? రాఘవకులజన్మా! రంగరాయోత్తమా!

ఇట్లు బోయలబారినుండి తప్పించుకొని మఱునాఁటి జాముప్రొద్దువేళకు పురజామునకు సమీపముననున్న యొక తోటలోఁ బసచేసి వంటచేసికొని భోజనముచేయుటకు నొకయరఁటాకు నిమ్మని యచ్చటనున్న కూరాకుల మల్లిగానినడుగ వాఁ డాకు నీయక నిరాకరించెను. అంత సూరకవి కుపితుఁడై "కూరాకుల మల్లిగాఁడు కూలెన్ నూతన్" అని తిట్టెను. "సూరకవితిట్టు కమసాలినుత్తి పెట్టు" అను ప్రసిద్ధికి నిదర్శనముగ నేతము తోడుచున్న మల్లిగాఁడు నూతిలోఁ గూలెను. ఇది జరిగి యిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరము లైనప్పటికిని పురజామునకు దగ్గఱనున్న యొక గచ్చునూతికి "సూరన్నగారినుయ్యి" అని యీప్రాంతమున వాడుక గలిగియున్నట్లు వాని తుల్లలో నొకరగు శ్రీబుద్ధరాజు వేంకటపతిరాజుగారు చెప్పుచున్నారు. ఈ నూతికి సమీపముననే నాఁడు సూరకవి బసచేసియుండెనని తోఁచెడిని. అందుచేతనే యీనూతికి 'సూరన్నగారి నుయ్యి' అను వాడుక నేటికిని నిల్చియున్నది.

అవ్వైపుననున్న ఆండ్రి, పాచిపెంట, చెముడు, శంబరపురము మొదలగు మన్యప్రజమీలకు వెళ్ళినప్పుడు చెప్పిన

పద్యములుగాఁ గన్పడువానిని గొన్నిఁటి నిందుఁ బొందుపఱచు
చున్నాము.

* క. అర్బుదములు నిర్బుదములు
బర్బరదేశాధిపతులు పడిగాపులు నీ
దర్బారునఁ బడియుందురు
దోర్బలసంపన్న! మన్నెదొర యెరకన్నా.

క. ధీరాగ్రణి శివరామ
క్ష్మారమణుఁడేలు చేయుడు శంబరపురమా?
పోరామా? రొంపిల్లా?
పోరాదా? మంగరాజా పాలెముపట్టా?

సీ. చుట్టాలకును గూడు పెట్టని పెనులోభి
బొజ్జ తాఁ బెంచిన పుణ్యమేమి
కార్యమించుక సేయఁగాలేని నీచుఁడు
రాజసన్నిధిమన్న లాభమేమి
పదిమంది మెచ్చని పాపకర్మునకు సం
పదవిజృంభిగిన భాగ్యమేమి
ఆశ్రితుఁ బ్రోవని యధముఁడు పల్లకీ
నెక్కి తిరిగిన గొప్పయేమి

---

* ఈపద్యమును ఆంధ్రమన్నెదొరలపైఁ జెప్పినట్టుగఁగనఁబడుచున్నది ఇందుఁ జెప్పఁబడిన యెరకన్న శ్రీమంతుఁడును కృషీవలుఁడును నగు నొక మన్నెదొరయైయుండును గాని కవిగారు వర్ణించినట్టుగ బ్రహ్మాండనాయకుఁడు మాత్రము గాఁజాలఁడు.

మాటచెల్లించుయెడల సమస్తబంధు
భూసురాశ్రితజనములం బోషింపలేని
వానిజన్మంబు కాల్పనా వసుధలోన
వెంకటపురీనివాస రవిప్రకాశ
శ్రీమదాకాశకేశ యుమామహేశ.

ఉ. సారతరప్రబంధముల సంఖ్యగ నొనరించునట్టి యీ
సూరకవీంద్రునింజూనిగి చూతమటంచును మాటిమాటికిన్
ఈరసమెత్తి దుష్కృతుల నిచ్చినవారల నోరుమొత్తెడి
"మీరును మీరు మీరు మఱి మీరును మీరును మీరలందఱున్,"

కవిగారి కవితాసామర్థ్య మిట్టిదని తెలియనివార లెవరో మీఁదిసమస్యనిచ్చి పరాభవము నొందినట్లుగఁ దోఁచెడిని; ఇది బొబ్బిలిలో జరిగియుండెనని వాడుక.

సూరకవి తనకు మంచిగంటమును జేసియిచ్చిన యొక కమసాలివానిపైఁ జెప్పిన పద్యము—

క. ముల్లోకంబుల నాలుగ
పల్లిపరశురాము కీర్తిన్ ప్రబలి వెలుంగున్
మల్లిన్ నుమవల్లిన్ జా
బిల్లిన్న లపాలవెల్లి భీష్మునితల్లిన్.

సూరకవి తఱచుగఁదనబంధువులను జూడఁబోవుచుండెడివాఁడు. ఒకప్పుడితఁడు చీపురుపల్లినుండి బయలుదేఱి తనబంధువులు బుఱ్ఱావారింట జరుగు నొకశుభకార్యమును జూడ నదపాకకుఁ బోవుచుండెను.(ఈగ్రామముచీపురుపల్లెకు నేడెనిమిది

మైళ్లదూరమున నున్నది) ఆనాఁడే సూరకవిగారింటికి వమీాప మున నివసించు పాప యనుపేరుగలయొక సాలిదికూడ నదపాక పోవుచుండెను. దారిలో నది సూరకవికగుపడ నతఁడు "పాపా! యెటు వెళ్లెదవే?" అని యడిగెను. "బాబూ! అత్తవారింటికి నదపాక వెళ్లుచున్నాను" అని పాప ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. సర్వ కాలసర్వావస్థలయందును బద్యములల్లుటయే వేళంబముఁగాఁ గల మన కవిగారు పాపచెప్పిన మాటలనే యొక కందపద్య పాదములో 'అదపాకా అత్తవారు? ఔనే పాపా! యని తిరు గఁ జెప్పిరి. అంత పాప సూరన్నబాబూ! నీకుదండము. నా మీాఁద నొకపద్యమును జెప్పుము' అని కోరెను. సూరకవి యూ సాలిదానికోఁకను చెల్లింపనెంచి,

* క. అదపాకమామిడాకులు
పొదుపుగ నొకవిస్తరంటఁ బొడిచినవాఁడే
ముదమొప్ప విక్రమార్కుఁడు;
అదపాకా అత్తవారు! ఔనేపాపా.

అని పద్యమును బూర్తిచేసి యాపాపను సంతోషపెట్టి నట్లు వాడుక.

---

* అమాయకురాలగు సాలిదాని కోర్కె చెల్లింపఁజెప్పిన పద్యమను వాడుకకుఁ దగినట్టుగ నేయున్నది. అదపాక మామిడాకులు విస్తరికుట్టుటకుఁ దగిన వెడల్పు లేనివి. కవిగారియనుభవము నిచట వెల్లడించియున్నారని చెప్ప నగును.

చీపురుపల్లినుండి స్వగ్రామమగు భూపాలరాజు రేగ వెళ్లినపుడెల్ల సూరకవి తన బంధువులగు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారిని,భోగాపురము దేవగుప్తాపువారిని జూడఁబోయెడివాఁడు. ఆకాలమున దేవగుప్తాపు రామయ్యగారు భోగాపురమునఁ గరణికముచేయుచు వ్యవసాయమువలనఁ దనకుఁ గావలసిన వానిని బండించుకొని హాయిగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడు. అతఁడు బాంధవ్యమున మనకవిగారికిమఱఁదియైన కారణమునఁ బరియాచకముగ నారామయమంత్రి నిట్లు వర్ణించి యొక పద్యమును జెప్పెను.

ఉ. గ్రామముచేతనుండఁ గృషి ♦ కల్పితధాన్యము లింట నుండ శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణప ♦ రంపరచే దినమేఁగుచుండ మా
రామయమంత్రి భోజనపరాక్రమమేమని చెప్పనచ్చు నా
సామి యెఱుంగు దత్కబళచాతురి తాళఫల ప్రమాణముల్.

సూరకవి యొకప్పుడు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారింటికిఁ బోయియుండెను. ఏకారణముననో వారింట నితనికిఁ బొదల కడ భోజనము దొరకదయ్యెను. అట్టిదానికి సూరకవి సహింపఁ జాలక పాణంగిపల్లివారి భోజనపుటేర్పాటులను బరిహసించుచు నొకపద్యమును జెప్పెను. కాని దానిలో

గీ. వైదికులుగారు నియోగి ♦ వరులుగారు
*పనికిమాలిన పాణంగి ♦ పల్లివారు.

అను రెండుపాదములు మాత్రము లభించినవి.

* పా॥ వైసిమాలిన.

రెయిలు సహాయములేని యానములలో సూరకవి వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక కాశీయాత్రకుఁ బోయెను. దివ్యక్షేత్రమగు వారాణసీపురమును బవిత్రమగు గంగాస్రవంతిని దర్శించి తనజన్మము సార్థకమైనదానినిగాఁ జేసికొను నాసక్తి యటుండ, సంస్కృత విద్యాప్రచారమునకు నిలయములై ప్రసిద్ధిగాంచిన కాశీపురమును నవద్వీపమును జూచి యాయాస్థలముల యందున్న పండితోత్తములను దర్శింపవలయుననెడియుత్సాహము తన్నుఁ బురికొల్ప నితఁడుత్తరదేశయాత్ర గావించెను. కాశీనుండి స్వదేశమునకుఁ దిరుగవచ్చుచు మార్గములోనున్న దివ్యక్షేత్రమగు శ్రీజగన్నాథమునకు వచ్చియున్నప్పుడే తనకుఁ బరమమిత్రుఁడును బోషకుఁడును నగు పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి స్వర్గస్థుఁడయ్యెనని విని మిగుల ఖిన్నుఁడై యిట్లొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

మ. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటికుల వేం ♦ కట్రామదాసున్ వసుం
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకుఁ ♦ దర్లించినా వేమి? త
త్పురిఁ గల్పాదులు లేవె యాచకులకున్? ♦ భూయాచక శ్రేణికె
వ్వరు (దిక్కేమిది) మొండిజగ్గఁడవు (కా♦వా వెఱ్ఱినై పల్కితిన్)

ఈతీరున సంవత్సరమునకైదాఱుమాసములకుఁ బైఁగ సూరకవి దేశాటనముచేయుచుఁ గొందువదినములు చీపురుపల్లెలోనుండుచు, దేశాటనమువలన సంపాదించిన ధనముచే జీవయాత్రగడపుచు శ్రీరామలింగేశ్వరుని సన్నిధానమున గ్రంథరచనచేయుచు నుండెడివాఁడు.

ఏడవ ప్రకరణము.

కవి కాశ్రయుఁడైన పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి.

18వ శతాబ్దమధ్యమున శృంగవరపుకోట జమీాని బరిపాలించుచుండిన శ్రీముఖి కాశీపతిరాజుగారికి నీపొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు గోలుకొండ వ్యాపారిశాఖలోఁ జేరిన బ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వీరరాజామాత్యపుత్రుఁడు. ఈమహానీయుని వితరణాదిగుణము లెంతయుత్కృష్టములో కాని, యితనిని నుతించినట్లు తనయేలికలగు విజయనగర పురాధీశులనుగాని మఱి యితర రాజులనుగాని సూరకవి పొగడియుండలేదు. ఇతనిపై సూరకవిచెప్పిన పద్యములు పెక్కులుగలవు. వానిలోఁగొన్నిఁటినిమాత్రమే యిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

క. వరదానాచారంబుల
గరిమగని వనీపకులును ♦ గర్మఠులును భూ
సురమణి యని నిన్నందరు
విరచితవృష! పొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. లేఁడు భువివానఁ దడయని
వాఁడున్నీ యింట భుక్తి ♦ వడయనివాఁడున్
బోఁడిమిమీఱఁగ నిన్నున్
వేఁడనికవి పొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ!

క. ముక్కలవలెఁ గర్పూరపు
ముక్కలవలె నీదుకీర్తి ♦ ముల్లోకములన్
గ్రిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను
వెక్కసముగఁ బొణ్గుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. పరివర్తూరె గుణసంపద
వెలవక మాపొణ్గుపాటి ♦ వేంకటపతికా
ర్గురుచక్రవర్తులుఁ బదా
ర్గురురాజులుం ముప్పదిద్ద ♦ రు నియోగివరుల్.

మీఁది పద్యములయందుఁ గల వర్ణన మతిశయోక్త్యలంకార భూయిష్ఠమైనట్లుగఁ గానఁబడుచున్నను నీమంత్రిపుంగవుని కీప్రాంతమునఁగల కీర్తిమాత్ర మద్దానిని స్వభావోక్తి యనియే చాటుచున్నది.

తనకు సూరకవి యాశ్రితుఁడైనను వేంకటమంత్రిమాత్ర మాతని యెడలఁ బోష్యపోషకభావముచూపక యతనిఁ దన నెచ్చెలిగ యోజించి తనబంధువులకంటె నెక్కుడుగ గౌరవించుచువచ్చెను. సంవత్సరమునకు మూఁడు నాలుగుమాసములు శృంగవరపుకోటలో మంత్రిగారి యింటనే యుతఁడుయుండుచుండెడివాఁడు. ఆయాసమయములయందు వేంకటమంత్రిగారిసన్నిధిని సిష్టగోష్ఠిగను లోకాభిరామముగను జరుగు ప్రసంగముల సందర్భముననే సూరకవి "పొణ్గుపాటి వేంకటమంత్రి" అను మకుటముతో ననేకపద్యములను జెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యములనే యిటీవలవారెవరో యేర్చికూర్చి వానికి వేంకటమంత్రి

శతకమని పేరిడిరిగాని వాస్తవముగ నయ్యవి కవిచేఁ బ్రస్తావనగఁ జెప్పఁబడినవేగాని శతకరూపమున రచింపఁబడినవి కావు. ఇందులకుఁ బ్రామాణముగఁ గొన్ని పద్యములతో సంబంధించియున్న వింతకథలను నిచట వ్రాయుచున్నాఁడను:—

ఒక సమయమున శృంగవరపుకోట జమీందారులగు శ్రీముఖీ కాశీపతిరావుగారి గృహమున నేదియో యొక శుభకార్యము వైభవముతో జరుగుచుండ సమీపగ్రామములలో నున్న బ్రాహ్మణులు సంభావనలఁ గైకొనుటకు శృంగవరపుకోట వచ్చియుండిరి. సంభావనలిచ్చుటకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణుల నందఱను దొడ్డిపెట్టిరి. ప్రమాదవశమున సూరకవికూడ దొడ్డిపెట్టఁబడి రెండుయామములు మించువఱకచ్చటనే యుండవలసినచ్చెను. తాను సూరకవియని పలుమారు బంట్రోతులకుఁజెప్పి విడువుఁడన్నను వారితనిని విడువరయిరి. సంభావనలందుకొను బ్రాహ్మణులతోఁబాటు కొంతసేపునకు సూరకవి సంభావన లిచ్చుచున్న వేంకటమంత్రిగారి యెదుటఁబడ నతఁడు "భావగారూ! మీరేల దొడ్డిపెట్టఁబడిరి? ఇంతవఱకును భోజనము లేక యుంటిరా? అపరాధము క్షమింపుఁడు. అచటనున్న బంట్రోతులకుఁ దెలిసినది కాదు" అని జరిగినదానికి వగచుచుండ సూరకవి—

క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు
పాలతురు విధితప్ప, నల్ల ♦ పూసలు మఱత్యాల్

తోఁగఁగద మగఁడుపోయిన
వెలదుకకుఁ బొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

అని యొక పద్యమును జెప్పెను.

మఱియొకప్పుడు వేంకటమంత్రిగారి యింట జరిగిన యొక బ్రాహ్మణసమారాధన కొఱకు సమకూర్పఁబడిన వస్తుసమృద్ధిని వర్ణించుచు సూరకవి యొక పద్యమును జెప్పియున్నాఁడు——

క. ఒక్క సముద్రము దక్కఁగఁ
దక్కినసంద్రములు నీ యుదారమహిమచేఁ
జిక్కఁగద! విప్రభుక్తికి
వెక్కసముగఁ బొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

వడ్డనచేయుచున్న వేంకటమంత్రిగారిసోదరి యీపద్యమును విని సూరకవితో "భావగారూ! (వెంకటమంత్రియు సూరకవియు నొకరినొకరు 'భావగారు' అని పిలుచుకొనుచుండెడివారఁట) మీవంటి స్వయంపాక నియమముగలవారలకుఁ దక్కటిసముద్రము విడిచినారను" అని చెప్ప సూరకవి యేమియుఁబ్రత్యుత్తరముగఁ జెప్పలేకపోయెను. అంతనచ్చట భోజనమును జేయుచున్న వారందరామె సమయస్ఫూర్తిగఁ జేసిన పరియాచకమున కెంతయు సంతసించిరి.

ఇటులనే యీపద్యములలోఁగొన్నిఁటికి గాధలుకలవు. ఆకారణముచేత నియ్యవి ప్రస్తావవశముగఁ జెప్పఁబడినవని

యూహింపనగును. శతకములోని మఱికొన్ని పద్యముల నిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

క. సకలామోద సుమ ద్రుమ
వికసనమొనరించు మధుఁడు వీడిన లేఁడా
యొకఘనుఁడు జాతిలతకా
వికసతకును బొణ్ణుపాటి వెంకటమంత్రీ.

క. వననిధిఁగ్రోలె నగస్త్యుఁడు
కనకనగమువంచెఁ గాలకంఠుఁ డతిసమ
ర్థునకు నసాధ్యము గలదే
విను మనహిత పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

క. కోయక పెరుగదు బచ్చలి
మేయక పాలీయదావు మేదినిలోనన్
ఈయకరాదు సుకీర్తియు
వేయేలా పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.

ఇంక నాఱవప్రకరణముతుద నుదాహరింపఁబడిన "కరుణాసాగర" అను పద్యమునుబట్టి సూరకవికి వెంకటమంత్రిపైఁ గల గౌరవాతిశయము వ్యక్తమగుటయేగాక యామంత్రిపుంగవుని వితరణాదిసుగుణసంపదకూడ వెల్లడియగుచున్నది. కారణజన్ముఁడని చెప్పఁదగిన యీ యమాత్యశేఖరుఁడు క్రీ॥ వె॥ 1780 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గీర్తిశేషుఁడై యుండవచ్చును.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

శాపానుగ్రహసమర్థత.

ఉ. గడియకు నూఱుపద్యములు గంటము లేక రచింతుఁ దిట్టఁగాఁ
దొడఁగితినా పటాలుమని తూలిపడుం గులశైలరాజముల్
విడువకనుగ్రహించి నిరుపేదధరాధిపుతుల్యుఁ జేతు నే
నడిదసువాఁడ సూరనసమాఖ్యుఁడ నాకొకరుండు సాటియే.

(సూరకవి చాటుధార)

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునఁ బ్రౌఢప్రబంధ రచనకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన కవివరులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు, సూరకవికిఁగల ప్రసిద్ధి యట్లుండ నతనికిఁదిట్టుకవిత్వమునఁగూడ గొప్పపేరు వచ్చినది. "సూరకవితిట్టు కమసాలిసుత్తిపెట్టు" అని లోకమునవిలిచియున్న పలుకు లే మీఁదియంశమును వేనోళ్లఁ జాటుచున్నవి. అంతియగాక పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి తన"లంకావిజయము"న—

క. "తెలియ విను రామకవ్యా
దులు సూరకవిప్రముఖ పృథుప్రతిభావం
తులు భీమశ్రీనాథుల్
సెలయఁగ నాకరణి దిట్టలే రూఢమతిన్."

అని తిట్టుకవిత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కవివరులతోఁ బాటు సూరకవినిఁగూడఁ బేర్కొనియున్నాఁడు. శాపానుగ్రహముల రెంటిలోను మొదటిదానికిఁగల నిదర్శనములు రెండవదానికుండినట్లుగ నీకవివరుని జీవితము ననుసరించిచెప్పుటకు నాధారములు గానరానందున వేములవాడ భీమకవి మొదలగు

ప్రాచీనకవులవలె మొదటఁ దిట్టుటయుఁ బిదపననుగ్రహించు టయు నీతనివట్ల లేదేమోయని తోఁచెడిని. కాని తపఃప్రభావ సంపన్నుఁడగు నీతనికి నట్టి ప్రభావముండిన నుండవచ్చునని "విడువ కనుగ్రహించి నిరుపేద ధనాధిపతుల్యుఁ జేతు" నను వాక్యము సందయమును గలిగించుచున్నది. సూరకవి నిండు జవ్వనమున నుండి కవితాసామర్థ్యముచేఁ దన కీర్తిచంద్రికల దేశమునందు వ్యాపింపఁ జేయుకాలముననే యడిదము రామకవి తన వాక్పటిమచే గంగాభవానిని వోడించి యీ యడిదము వంశమునకు నొకయద్భుతమగు కీర్తి దెచ్చెను. అట్టి కీర్తి కొలఁదిదినములలోనే, కవితాస్ఫూర్తిచే నెల్లెడలఁ బేరువడయు చున్న సూరకవి నాశ్రయించినదాయెను. సహజమగు తన సా మర్థ్యమునకు విదితోడుగాఁగ నితనికిఁ దిట్టుకవిత్వ విషయమునఁ గీర్తి హెచ్చుగాఁ జొచ్చెను. వేయేల! ఆకాలమున నితనియె డల జనసామాన్యమునకు భక్తికంటె భయమే యెక్కుడగనుం డెను. సూరకవి తిట్టుకవిత్వముతో సంబంధించిన కొన్ని ముచ్చ టల నిచ్చటఁ జెప్పుచున్నాఁడను.—

1. ఒకానొకప్పుడు, ఇళ్ళ నరవయ్యయను పేరుగలయొక కోమటియింట వివాహముజరిగెను. కవితాసంభావనను గైకొ నుటకయి సూరకవి యాకోమటియింటికిఁబోవుచుండెను. అం త గృహయజమానుఁడు నరవయ్య "బాబూ! సూరకవిగారూ! రేపటి యుదయమున దయచెయ్యండి. కట్నము దాఖలు

చేసుకుంటాను." అనియెను. సరవయ్య కోరికఁ దొప్పన మఱు
నాఁటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు నిర్వ
ర్తించుకొని సూరకవి వాని యింటికిఁ బోయెను. "బుద్ధిః క
ర్మానుసారిణీ" యనునట్లు సరవయ్య "వీఁడొ పాంగర; బాప
నాఁడు దాచపెట్టినట్లు పొద్దుటే వారొచ్చేడు" అని సూరకవిని
దిట్టెను. ఆ పరుషోక్తులు విని సూరన మిగులఁగుపితుఁడై "ఆ
పామే నిన్నుఁ గరవ అయ్యో సరవా!" అని శపించెను. తిట్టు
టయె తడవుగ నొక కృష్ణసర్ప మింటి మూఁజూరుదూలమునుఁ
జేయానుకొనియున్న సరవయ్యను బొడిచి విగతప్రాణుని జేసె
ను. అట్టి యద్భుతమును కన్గొనుచున్న వారందఱు కలవరపడి
చేష్టదక్కియుండిరి. ఆ సర్పము మాత్ర మచ్చటనున్న వారల
నెవ్వరి నేమియుఁ జేయక తన దారిని బైటకుఁబోయెను.

2. ఒకప్పుడు సూరకవి చీపురుపల్లినుండి శృంగవరపు
కోటకుఁ బోవుచుండెను. మార్గమధ్యమున నున్న ద్వారపూడి
యను గ్రామమునకుఁ బోయి నాలుగైదు యిండ్లకడఁ ద్రాగుట
కు మజ్జిగ నడిగెను. అది యెట్టిపాపమోగాని యెట్టుపెట్టినట్లు
కడకిఁ జిల్లబొట్టు దొరకదయ్యెను. తానేగిన యిండ్లకడఁ బాడి
యుండియుఁ దనకు వారలీయనందులకు నగచి "దూరమై
పోయెగా పాడి ద్వారపూడి" యని యొక శాపవాక్యమును
పలికెను. కీనికిఁదగినట్టుగ నాటిసాయంకాల మాయైదా
రిండ్లకడ నావులు గంటేఁడు పాలైన నియ్యలేదు ! గృహ

యాజమాను లట్టివింతకు సూరకవిశాపమే కారణమని యెంచి క్షమింపుమని సూరకవిని వేడుకొన యథాప్రకారముగ మఱు నాఁటినుండియు నావులు పాలిచ్చుచుండెనఁట! (ఈవింతను సూరకవి శాపానుగ్రహములరెంటికిని దార్కాణముగఁ జెప్పినను జెప్పవచ్చును.)

౪. సూరకవికి చీపురుపల్లెయందుఁ గొందఱు శిష్యు లుండిరని మూఁడవ ప్రకరణమునందే వ్రాసియున్నాను. ఆ విష యమునుఁదెలియఁజేయుపద్యములోని కడపటిపాద మిట్లున్నది. "ధీరుఁడై నిలిచె మురపాక సూరఁడొకఁడు" ఒక్క మురపాక సూరనమాత్రము తనశిష్యులలో నుత్తముఁడనియు, స్థిరముగ విద్యగరచెననియుఁ గవిగారి యభిప్రాయమైయుండ దైవమీ పద్యపాదార్థమును వేఱుగ గ్రహించుటచే మురపాకసూరన్న గారిసోదరులు నలువురలోను నతఁడు మాత్రము మిగిలి తక్కి నవారు స్వర్గస్థులైరఁట! (ఈపద్యమును జెప్పుటలోఁ గవియుద్దే శము జరిగినదానికి భిన్నముగనుండినను బదముల గూర్చుచే నొకవిపరీతమగు నర్థముగలిగెననియు దాని పర్యవసానముగ నట్లు జరిగెననియుఁ జెప్పుదురు.)

ఇట్టివింతలింకను నీకవినిగూర్చి పెక్కులు చెప్పుదురు గాని యవి యెంతవఱకు విశ్వాసపాత్రములో చెప్పఁజాలను. ఏదియెట్లున్నను సూరకవికిమాత్రము తిట్టుకవిత్వమునఁ బ్రఖ్యాతికలిగి యుండెనని చెప్పుటకు సందియము లేదు.

'గడియకు నూఱు పద్యములు గంటము లేకరచింతు' అను వాక్యమును బట్టి సూరకవికి నాశుకవిత్వమున గొప్ప సామర్థ్యముండెనని మనమూహింపవచ్చును. 'దేశాటనము' (ఆఱవప్రకరణము) క్రింద నియ్యఁబడిన వీరఘట్టాము వృత్తాంతమాతని యాశుకవితాసామర్థ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది. ఇంతియగాక శతసంఖ్యాకములై యాంధ్రదేశమున నిలిచియున్నయీ కవివరుని చాటుపద్యరత్నములుగూడ నద్దానికి సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవని నాయభిప్రాయము.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

చెఱువుమీఁది పద్యములు.

(కృతికర్త అడిదము రామకవి.)

ఈపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని సామాన్యముగ వాడుక. కాని యివ్విది మాకుటుంబములోఁ బారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధము. కాఁబట్టి పద్యముల కర్తృత్వమును గొంతవఱకుఁ జర్చించి యందలి సత్యాసత్యములు లోకమునకు విశదపఱచెదను.

ఈవంశజులచే మూలపురుషుఁడుగ నెన్నఁబడు నడిదము నారప్పకు *శ్రీ విజయనగర సంస్థానప్రభువులలో నొక

* "యీయినాం సుమారు 300 సంవత్సరములక్రిందటన్నదుదారుకు (అడిదం నారప్పకు) మజ్కూరు మిరాశీపని మాడుగలంపులకు శ్రీ యువరా

రగు కృష్ణమరాజుమహారాజులుంగారు రేగయనుగ్రామమునఁ గరణికముచేయుటకుఁ గొంత మాన్యమును దయచేసిరి. ఈశ్వరానుగ్రహముచే నయ్యది నేఁటివఱకు నీవంశజుల యనుభవములో నే యున్నది. వారిలో నొక కుటుంబము వారు రేగలోనే నివసించుచుఁ గరణికము నేఁడును జేయుచున్నారు. ఆకుటుంబమువారిలో నొకఁడగు రామకవియే యీపద్యములను జెప్పెను.

అడిదము వారి యినాము భూములు "అనుముల చెఱు" వనునొక చెఱువుక్రింద నున్నవి. ఈ యినాము భూముల మళ్ళలోఁ గొన్నిఁటినత్తి నోముల చెఱువను నింకొక చెఱువుగలదు. ఈనోముల చెఱువు పూర్తిగ నిండినప్పుడు మిరాశీ యినాము భూములలోఁ గొన్ని మళ్లకు ముంపుగలుగును. ఆనాఁటి కాలమున నీ రెండవచెఱువు పూర్తిగా నిండియుండ రామకవి మొదలగు వారిభూములకు ముంపువలన సస్యనష్టముగలిగెను. అంత రామకవి రేగగ్రామముగుత్తదారగు దంతులూరు అన్నమరాజుగారితోఁ దనకుఁ గలిగిన నష్టమునుగూర్చి చెప్పుకొని నీటిముంపుతీయింపుఁడని యతనిని వేఁడుకొనెను. కాని యన్నమ

కృష్ణందేవు శ్రీనల్లకృష్ణందేవు మహారాజులుంగార్లు మఖ్యాఁయిలో కొంత మాన్యం దయచేయించినారు.'' మహారాజశ్రీ జి.యఫ్ టయలరు యస్క్వయరుదొరవారి యినాముల దరియాఫ్తులోఁ జేరిన విశాఖపట్నంజిల్లా యిలాకా విజయనగరం సమస్థానం బాపతు భీమునిపట్నం పబుమేజస్ట్రీటు యిలాకా అన్నమరాజు రేగ మిరాశీదార్లు అడిదం నారాయణప్ప సన్యాసిరాజు వగైరా దాఖలుచేసిన స్టేటుమెంటు. [illegible] ఫసలీ [illegible] సంవత్సరం.

రాజుగారు రామకవి ప్రార్థనలను బెడచెవినిం బెట్టిరి. కవికిం గలిగిన బాధతొలంగసాధనము లేకుండెను. అంత రామకవి యీ సమాచారమంతయుం దన యేలికయగు శ్రీవిజయ రామ గజపతిమహారాజునకుం దెలుప నిశ్చయించుకొని యొక యర్జీని బద్యములతో వ్రాసి యామహారాజునకుం బంపుకొనెను. ఆ పద్యములకే యర్జీపద్యములని వాడుక. వానినిందుం బొందుపఱచు చున్నాఁడను.

సీ. అవధారు! దేవ! మహాప్రభూ! విన్నపం
బాశ్రితోత్తముఁడ శుద్ధాంధ్రకవిని
పేరు రామన యింటిపేరడిదమువారు
మాజాగ భూపాలరాజు రేగ
నల్లకృష్ణక్ష్మానాయకాగ్రేసరుం
డెఱ్ఱకృష్ణక్ష్మాతలేంద్రులచటఁ
గరణీకధర్మంబు గల్పించి మాన్యంబు
దయచేసి రది యాస్పదంబు మాకు
గీ. నదియు నీయేఁడు దంతులూరన్ననృపతి
సత్తముఁడు గ్రామ * మెల్లను గుత్తచేసి
చెఱువు బిగఁగట్టి ప్రజలు జేజేపడంగ
ముంపుగట్టించె వరిపొట్ట ముంపఁదలఁచి.
సీ. విన్నవించెద నాదు వృత్తాంత మదికొంత
చిత్తగింపు పరాకు సేయకుండఁ
బొలములో నొకఁడేరు పూన్పంగఁజాలఁడు
గంగాధివానిధాకకును జడిసి

* పా॥ నోమఃపొలముఁదా

దుక్కి టెడ్లనుగొని దున్నుకొందమటన్న
బదులియ్యఁడెవ్వఁడు పాఁతనేబు
ఏజోలియును లేక యింటనుండెదమన్న
సాలుకువచ్చు గంటాలపన్ను
గీ॰ ¶ దేశమునవాదు పొన్నూరు తెన్నుగాదు
పంట పసలేదు గంటాల పన్నుపోదు
మీకు దయరాదు మనుపటి మిసిమిలేదు
అతులగుణదీప విజయరామావనీప.

మహారాజునకుఁ బద్యరూపమగు నీయర్జీపంపుకొనినను గార్యము లేకపోయెను. గుత్తదారుఁడగు నన్నమరాజుగారి వలనఁగాని తనప్రభువులగు విజయనగరాధీశులవలనఁగాని తన కుఁగలిగిన బాధదొలఁగకుండుటచేత వేఱొండుచేయునది లేక యొకనాఁటియుదయమున రామన స్నానసంధ్యానుష్ఠానములు నిర్వర్తించుకొని తాటాకులుగంటము చేతనిడుకొని పొలము నకుఁ బోయెను. నీటిముంపుచేతఁ జెడుచున్న సస్యమునుజూచి తన బాధతొలఁగుటకుఁ దన కవితయే శరణమని నిశ్చయించు కొని కుత్తుకబంటి నీటిలో నిలువఁబడి గంగాభవానిని నుతిం చుచు నిట్లొకపద్యమునువ్రాసి వ్రాసిన తాటియాకును నీటి లో విడిచెను.

సీ॥ బ్రహ్మాండభాండసంపత్తికుక్షిని గల్గు
పద్మనాభుని పదాబ్జమునఁబుట్టి
సకలరత్నాకరస్థానమై యుప్పొంగు
నంబుధీశుని చరణంబు ద్రొక్కి

¶ పా॥ దేశనిసబత్తు.

పరమతత్త్వజ్ఞుఁడై పరఁగుశంతనుమహీ
రమణువామాంకభాగమునఁ జేరి
యఖిలలోకాధ్యక్షుఁడై మించి విహరించు
శివుజటాజూటాగ్ర సీమ నిలిచి
తనరు నీవంటిధన్య సత్త్వమహాగాదు
పూసపాటిమహాస్థాన భూమియందుఁ
గాలు ద్రొక్కంగనోడుఁ జండాలుఁడయినఁ
గదలు మిటమూని దివిజగంగాభవాని.

ఇట్టి భూషణవాక్యములచేతఁ దన సంకల్పమీడేరమిం జూచి రామన కుపితుఁడై యీక్రిందిరీతిని గంగను దూషించుచు నాలుగుపద్యములను జెప్పెను.

సీ. అవిభిక్షుం డీతఁడని రోసి విడిచియాకుఁ
గొనివచ్చి యిట నిల్వఁ గోరితొక్కొ
జగడాలచీలివై సవతితోఁ బోరాడి
యీగి వచ్చిచోట డాఁగితొక్కొ
నిర్జరాంగనలెల్ల నీఱంకు వెలిపుచ్చ
దూబవై యిచ్చోటఁ దూఱితొక్కొ
బీదబాఁపలఁ గష్టపెట్టుటకై మిన్ను
దొలఁగి యిచ్చోటను నిలిచితొక్కొ
వలదు, ద్విజభూమి కాల్మోప వరుస గాదు
రవ్వ నీకేల తగ దంబురాశి కరుగు
వాతి! యతఁడు కాఁడటె పిన్నవాఁటిమగఁడు
కదలు మిటమూని దివిజగంగాభవాని.

సీ. భావింప నిలువెల్ల భంగంబులే కాని
భంగము ల్తొలఁగు టెప్పటికి లేదు

తిరుగుచో వంకర తిరుగు టింతియ కాని
తిన్నఁగా దిరుగుట యెన్నఁడెఱుఁగ
మొనసి రేయిఁబగల్లు మెరయుచుండుటె కాని
మెరయ కూరక యుండు టెఱుఁగ మెపుడు
పాలకల్మిని రోసి పల్చనగుటె కాని
పలుచనిగతిమాని మెలఁగు టెఱుఁగ
మనుచు నీలోన నీవైన యవగుణంబు
లరసి లజ్జించి దివినుండి కరుగుదెంచి
నిలువు నీరైన నీవిందు నిలిచితొక్కొ
కదలు మిటమాని దివిజగంగాభవాని.

౭. పచ్చిమాంసము కల్లు భక్షించి మత్తెక్కి
రాణించు తిరుగుపరాంసులైన
గంజాయి గుండ హుక్కాలుడికెడు నీళ్లు
ద్రావి మ్రాన్పడెడు తురష్కులైన
గోవులఁ బడమొత్తి కోసి ముక్కలు మెక్కు
సమదాంధులగు కొండసవరలైన
తెరవాట్లుగొట్టి కత్తెరదొంగలై చాల
వాలించు తిరుగు చండాలులైన
భూసురక్షేత్రమిది యన్నఁ బోఁడొకండు
చిన్నపాపములు బ్రాహ్మణక్షేత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు సేయు ముష్కరులు గలరె
కదలు మిట మాని దివిజగంగాభవాని.

సీ. కృతకాద్రులాయెనా కీలాగ్రఫణిఫణా
నేకపూత్కార వల్మీకచయము
విరిఁదోఁటలాయెనా కలికి కంటకకంట
కాంతరవిస్ఫురితాగచయము.

పువుఁబోఁడ్లలాయెనా నవమంజుల శ్వేత
లవణాలవాలమౌ చవుటి నేల
బొమ్మరిండ్లాయెనా భూరిభేకాండ జా
ఘాకమై తనర్చు కేదారచయము
నీకు విహరింప వసతులై నివ్వటిలెనె
చిన్నపొలములు ; బ్రాహ్మణక్షేత్రములకు
ఘాతుకత్వంబుచేయు ముప్కురులు గలరె
కదలు మిటమీని దివిజగంగాభవాని.

ఈరీతిగఁ బద్యములు వ్రాసి వ్రాసిన తాటాకులను నీటిలో విడువ నట్టిదూషణకు సహించి యచట నిలిచియుండుట యుక్తముకాదని తెలుపుటకో యనఁ జెఱువులోని నీరు గండి తెగిపాఱి సముద్రగామియయ్యె. కవికిఁగలిగిన బాధ యంతటితోఁ దొలఁగెను. రామన కృతకృత్యుఁడై పొలమునుండి యింటి కేఁగెను.

ఈ పద్యముల రచనతో సంబంధించి పారంపర్యముగ నొకవింత చెప్పఁబడుచున్నది. మీఁద వ్రాయఁబడిన యర్జీ పద్యములలో మొదటిదానియెత్తు గీతమునందు "మాపుట్టి ముంపఁ దలఁచి" యని ప్రయోగించుటచేతఁ గవికిఁ గళత్రనష్టమైనదఁట. "వరిపుట్టి ముంపఁదలఁచి" అని చెప్పనుద్దేశించినను దైవికముగ "మాపుట్టి ముంపఁదలఁచి" యని ప్రయోగింపఁబడెను. ఈగాథయొక్క సత్యాసత్యములు చర్చింపనవకాశమేమియు లేదు. కుటుంబములోఁ దరముల వెంబడివచ్చుచున్న యంశమగుటచే నిందుఁ బొందుపఱుపఁబడినది.

— పద్యముల కర్తృత్వమును గూర్చి చర్చ. —

1. సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరకవి మరణానంతరము స్వగ్రామమగు భూపాలరాజు రేగవిడిచి చీపురుపల్లెకు సమీపముననున్న రామచంద్రపురమును దనకు నివాసస్థలముగ నేర్పఱచుకొనెనని మూఁడవప్రకరణమున వ్రాసియుంటిని. ఇంతియెగాక,

చ. గరిసెలుఁ బ్రాఁతగాని యొకగంటెఁడెఱుంగము మన్యదేశముల్.
తిరిగి యభీష్టవస్తువులు దెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలముల్
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి సూరకవీంద్రున కేలఁగల్గెఁ గం
చరమును రేగ? మేఁకమెడచన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్.

అను నీపద్యమును బట్టి సూరకవికి రేగలో మాన్యమున్నదని తెలుచున్నను నతఁడు కరణికవృత్తిచే జీవనము చేయక కవితావృత్తిచే దేశాటనము చేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెనని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనిని బురస్కరించుకొని సూరకవి రామకవులకాలమున రేగగ్రామమునఁ గరణికముచేయుచున్నవాఁడు సూరకవికాఁడనియు, రామకవిగాని మఱియొకరుగాని కరణికము చేయుచుండిరనియు మనమూహింపవచ్చును. ఇఁక మొదటినుండియు ననఁగా రామకవికిఁ బూర్వమునఁ దరువాతనుగూడ నీరామకవివంశజులే నేఁటికిని రేగగ్రామమునఁ గరణికముచేయుచున్నారు. కాఁబట్టి నీటిమాంవు తగాయిదా గ్రామము గుత్తదారు అన్నమరాజుగారికిని గ్రామకరణము రామకవికిని గలిగియుండునని చెప్పుటయె యుక్తము

గాని పైయూరినుండి కరణికముచేయనిసూరకవికి దానితో సం బంధమున్నదని చెప్పుటకు నంతగా వీలుకనఁబడదు.

2. ఇదిగాక యసలు సనదు గారగు అడిదము నారప్పకుఁ జినలచ్చన్న, కిత్తన్న, నీలాద్రియను ముగ్గురు కుమారులుండిరి. నారప్ప యనంతర వీరాముగ్గురు బిత్రార్జితమగు మిరాశీయి నామును బంచుకొని యనుభవించుచుండిరి. ఈ యినాముభూ ముల నత్రియున్న నోముల చెఱువు పూర్తిగా నిండునపుడు కిత్తన్నవంతునకువచ్చినపొలమునకే ముంపుతగులును గాని తక్కి నవారిపొలముల కంతగా ముంపుతగులదు. కాఁబట్టి నీటిముంపు వలన సస్యనష్టమును బొందిన రామనకే దీనితో సంబంధము గలిగియుండెనని యూహించుట యుక్తముగాని ముంపువలన నెట్టినష్టమును బొందని సూరకవ్యాదులకు సంబంధము కల్పిం చుట యుక్తముగా నుండనేరదు.

3. మాయింటనున్న వ్రాఁతప్రతులలోను మా యూరి లో నాస్నేహితులవద్దనున్న ప్రతులలోను "పేరు రామన" అనియే పాఠము గానవచ్చుచున్నది. మాగ్రామమునఁగల ప్రతులలోనెల్ల ఆకి సరవయ్యయను వైశ్యునిచే సంగ్రహింపఁబడి నది ప్రాచీనమైనదిగఁ గానఁబడుచున్నది. ఇయ్యది యఱువది సంవత్సరములకిందటికాలమున గ్రామపురోహితులగు దువ్వా వఝ్ఝుల నరసింహముగారిచే వ్రాయఁబడినది.

4. ఇదిగాక సుమారు 60 సంవత్సరములక్రిందటఁ గాల ధర్మమొందిన సూరకవిపౌత్రుఁడగు బాలభాస్కరకవిచెప్పిన

యీక్రింది సీసపద్యమువలన చెలువుమీఁదిపద్యములతో సూర కవికి సంబంధములేదనియు వానిని రచించినది రామకవియే యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

సీ. విజయరామక్షమా ♦ విభుఁదిట్టి భాసిల్లె
ధరణిలో మాపిపి ♦ తామహుండు
గంగాధవానిని గడుదిట్టయైతిట్టి
ఖ్యాతిఁజెన్నొందె మా♦తాతయొకఁడు
వెలయంగ మగటి ప♦ల్వెంకనఁ బడఁదిట్టి
తగఁ దెగటార్చె మా ♦ తండ్రిగారు
ఆరీతిగాఁదిట్టి ♦ యమపురంబునకును
నిన్నుఁ బంపఁదలంచి ♦ యున్నవాఁడఁ
గాచుకొమ్మిటుమీఁద న ♦ ఖండచండ
దారుణోద్దండ కవితా గ ♦ భీరశక్తి
నీతరముగాదు కలహించి ♦ నిర్వహింపఁ
జల్ల పట్టాభిరామ నీ♦చగుణధామ.

ఈపద్యమును జెప్పిన బాలభాస్కరకవి రామకవికి వరుస కు మనుమఁడు. ఆకారణమున నతఁడు "ఖ్యాతిఁజెన్నొందె మా తాతయొకఁడు" అని రామకవినిఁ బ్రశంసించినాఁడు. విజయ రామక్షమావిభుని దిట్టినవాఁడును (సూరకవి) గంగాధవానిని గడుదిట్టయైదిట్టినవాఁడును (రామకవి) భిన్నపురుషులనిమీఁదివాక్య మువల్లనె సువ్యక్తమగుచున్నది. కాఁబట్టికుటుంబసంప్రదాయము ను స్థిరపఱచు నీపద్యమును ప్రమాణముగ గైకొనినచో సూర కవికీచెలువుమీఁదిపద్యములతో సంబంధములేదనియు వానిని రామకవియే చెప్పెననియు నిర్వివాదముగఁ దేలుచున్నది.

పదియవ ప్రకరణము.

గ్రంథరచన.

క. రవియెఱుఁగును భువితత్త్వము
భువిలోపలనుండు జనులఁ బోషించుసదా
శివుఁడెఱుఁగు నాట్యతత్త్వము
కవితాతత్త్వంబు సూరకవికే తెలియున్, (కవిసమకాలికులు)

పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందుఁ బ్రౌఢప్రబంధరచనకుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కవులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవి విశేషప్రఖ్యాతి గాంచెను. ఇతఁడు రచించినగ్రంథములలో నాంధ్రప్రపంచమునకు లభ్యములై ప్రచారములోనున్నవి యీఱుగ్రంథములుమాత్రము గానవచ్చుచున్నవి. (1) చంద్రమతీ పరిణయమను నామాంతరము గల కవిజనరంజనము. (2) కవిసంశయ విచ్ఛేదమను లక్షణగ్రంథము. (3) చంద్రాలోకము(భాషాంతరీకరణము) (4) ఆంధ్రనామ శేషము (నిఘంటువు) [5] రామలింగేశ శతకము, [6] శ్రీరామదండకము. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలోఁ గవిసంశయవిచ్ఛేదమున వ్రాయఁబడిన మూఁడునాలుగు కృత్యాదిపద్యములు తప్ప మఱిదేనియందును గృత్యాదిపద్యములు గానరావు. ఆ కారణముచేత నితనిగ్రంథములను గూర్చిన సమాచారము స్పష్టముగఁ దెలిసికొన నవకాశము లేక యున్నయది. ఇతనిగ్రంథములలో నెల్ల ముఖ్యమైనదియుఁ దనకు మిగులఁబ్రఖ్యాతి దెచ్చునదియు నగు

కవిజనరంజనమునందుఁగూడఁగృత్యాది పద్యములు లేవు వంశచరిత్రమును జెప్పు సందర్భమున నీవిషయమునుగూర్చి ప్రథమ ప్రకరణమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్చించియున్న కారణముచేతఁ జర్వితచర్వణమగునని యెంచి యీచర్చనిచటఁ దిరుగఁ వ్రాయ మానితిని.

సూరకవి గ్రంథరచనకుఁ బూని తొలుదొల్త కవిజనరంజనమును రచించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కవి సంశయవిచ్ఛేదములోని—

క॥ పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁ గవిజనరంజనకృతిఁ గావించితి నే
నడిదము సూరకవీ. దుర్గ్రహఁడ
మృడపదపంకజరిరం సుమృదుమానసుఁడన్ ॥

అనుపద్యమునుబట్టి యితఁడు కవిసంశయ విచ్ఛేదమును రచించుటకుఁబూర్వము కవిజనరంజనమురచించెనని తెలియుచున్నది.

1. కవిజనరంజనము:—ఇది మూఁడాశ్వాసముల శృంగారప్రబంధము. ఇందభివర్ణింపఁబడినవిషయము చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహము. తృతీయాశ్వాసాంతమున—

తే॥గీ॥ సత్యమును దృఢవ్రతంబుగా సంగ్రహించి
రాజసూయాది వివిధాధ్వరములొనర్చి
వరగుణోజ్జ్వలసంతానవంతుఁడై క
రమును సుఖముండె నాథ రారమణమౌళి॥

అని చెప్పి హరిశ్చంద్రునిపూర్వకథతోనే ప్రబంధమును ముగించినాఁడు కథా విన్యాసమునఁ గల్పనాచాతుర్యమును జూపనవ

కాశమంతగాఁ జిక్కినదికాదు. ఇందలి కథను నొకటిరెండు వా
క్యములలో నిట్లు చెప్పవచ్చును.

పూషవంశ భూషణుండగు త్రిశంకుభూపసుతుఁ డయో
ధ్యానగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని భూమిని బరిపాలించు
చుండఁ బుడమికిఁ దొడవగు విజయాస్పదపురమును దనకుఁ బ్రి
ధానగరముగఁ గావించుకొని యుశీనరధరావరుఁడు రాజ్యపా
లన మొనరించుచుండెను. ఆయుశీనరునకుఁ జంద్రమతి యను
కుమారీరత్నముజనించెను. ఆమెకు జవ్వనమంకురించిన పిదప
హరిశ్చంద్రుని సుగుణసంపదను వినియును నతని మనోహరాకృ
తిని జిత్రపటమునఁ గనియును నతనియందే తనచిత్తమును హ
త్తించియుండ నాసమాచారము నామెచెలికత్తెలముఖమున వి
నినవాఁడై యుశీనరధరారమణుఁడు వృద్ధవ్రతుండను బ్రాహ్మ
ణోత్తముని హరిశ్చంద్రునిపాలికిఁ బుత్తెంచెను. హరిశ్చంద్రుఁ
డావిప్రునివలనఁ జంద్రమతిసుగుణసంపదయు, రూపలావణ్యాతి
శయమును విని తనకామె తగినపత్నియని తలఁచి తనయంగీకా
రము వృద్ధవ్రతునకుఁ జెప్పిపుచ్చ నతఁడాశుభవార్తను జంద్ర
మతి జనకునకుఁ దెలియఁజెప్పెను. పిదప విజయాస్పదపురమునఁ
గడువైభవముతో వివాహసన్నాహంబులుజరుగ హరిశ్చంద్రుఁ
డయోధ్యానగరమునుండి తర్లి వెడలి విధ్యుక్తముగఁ జంద్రమ
తిని బాణిగ్రహణము చేసికొని సంతోషపూరితహృదయాంత
రంగుఁడై మామయొసఁగినయరణములతోఁ జంద్రమతినిఁజేకొని

యయోధ్యానగరమునకు వచ్చి సుఖముగ రాజ్యపాలన మొనర్చుచుండెను.

ఈకథనే సూరకవి, మూఁడాశ్వాసములలో 260 పద్యములతోఁ జెప్పెను. అందుఁ బ్రథమాశ్వాసము పురవర్ణనాదికముతోడను, చంద్రమతి జననసౌందర్యాభివర్ణనము తోడను ముగియును. ద్వితీయాశ్వాసమున వసంతము, చంద్రమతీవిరహము, మలయపవనాద్యుపాలంభము, దృఢవ్రత సందేశమును ననునవి వర్ణింపఁబడినవి. తృతీయాశ్వాసమున హరిశ్చంద్రుని కళ్యాణయాత్ర, చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవము, నూతనవధూవరుల గృహప్రవేశము, సూర్యాస్తమయము, తమస్సు, తారలు, చంద్రోదయము, ప్రభాతము, కోడికూఁత, సూర్యోదయము మొదలగునవియభివర్ణింపఁబడినవి.

ఈప్రబంధరచనయందు సూరకవి తనకుఁ బూర్వులగు శ్రీనాథాదిమహాకవులను నెక్కుడుగ ననుసరించియున్నాఁడు. శైలియందును, గల్పనావిషయమునను నీకవిజనరంజనములోని పద్యములు పెక్కులు నైషధము, వసుచరిత్రము, కవికర్ణరసాయనము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్రప్రబంధములలోని పద్యములకు ఛాయగ నున్నవి. కవిత్రయము వారికవిత్వము నితఁడెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించెనో యంతగా శ్రీనాథ మహాకవి గ్రంథములను—అందుముఖ్యముగ శృంగారనైషధము—వసుచరిత్రమును, మనుచరిత్రమును బఠించి నట్టుగ నిందలిపద్యములే

ప్రబలమగు సాక్ష్యమునిచ్చుచున్నవి. ఈ ప్రబంధమునందుఁ జేయఁబడిన పురవర్ణనాదులలోఁ గొన్నిమాత్రి మిచటఁజూపఁ బడుచున్నవి—

1. పురము.

క. నూపురము భూపురందిరికిఁ
గాపురము జయేందిరకును గగనతలస్పృ
గ్గోపురము భాసిలు నయో
ధ్యాపుర మినవంశభూధవాధారంబై.

మ. అమరద్వీపవతీ పయోవిహరణప్రాంచత్సురస్త్రీల వ
క్రజమయాభ్రంకషమంటపాగ్రముల నిచ్చల్ క్రీడఁగావించు త
ద్రమణీవాగము వేఱనేలుపలు కన్ రాదంచుఁగా దివ్యరా
జముఖీపాళికిఁ దమ్మిచూలి యనిమేషత్వంబుగావించుటల్.

2. పూఁదోఁటలు.

క. వలపులపాణింధమములు
మలయానిలముల విహారమందిరములు పూ
విలుతునియాయుధశాలలు
చనువలజన్మస్థలము లచటిపూఁదోఁటల్.

3. పద్మాకరములు.

గీ. అతుల దరచక్రమీన రేఖాంకములయి
యూర్మికాకంకణద్యుతి నొప్పుమీఱి
చారుపద్మాకరమ్ముల చందమునను
రాజిలుచునుండు పద్మాకరములు పీట.

4. రాజు.

సీ. తనపృథుకీర్తిమౌక్తికచ్ఛత్రమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదండంబు గాఁగ
దనప్రతాపసముగ్రదావాగ్నిశిఖకు వ్యో
మంబు తదగ్రధూమంబు గాఁగ
దననిరర్గళదానధారాంబులహరికిఁ
గైలాసశిఖరి సైకతము గాఁగ
దనకటాక్షస్యంది ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి సస్యంబు గాఁగ
గీ. మహిని జెలువొందె మత్తారిమండలేశ
మకుటమణిగణశాణాయమానచరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత నళినహేళి
చారుకీర్తి హరిశ్చంద్రచక్రవర్తి.

5. వసంతము.

చ. వలపులకు న్నిదాన మలివారము కోరని కోర్కెజాతికిం
దలఁపని కీడు పాంథసముదాయముపాలిటి వేఁటుకత్తె కో
కిలముల నోముపంట స్మరకేవలశౌర్యవాహుతాశిధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయ మిలఁ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

6. విరహము.

సీ. ఏఁనాగపల్కుల కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ జిలుకపల్కు.
లింతినెమ్మోముతో సీడుగాదంచునో
తళుకుటద్దముఁ జూడఁ దలఁపఁడయ్యె

బూఁబోఁడి బాహులఁ బోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ బూనఁడయ్యెఁ
బోలఁతి మై తావితోఁ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు పుట్టఁడయ్యె
గీ. బోటినిట్టూర్పుగాడ్పుతో సాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృంతానిలంబు
సొంపునకు నించుకేనిఁ గాంక్షింపఁడయ్యె
మదనసాయకఖిన్నుఁడై మనుజవిభుఁడు. 1

తే॥గీ. అతనుతాపంబుఁ గావింతమనుచుఁ గోరి
సఖులుశైత్యోపచారముల్ సతికిఁ జేయ
దైవమొండొకయర్థంబు దా గ్రహించి
యతనుతాపంబుఁ గావించె నబ్జముఖికి. 2

శా. శయ్యాదంభమునన్మురాంతకుఁడుభూషాకైతవస్ఫూర్తిచే
నయ్యార్యారమణుండుఁదాల్చిరిభుజంగాధీశుల న్నీయసా
హాయ్యప్రస్ఫుటధాటికోర్వకనుచో నబ్జాస్యలామోర్చువా
రయ్యాగంధసమీర! పోవఁగదవయ్యా! యీకురంగేక్షణన్

7. యాత్ర.

సీ. శ్వేతాతపత్రాళి చీఁకట్లుదొలఁగించె
రాజన్యభూషణ రత్నరుచులు
తురగఖురోద్ధూత ధూళిపెంపడఁగించెఁ
గరిపుష్కరోజ్ఝిత కంకణములు
సింధురమదవృష్టి సింధులనింకించె
సామంతమకుటకర్షణరజంబు

సైన్యసమ్మర్దసంజనితోష్మఁ దొలఁగించె
నమితపతాకాంబరానిలంబు
సైన్యజనితావరోధంబు సైన్యమునకె
తొలఁగెనని సైనికాళి సంతోషమందఁ
జనియె సైన్యంబు కతిపయదినములకును
రమ్యవిజయాస్పదపురీవరంబుఁ జేర.

8. పరిణయము.

మ. అలమన్ స్మేరంబుల కాంకురాళిదరహాసాంకూరము ల్కాన్గవం
దొలఁకన్ స్మృత్యపుటాంట్లుగండయుగళిం దూఁగంగ సత్త్వాంకణం
బులుఁ బ్రోమాయుఁ స్భామధ్యసీమ రతనంపుందాళి తాగ్ర్యాయుగాఁ
దలఁ బ్రాలోష్పెల తాంగియాదలపయిన్ ధాత్రీశుఁ డత్యా [దృతిన్.

క. మంగళతూర్యంబులు పు
ణ్యాంగనల శుభార్హగీతి కారావము లు
ప్పొంగఁగ హారిశ్చంద్రుఁడు
మంగళసూత్రంబు చంద్రమతికిం గట్టెన్.

9. నయవిరచనము.

సీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ననుజీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁ గొల్వు మేమఱలక
పతికిముం దనుభవింపకు మేపదార్థంబు
జనదాటకుము నిజేశ్వరునిమాట
మగఁడుగాదించిన మన్ననకుబ్బకు
మదిఁ గృశింపకుమవమానమునకు

నవనిను రాభ్యాగతార్థికోటుల నెల్ల
నాప్తబంధువులయట్లాదరింపు
కరుణగల్గుము బంధువర్గముల కెల్ల
గురుజనంబుల సద్భక్తిఁ గొలువు మెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ధర్మమన్నఁ
బ్రాణనాథుండనుమ్మ మా యమ్మకాన.

10. చంద్రోదయము.

సీ. కుముదినీజృంభణాంకురమూలకందంబు
తోయజశ్రీవశ్యతోహరుండు
సకలజీవంజీవ సంజీవనౌషధి
చక్రవాకీమనస్తాపకారి
తిమిరవారణఘటా సముదమృగేంద్రంబు
చిత్తజమాంద్యవిచ్ఛేదనుండు
నఖిలదిదృక్షుజనా సేచనకమూర్తి
జవాలిశౌషధీప్రియంభావుకుండు
సురలయాఁకటికూడు మున్నిచ్చులకుఁగీడు
రిక్కలకుఱేఁడు వెలుఁగులయిక్కజోఁడు
లచ్చిసైదోడు రేబోఁటివెచ్చకాఁడు
చందురుఁడలరారె సత్కళాసాంద్రుఁడగుచు.

11. సూర్యోదయము.

చ. కలువలసూఁడు తమ్మిచెలికాఁడు నిశావిభుజంట చుట్టువు
ల్గలగమినోముపంట ఖగఘోటునకున్వలచూపు మూఁడుమూ

ద్రుతులనొకటైనరూపు తొలగరుంజిగిరంగువెలుంగుఁబోవు బ్రాఁ
బలుకులతావు పూర్వగిరిపైనపుడొప్పెదినేంద్రుఁడెంతయున్

ఈకవిజనరంజనములోనిపద్యములుకొన్ని, నైషధము, వసుచరిత్రము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్రప్రబంధముల యందలి పద్యముల ననుకరించియున్నవని చెప్పియుంటిని. అట్టి యనుసరణములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను.

— నైషధపుఁ బోలికలు. —

1 సీ॥ భక్తిప్రదక్షిణ ప్రక్రమంబులఁజేసి
రాశుశుక్షణికి నుపాసనంబు
సంశుకగ్రంథి కళ్యాణక్రియాచార
మాచరించిరి మందహాస మెసఁగ
నక్షత్రమూచిరి యాకాశమండలా
స్థానరత్నంబు నాత్మానపాదిఁ
త్రైలోక్యపతి దేవతాఫాలతిలకంబు
దివిరియరుంధతీదేవిఁ గనిరి
గీ॥ బ్రాహ్మణోత్తమ పుణ్యపురంధ్రివర్గ
మంగళాశీర్వచోయుక్త సుహిమశోభ
నాక్షతారోపణంబుల నాదరించి
రంబుజాక్షియు నిషధక్షేత్రాధిపతియు.

(శృంగారనైషధము 6ఆ 101ప)

సీ. కేలుమోడ్చిరి ప్రదక్షిణపూర్వకంబుగా
నాశుశుక్షణికి నత్యాదరమునఁ

గాంచిరి గ్రహ తారకా మండలోపరి
నాసనంవాసి నౌత్తానపాది
బ్రితిఁ గాంచిరి భక్తి నరుంధతి
నీయంతినికిని వసిష్ఠునకును
జేసి రుత్సవమునఁ జేలాంచలగ్రంథి
సముచితపరిణయాచార నియతి
గీ॥ ద్విజవరేణ్యులు బహుపురంధ్రీజనములు
ప్రీతినాశీర్వదించి యర్పించుశోభ
నాక్షతలు గైకొని ధరించి రావలలగు
జందమతియు హరిశ్చంద్రచక్రవర్తి॥
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 48 ప॥)

2 ఉ. కంకణనిక్వణంబు మొగకట్టఁగఁ గానసియాడ రత్నతా
టంకవిభూషణంబులు వడంకఁ గుచంబులు రాయిడింపఁగాఁ
బంకజనేత్రి గౌతమునిపంపున లాజలు దోయిలించి ధూ
మాంకునియందు వేల్చె దరహాసము తెప్పలలోన దాఁచుచున్
(శృంగారనైషధము 6ఆ॥ 102 ప॥)

చ॥ అలఁతికవు న్వడంక వలయధ్వని నిర్మలబాహుమూలకాం
తులు గొనియాడ లేనగవు తొంగలితెప్పలడాఁగ హారము
త్రైలిగొనజిల్కుపయ్యెద చలింపఁగుచద్వయరాయిడింబడం
జెలిదలఁబ్రాలువోసె నృపశేఖరు నౌదల పైని దోయిటన్.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 38 ప॥)

సీ॥ పాటించికొలువుము భవనదైవంబుల
నవతులఁ గొనియాడు సఖులఁబోలె

నారాధనము సేయు మత్తమామల కెప్డు
పరిజనంబులమీఁదఁ గరుణగల్గి
యలుగకు శోపించినప్డు నాథునితోడ
మదిలోన నబ్బకు మన్ననలకుఁ
దోడికోడండ్రతోఁ గూడియాడిచరింపు
దాసీజనముఁ బ్రోవు తల్లికరణి
తే॥ బ్రాహ్మణులయందు గురులందు బంధులందు
భక్తివిశ్వాస సౌహార్ద్ర పరత నెఱపు
భవ్యపతి దేవతాచార పరమపుణ్య
ధర్మమేమరకుండుమ మా తల్లికాన॥ (శృనై॥ఆ॥7,8,9 ప॥
సీ॥ అనుఁగుబిడ్డలభంగి నను జీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁగొల్వు మేమఱిలక
పతికిసుఖం బనుభవింపకు మేపదార్థంబు
జవదాటకుము నిజేశ్వరుని మాట
మగఁడుగావించిన మన్ననకుబ్బకు
మదిఁ గృశింపకు మవమానమునకు
నవనిసురా భ్యాగతార్థికోటులనెల్ల
నాప్తబంధువులయట్లాదరింపు
కరుణగల్గుము బంధువర్గముల కెల్ల
గురుజనంబుల సద్భక్తిఁ గొల్వు మెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ధర్మమన్నఁ
బ్రాణనాథుండు సుమ్మి యీ యమ్మకాన.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 54 పద్యము)

— కవికర్ణరసాయనపుఁ బోలికలు —

ఉ. కన్నులఁజంచలత్వమును గాత్ర్యమపాంగవిలోకనంబులం
జన్నులఁ గర్కశత్వముఁ గృశత్వముఁగౌను నమంద భావము
నెన్నడ వక్రితం గురుల నెక్కొనఁజేసియు నట్టిచిత్రిమో
కన్నియజవ్వనంబు త్రిజగజ్జనసన్నుతమయ్యె నయ్యెడన్.
(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆ॥ 20 పద్య)

ఉ. కన్నులచంచలత్వమును గబ్బిచనుంగవ కర్కశత్వము
న్నెన్నడమాంద్యముం గురులనెక్కొనువక్రత కౌను కార్శ్యముం
నన్నుతికెక్కెనా నచలసంపద బోటికటిం ధరించుట
న్వన్నియ కెక్కవేయవగుణంబులు మిక్కిలికల్మియున్నెడన్
(కవిజనరంజనము 1ఆ॥ 54 పద్య)

సూరకవి పద్యములోని యర్థాంతరన్యాసము మీఁది ప
ద్యమునకు వన్నె దెచ్చెనని చెప్పనగును.

క. కరమర్థినేన పెనుపం
బెరిగిన శుకమోటలేక పేలుచు హ్మాసయం
బెరియింపఁ దోణఁగెనింకం
బరభృతములు చెప్పనేల పంకజవదనా.
(కవికర్ణరసాయనము ఆశ్వా॥ ౩ 104 పద్య)

ఆ. పరభృతంబుగానఁ బరికించి యొకవేళఁ
గోకిలంబుచేయుఁ గూడుఁగాక
కాంతనామధేయ మెంతయుఁ గైకొని
చిలుక నీకు వెట్టనేయఁదగునె. (కవిజన 2 ఆ 50 ప)

సీ. మూర్ధాభిషిక్తుల ముకుటరత్నద్యుతు
ల్కరదీపదీప్తులఁ గలిపికొనఁగ

రత్న వేత్రపరంపరారుచుల్సురసతీ
నీరాజనాంశుల నిలిపికొనఁగ
స్మేరముఖాంబుజశ్రీపార్శ్వదోధూయ
మానచామరలక్ష్మి మాఱుకొనఁగ
వందిమాగధులకై వారంబు రావంబు
శుభతూర్యరవములఁ జూఱకొనఁగఁ
గీ. బసిఁడిరథమెక్కి విపులవైభవము మెఱయఁ
జూపఱలకెల్ల వేఁకఁపుఁ జోద్యమొదవ
సాంగమైవచ్చు భాగధేయంబువోలె
మామయింటికి వచ్చె జామాతయపుడు.

(కవికర్ణ. 3 ఆ 175 ప)

సీ. రాజన్యకోటీర రత్నమరీచులఁ
గరదీపికాప్రభల్ గలిసిమెలఁగ
నాభీలపటుభేరికాభూరిభాంకృతుల్
మత్తేభఘీంకృతుల్ మైత్రిసలుప
నుర్వీసురప్రజాశీర్వాదనాదము
ల్విమలవందిస్తుతుల్వియ్యమంద
వారాంగనాదత్త నీరాజనాంశువుల్
హైమవేత్రద్యుతు లల్లుకొనఁగ
గీ. భద్రకరినెక్కి రూపవైభవసమృద్ధి
దర్శనవ్యగ్ర పౌరసంతతికి నేత్ర
పర్వమొనరించుచును సార్వభౌముఁడపుడు
భూతలాధిపుశుద్ధాంతమునకు వచ్చె.

(కవిజన 3 ఆ 20 ప)

— వసుచరిత్రపుఁ బోలికలు. —

మ. జననాథోత్తముఁ డింతిఁజూడ ననిమేషత్వంబు గాంక్షించు
నయ్యనిమేషత్వము కాంతకాంతముఖ చంద్రాసేవనానంద
వాసనఁ బ్రాపించినఁ గోరునప్పు డనిమేషస్వామి భావంబుఁ
గన్గొన నెందుంనృపులుత్తరోత్తరపదాసూనన్నప్రాపించంచలుల్
(వసుచరిత్రము 2 ఆ 64ప)

శా. కాంతారత్నసమాగమంబును నెదన్గాంక్షించు నేతెంచుడుం
జెంతంజేరఁగఁగోరుఁ జేరుడుఁగుచాశ్లేషా ప్తిఁగాంక్షించుఁ గా
నంతం దత్కళ లంటఁగోరు ఫలతృప్తాత్మత్వ మొర్వీవధూ
కాంతానర్హమటంచుఁబల్కు స్మృతివాక్యస్ఫూర్తి సార్థంబుగన్.
(కవిజన 3 ఆ 123 ప]

సీ. నటదీశహాసన విస్ఫుటితవేధోండరే
ఖలఁదోఁచు వరణాంబుకణికలనఁగఁ
బెల్లుబ్బునిర్లెపెన్వెల్లినెల్లపదార్థ
ములుమున్గఁ బొడమ బుద్బుదములనఁగ
రవికి మందేహ నిర్మథనసాధనములై
వచ్చిన ద్విజమంత్రవర్ణములన
హరిపదంబును నీశుశిరమునైన నభంబు
న నభోగతులు నించు ననలనంగఁ
తే. జరమగిరియను మరకాడు జలధిసరణిఁ
దరణిడించిన నతఁడు తత్సలిలమగ్న
విమలముక్తాఫలంబులు వెలికిఁ జొనిపె
ననఁగ నవతారకా నికాయంబులడరె.
(వసుచరిత్రము 4 ఆ। 15 ప)

సీ. ధ్వాంతదంతావళోత్కరపుష్కరోద్ధూత
గగనగంగాపయఃకణములనఁగ
శర్వతాండవ దిదృక్షాసమాగత నిర్జ
రీ హార మౌక్తిక శ్రేణులనఁగ
నభ్రి కళిందజాహ్రిదమున నిండార
విరిసిన తెలిగల్వ విరులనంగ
భావి నిశాచంద్రి పరిణయంబున కిడు
దిక్కుడ్యముల పిండి చుక్కలనఁగఁ
గీ. గ్రిక్కిఱిసె నొక్క మొగి నెల్లదిక్కులందు
క్షీరఘనసార పాటీర తారహార
హీర పారద నారద శారదాభ్రి
గౌరరుచిమీఱఁ దారకావారమపుడు.

[కవిజన లే ఆ 63 ప]

సీ తనయశోవిశద ముక్తాసౌధపాళికి
నంబుదాయనము వాతాయనముగఁ
దనశౌర్యశిఖిశిఖాతతికి జాంబూనద
భూధరం బపరంజిపూదెగాఁగఁ
దనబలోద్ధతరజోదంభకుంభినికిఁ దా
రా గ్రిహంబులు గర్భరత్నములుగఁ
దనదానధారాఖ్య వనధికి మిన్నేఱు
కల్లోలధుత వారికణముగాఁగఁ
తే. దన వినూతన సుగుణసంతానవల్లి
సముదయంబున కంభోజ సంభవాండ

భాండము లఖండఫలపరంపరలు గాఁగ
వరలు భవ్యవిభా విభావసుఁడు వసుఁడు.

[వసుచరిత్రము 1 ఆ 116 ప[

సీ. తనప్రభుకీర్తిముక్తాఛత్రమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదండంబుగాఁగఁ
దనప్రతాపసమగ్రదావాగ్ని శిఖకు వ్యో
మంబు తదగ్రధూమంబుగాఁగఁ
దననిరర్గళదానధారాంబు లహరికిఁ
గైలాసశిఖరి సైకతముగాఁగఁ
దనకటాక్షస్యంది ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి సస్యంబుగాఁగ
గీ. మహిని జెలువొందె మత్తారిమండలేశ
మకుట మణిగణ శాణాయమాన చరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత నళినహేళి
చారుకీర్తి హరిశ్చంద్ర చక్రవర్తి.

[కవిజన 1 ఆ 28 ప]

ఇటులనే యింకను వసుచరిత్రము మొదలగుగ్రంథము లలోనిపద్యములను బోలినపద్యము లిందు నక్కడక్కడనున్నవి కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిటఁ జేర్చమానితిని. ఇట్టి యను స్మృతులను దమకవితలోఁ జొప్పించుటయే గొప్పగానెంచిన యా కాలపుఁ గవితాపరిపాటి ననుసరించి సూరకవి వసుచరిత్రాది ప్రబంధముల కవిత్వరీతులను గైకొని యన్వర్థాభిధాన మగు నీకవిజనరంజనమును జెప్పియున్నాఁడు. ఈ యనుసరణములు కవియొక్క ప్రతిభకును గవితా సామర్థ్యమునకును గొఱఁతగా

నెన్నఁబడ రాదు గదా? సరసకవితా సామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁడగు పెద్దనార్యుఁడు మారన మార్కండేయ పురాణమును, శ్రీనాథుని నైషధమున ననుసరింపలేదా? ఏదియెట్లున్నను సూరకవి మాత్రమీ కృతిని మిగుల సరసముగను శ్లాఘనీయముగను గావించెనని చెప్పకతప్పదు

సూరకవి కవిత్వమునందలి యర్థాలంకారములు.

అర్థాలంకారము లనేకము లీకవి యీ ప్రబంధమునఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. అట్టియలంకారములుగల పద్యములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను—

1 ఉపమ:—

చ. పుర నికటాంచితోపవనపుష్పితసాలములం గదల్చుచుం
సరసులఁ దేలుచుం సుమరజఃపటలంబులఁ గొల్లలాడుచుం
సురుచిరకుంజపుంజములఁ జొచ్చినటించుచు మందగాములై
కరులవలెం జరించుఁ జలిగాడ్పులు షట్పదశృంఖలల్దగన్.
[కవిజనరంజనము 1 ఆ 16 ప]

క. కలశాబ్ధిభంగి వెన్నెల
పొలిచెం దెలిదీవిరీవిఁ బూర్ణసుధాంశుం
డలరె నచటనున్న రమా
లలనాధిపుభంగిఁ దత్కళంకంబొప్పెన్. 2
[కవిజన 3 ఆ 83 ప]

2 ఉత్ప్రేక్ష:—

చ. అనుపమహైమకుడ్య ఘటితాంచదనంత మణిప్రభాళిచే
ననయముఁదత్పురీవరమహాగృహముల్ రెయిదోఁచకుండఁగా

నొనరుచుటంజుమీ గృహములో ప్పని శాంతసమాహ్వయం
బులఁ! వినుతియొనర్పఁగాఁదరమె వీటను గల్గినరత్నసంపదన్
[కవిజన 1ఆ 19 ప]

ఉ. యామవతీవధూటి బిగియారఁ గవుంగిటఁ జేర్చుటం దదం
గామలచందనంబు మయినంటెననం దెలుపయ్యె బింబమూ;
కోమలగాత్రి గబ్బిచనుగుబ్బలకస్తురి యొత్తు సోకెనో
నా మహిఁ దక్క శంకము గనంబడెఁ గల్వలఱేనికయ్యెడన్
(కవిజన 3 ఆ 75 ప)

3 రూపకము;—

గీ. చన్నుఁగొండలకే వల సంభవించు
బాహులతలజనించిన పల్లవములు
వడలెఁ కెంగేలు తత్కరపల్లవముల
జననమొందిన కళికలు నఖయుగోళ్లు. 1

[కవిజన 1 ఆ 57 ప]

సీ. చిగురాకుటెఱసంజ జిగికిఁ బాండురకోర
కములు భాసురతారకములుగాఁగఁ
బ్రినవ రసాసారపటిమంబునకు రాలు
కుసుమము ల్వడగండ్ల గుంపుగాఁగఁ
బ్రవహించు మధునిర్ఝరములకుఁ బుప్పొళ్ల
నెఱతిప్పలినుక తిన్నియలు గాఁగ
మంజులతనికుంజ కుంజరఁబులకు రో
లంబముల్ శృంఖలాలతలుగాఁగఁ
తే. బ్రినవ కిసలయ ఫలరస రసిక మధుక
ర పిక శుక నికరారవాక్రాంత దశ ది

గంత రాళము దనరె వసంతకాల
మఖిలభూజన రంజనంబగుచునంత.

[కవిజన 2 ఆ 5 ప)

4. అతిశయోక్తి:—

సీ. మేనుమించుఁజేసి వాని చాంచల్యంబు
వాలుగన్నులయందుఁ గీలుగొలిపి
శశినెమ్మొగ మొనర్చి చంద్రునందలి కప్పు
కుటిలాలకములందుఁ గుదురుపఱిచి
కెంపువాతెఱఁజేసి కెంపుకాఠిన్యంబు
బటువు గుబ్బలయందుఁ బాదుకొలిపి
విరులు గోళ్లొనరించి విరులసౌరభ్యంబు
నిట్టూర్పుగాడ్పుల మట్టుపఱచి

తే. నలువఁ గావింపఁబోలు నీచెలువనార
యనఁగఁ జెలువొందె నాచాన హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిదియందములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు నలరుటమ్ము.

[కవిజన 1 ఆ 70 ప]

క. లోకాలోకమహీధర
మేకోట, కులాచలములె కృతకాద్రులు, కే
ళాకూళుల జలరాసులు
శ్రీకరధృతిసాంద్రుఁడౌ హరిశ్చంద్రునకున్.

(కవిజన 1 ఆ 29 ప)

5. ఉల్లేఖము:—

చ. వలపులకున్నిదాన మలివారము కోరనికోర్కి జాతికిం
దలఁపనికీడు పాంథసముదాయము పాలిటివేఁబువిత్తు కో
కిలములనోముపంట స్మరకేవల శౌర్యము తాళిధాయ్య రా
చిలుకలభాగధేయ మిలఁ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

(2 ఆ॥ 3 ప॥)

క. చిలుకల చదువుల బడులయి
యలులకుఁ బా[illegible]కశాలలయి కోకిలమం
డలముల కామెశాలయి వల
పులకునిదానంబులగుచుఁ బొలిచెం దరువుల్. 2

(2 ఆ॥ 7 ప॥)

6. అర్థాంతరన్యాసము:—

గీ. ఇంతిసౌందర్య రేఖావిదృతుచేత
నెవుడు తెరవంతురను, వంచినవుడు గోగు
నిమిషపరికల్పితాంతరాయము విదిర్చ
భూమిపతులందు వాంఛాప్రపూర్తి గలదె. (3 ఆ॥ 37ప)

గీ. విసముఁ గంఠంబునను దాల్చి విసముకంటె
నతిభయంకరమూర్తి వీవని శశాంక!
యుత్తమాంగంబునందు నిన్నుంచెహరుఁడు
వ్యర్థమే శర్వసర్వజ్ఞ వైభవంబు. (2 ఆ 40 ప॥)

7. ప్రతీపము:—

క. పుడమింబొటియలు దూఱెడు
పిడుగులు నడపులనె డాఁగు బెబ్బులి, గుహలం

దడఁగెడు సింహము సరియే
వడిగలతేనమునను రాచవారికి వీటన్. 1

సీ. ఎలనాగపల్కుల కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ జిలుకపల్కు
లింతినెమ్మోమ్ముతో నీడుగాదంచునో
తళుకుటద్దముఁ జూడఁ దలఁపఁడయ్యెఁ
బూఁబోఁడి బాహులఁ దోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ బూనఁడయ్యెఁ
బొలఁతిమైతావితోఁ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు ముట్టఁడయ్యెఁ
గీ. బోటి నిట్టూర్పుగాడ్పుతో సాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృంతానిలంబు
సొంపునకు నించుకేనిఁ గాంక్షింపఁడయ్యె
మదనసాయక ఖిన్నుఁడై మనుజవిభుఁడు. (2ఆ॥ 16 ప)

8. పరిసంఖ్య:—

సీ. బహుళభాషణత్వంబు పటుశాస్త్రసంవాద
ముంచువిద్వజ్జన స్తోమమంద
మూత్రభావం బత్యుదారవిలాసవ
చ్ఛందాత్రనాకటాక్షములయంద
చంచలభావంబు సముదగ్రభద్రదం
తావళీరాజిహస్తములయంద
వక్రభావంబు దుర్వారవిక్రమ సము
ద్భటభటాధిజ్యచాపములయంద

కాని పురమున జనులందుఁ గానఁబడద
నంగనెంతయు నప్పట్టణంబు చెలంగు
హీరమణిమయసౌధాగ్రహేమకలశ
భాజితస్వర్ణదీస్వర్ణపద్మమగుచు. (1ఆ॥ 25 ప॥)

9. సహోక్తి:—

సీ. తరుణపల్లవ లతాంతములతోఁగూడనె
వలరాజు శౌర్యకీర్తులు వెలింగె
నంచిత సుమమరందాసారములతోన
విరహిణీ బాష్పాంబువృష్టిగురిసెఁ
గమనీయ లతికాప్రకాండంబుతోడనె
శుక పిక మధుకరోత్సుకత నిగిడె
మలయానిలాంకూరములతోన కాముక
సమితి వాంఛాకందళములుఁ బ్రబలె
భవ్యనవ్యప్రభాపరంపరలతోన
పరిమళంబులు దట్టమై పర్వెదిశల
సకలఋతుసార్వభౌమ వసంతఋతువు
త్రిభువనీమోహనంబయి తేజరిల్ల. (2ఆ॥ 4 ప)

తే. తమమడరెఁ బాంథజనమోహతమముతోడ
వహ్ని వెలుఁగొందె మరుశౌర్యవహ్నితోడఁ
దారకలుదెల్వెఁగనె నభిసారికా ప
రంపరలతోడ నెంతయుఁ బెంపుమీఱె. (3ఆ॥ 64ప)

10. అనన్వయము:—

చ. వనితవిలాసభాగవయువంబులకుం బరికించి చూడఁగా

నెన మఱిలేవు వానికవియే యొనయంచు మదిం దలంచికా
యనుపమ తన్మనోజ్ఞకర భాకృతిగా నొనరించె నూరువుల్
వనజదళాయతేక్షణకు వారిజసంభవు నేరుపెట్టిదో.

11. శ్లేష:—

సీ. పద్మాకరము లౌట భవనరాజంబులు
 విష్ణుపదంబంటె వినుతి కెక్కె
రత్నాకరంబౌట రమణీయవప్రంబు
 గగనస్రవంతిలోఁ గలసి మెలసె
సుమనోభిరామత శోభిల్లుటను దోఁట
 లతులాప్సరస్సమన్వితములయ్యె
రాజవతంసులై రాజిల్లుటను నృపు
 లమలమార్గాధిపత్యమున మనిరి
 భోగులకు నాశ్రయంబగుఁ బొలుచుకతన
 సన్నుతికెక్కె నది బలిసద్మమనఁగ
 నిత్యకల్యాణ లక్ష్మిచే నెగడుకతన
 నాపురంబొప్పు విబుధాలయంబనంగ. (1ఆ॥ 23వ)

మ. అమృతాంభోనిధి లక్ష్మితోడనుదయంబై రాజనంబొల్చి
తోమరముగా సత్పథవర్తి నా నెగడి సర్వజ్ఞావతంసుండవై
కమనీయాఖిల సద్గుణంబుల నుతుల్ గైకొన్న నిన్నెన్న శ
క్యమె యీయుత్పలపత్రిలోచన కృపం గాపాడు రాకాశశీ
(2 ఆ॥ 30 వ॥)

తే. కొమ్మల గదల్చు నెవ్వఁడుఁ గమ్మగాలి
విధుతనయుఁడు మనోజ్ఞుఁడు మధుఁడు జాతి

వైరిదోస్సాకరుం డుడువల్లభుండు
గలికి వీరికి సుగుణంబు గలుగుటెట్లు. (2 ఆ॥ 34ప॥

12. భ్రాంతిమంతము:—

మ. అతులోత్సాహములుప్పతిల్ల నికటోద్యానంబులం బొల్చు
కేకితతుల్ప్రీతను జిత్రనర్తనకలాకేలిన్విజృంభించు భ
వ్యతగాభ్రంకష రత్నసౌధపటలీవాతాయనవ్రాతని
ర్గతకాలాగరుధూపధూమ్యలు మొయిల్గానెంచి యెల్లప్పుడున్
(1 ఆ॥ 21 ప॥)

మీఁదఁజూపిన యలంకారములు గాక యింకను మఱికొన్ని గలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతి నింతటితో విరమించితిని.

సరసమగునర్థమునే మిక్కిలిగ నపేక్షించినకారణముచేత నీకవివరుఁడు వాగాడంబరమున కాశించి శబ్దాలంకారములనంతగాఁ బాటింపలేదు కాని యర్థసందర్భమునకుభంగములేకుండ నుచితమైన శబ్దాలంకారములనుగూడ నచ్చటచ్చటఁ గవివాడియున్నాఁడు:—

* * * *

1. అనఁగ జెలువొందె నాచాన హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిది యందములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు నలరుటమ్ము.

* * * *

2. నరసనిభమూర్తి వినిహిత సంశ్రితార్తి
సాధుకీర్తి హరిశ్చంద్రచక్రవర్తి.

— సూరకవి కవిత్వము —

సూరకవికిఁ బిదపనో లేక యతఁడు జీవించియున్న కాలముననో యీకవిజనరంజనము పండితులయాదరణమునుబొంది యాంధ్రకవిప్రపంచమున నబ్బయామాత్యకృతమగు కవిరాజ మనోరంజనము మొదలగుగ్రంథములతోఁబాటు పిల్లవసు చరిత్రమను ప్రసిద్ధిగాంచినది. అట్టిప్రసిద్ధినిబొందుటకు దీనియందలి వసుచరిత్రపుఁబోలికలొక కారణమయియుండుటయటుండ గ్రంథమునందలి వర్ణనాంశములపట్లఁగవి చూపిన ప్రౌఢిమయు రసపోషణమును బ్రధానహేతువులై యుండవచ్చునని తోఁచెడిని. కథావిన్యాసమునఁ గల్పనాకౌశలమునఁ జూప నవకాశము లేకపోయినను గవి వర్ణనాంశములపట్లఁ దనప్రౌఢిమను జూపి యాధునిక ప్రబంధకవీశ్వరులలో నుత్తమస్థానము నధిష్ఠించెను.

ఈకవివరునకు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కని దుష్యముఁ గలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నాటకాలంకార సాహిత్యము కలవాఁడగుటయేగాక పాణినీయవ్యాకరణజ్ఞుండు గూడనై యుండినట్టుగ నీతని గ్రంథములను బట్టి తెలియవచ్చెడిని. కవిసంశయవిచ్ఛేదములోని—

గీ. ఆంధ్రమార్గంబుఁ దెలియంగ ననువుపడునె
ప్రకటసంస్కృత రచితసూత్రములచేత
నవనిఁ బాణిని ఘటితసూత్రాళిపరణి
తెనుఁగు టీకలచేతసాధింపనగునె.

అను సీపద్యమునుబట్టియు, శ్రీరామదండకములోని సంస్కృతపద భూయిష్ఠమగు రచనను బట్టియు, కవిసంశయ విచ్ఛేదములో నితఁడు వాడిన "ల్యప్పు" మున్నగు వ్యాకరణపరిభాషను బట్టియు నితనికి సంస్కృతవ్యాకరణమునఁ బైదుష్యము కలదని నూహింప వచ్చును.

సర్వవిధముల నుత్తమ కవిత్వమనచెప్ప నొప్పునది యెట్లుండవలెనో నూరకవి తన కవిసంశయవిచ్ఛేదములో నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

*సీ॥ యతి, యుక్తవాక్యాశుగతినంటవలయు న
త్సంబు ధేనువువెంటఁ దవిలినట్లు
మెట్టుమీఁదను గాలు పెట్టఁగై దండ యం
దిచ్చినటుల ప్రాసి మెనయవలయు
సానఁబట్టిన మణిచందానఁ బదమర్థ
నారీశుభంగిబంధంబువలయు
దివివెలుంగు మెఱుంగుఁదీఁగె యట్లర్థంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ దెలియవలయు

* నూరకవి యీయభిప్రాయమునే తన యితరగ్రంథములయందుఁ గూడఁ దెలిపియున్నాఁడు:—

1. గీ.కవిత నేరుపు యతిగూర్పు కరణిదెలుపు. (రామలింగేశశతకము)

2. క. యతి దవలవలయు వాగను
గతి ధేనువువెంట నంటి కదలెడు వత్సా
కృతి నదియె కవనచతురిమ
వితరణఖని ! పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రీ.
(వేంకటమంత్రి శతకము.)

గీ॥ నలఁతి తొలవడ్డ చంద్రమండలమువలన
జలజలనురాలు నమృతంపు జాలులీల
రసముతులకింపవలెనట్టి రమ్యకవిత
రసికరసనా రిరంసచేఁ బ్రబలకున్నె॥

ఇట్టి యాదర్శమును దనముందిడుకొనినవాఁడగుటచేత నే సూరకవి యీప్రబంధమును గవిజనహృదయావర్జకముగ నొనర్చి యన్వర్థాభిధానముగఁ జేసియున్నాఁడు.

కథాసంపిధానమునఁ జెప్పఁబడిన చంద్రమతీహారిశ్చం ద్రులయన్యోన్యానురాగబీజము వారివారిచిత్రపటములనునొం డొరు లుపలక్షించుటచేతనే మొలకలెత్తెనని చెప్పియు బ్రా హ్మణసందేశమునుఁజొనిపియు సంభావ్య విషయనిరూపణము గావించి, యిరువురు రాజ్యాధిపతులు వియ్యమందిన విధమునఁ జంద్రమతీ హారిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవమును క్షత్రి యోచిత మర్యాదల ననుసరించి మిగుల మనోహరముగ నభి వర్ణించియున్నాఁడు. దృఢవ్రతుఁడను బ్రాహ్మణుడు హారిశ్చం ద్రుని దరికి దూతగావచ్చిన సందర్భమున నాయతిథిని హారి శ్చంద్రుఁడు పూజించుటలో వైదికసంప్రదాయము ననుసరించి సంస్కృతభాషామయముగ నతిథిసత్కారవాక్యములను గని యిట్లు నడపియున్నాఁడు.

సీ. వందనం తే విప్రవల్లభాదిమ సార్వ
భౌమ తుభ్యం సదా భద్రమస్తు

అతో ప్రవిశ భవదాగమనం కుతో
విజయాస్పద పురాద్వివేకధుర్య
తవనామకిం ద్విజోత్తమ దృఢవ్రత ఇతి
ప్రాహుర్మనీషిణః పార్థివేంద్ర
యుష్మదాగమన ప్రయోజనం కిం విప్ర
రహసివక్ష్యే ధరారమణవర్య

గీ. యనుచు నన్యోన్యపరిభాషలాడి పిదప
సముఖమందున్న యాశ్రితజనులనెల్ల
వేఱొకనెపంబుఁ గల్పించి వీడుకొల్పి
మంతనంబుండె వసుమతీకాంతుఁడపుడు.

బ్రాహ్మణపూజయు నంను నతిథిపూజయు యజ్ఞము యనఁ జనునుగాన (యజ్=To worship) నట్టి యజ్ఞవిషయమున వికృతిభాష నుపయోగించుటకన్నఁ బవిత్రమగు గీర్వాణభాష నుపయోగించిన నుచితతరముగానుండునని వకలాగమ సంప్రదాయాభిజ్ఞుఁడగు సూరకవి తలంచెనా యని యాలోచింపవలసియున్నది. " వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాపశబ్దైరితి స్మృత్యనుమిత్య వగమ్యమానోప శబ్దనిషేధోపి క్రతువిషయ ఏవ........................ ..అత ఏవ వ్యాకరణమహాభాష్యేసర్వోప్యప శబ్దనిషేధః క్రతు విషయఏవ నతు వ్యవహారవిషయ ఇతి ప్రతిపాదితం. తతస్స్వదేశ భాషాభిమానధారేయాఃపండిత శశాంకాః నిశ్శంకాస్స్వదేశ భాషాకావ్య నిర్మాణేపిప్రవర్తంత ఏవ.) అహోబలపండితీయము 89 పుట)

అను వహోబలపండితునిధోరణిని బట్టియు నాతఁ డుదా హరించిన మహాభాష్యప్రమాణమును బట్టియు యజ్ఞవిషయమున దేశభాషల నుపయోగించుట నిషిద్ధమని తేలుచున్నది గదా ! ఇట్టి గంభీరమగు సూరకవి యాశయమును బరిశీలించు వారికెల్లను నాతనికిఁగల సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞానమును నహోబలపండితీయాదులందలి పాండిత్యమును, వైదిక సంప్రదాయాభిజ్ఞతయు నుచితజ్ఞతయు విశదపడక మానవు.

ఇంక నితనికవితావిశేషములను గూర్చి కొంచెము చెప్పవలసియున్నది. సూరకవికవిత్వము సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై మృదుమధురమై యనర్గళధారకలదై కదళీపాకమున విరాజిల్లుచు "కవితాతత్త్వంబు సూరకవికే తెలియున్" అను నాతని సమకాలికుల యభిప్రాయమును దృఢీకరించుచున్నది. ఇతని కవితనుగూర్చి పండితులొసఁగిన యభిప్రాయముల నీ దిగువఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను—

"అడిదము సూరన—ఇతఁడొక సుకుమారకవి. కవిజనరంజనమను నొక చిన్న కావ్యమును రచియించిన వాఁడు. దానిని పిల్లవసుచరిత్రమని చెప్పుదురు. అది తన పడసిన నామము నన్వర్థము చేయుచున్నది."

బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు వారు - (శబ్దరత్నాకరము పీఠిక.)

"ఇతఁడు చేసినగ్రంథములలో నల్లఁ జంద్రమతీపరిణయమను నామాంతరముగల కవిజనరంజనము మిక్కిలి మనోహర

మైనది. ఇది మూఁడాశ్వాసములుగల చిన్న ప్రబంధమైనను,దీని యందలి గుణసంపదను బట్టి పండితులు దీనిని పిల్లవసుచరిత్రమని వాడుచున్నారు.

రావుబహదూరు కం|| వీరేశలింగముపంతులుగారు-
(ఆంధ్రకవుల చరిత్రము 3 వ భాగము)

"సరసకవిత్వవైభవ" అని యీ కవి వ్రాసికొనిన బిరుదు సార్థకమని యెన్నుచున్నారము ఇతఁడు రచించిన కవిజనరంజనము చదివినకొలఁది ధ్వనులీనుచు మాధుర్యముం జిలికించుచున్నది. ఆ గ్రంథమన్నివిధముల వసుచరిత్రను బోలి కొన్ని చోట్ల మించి యొప్పుచుండుటచేతనే దాని కప్పటివారు పిల్లవసుచరిత్రమని పేరిడిరి కవిత్వము హృద్యముగానుండును. ధ్వనియే ప్రధానముగా నెంచి కావ్యగుణముల చేభంగముఁ బొరల కుండ గ్రంథములను రచించి నలుగురానన బేరుబ్రతిష్ఠలఁ గాంచి యీ కవి మిఁచెను. ఈతని కవిత్వమున నలువది పాళ్ళు సంస్కృతమును నలువదిపాళ్ళు తెనుఁగును గలదు

రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు బహద్దరుగారు-
(చంద్రాలోకమునకు నుపోద్ఘాతము)

"ఈతఁ డనేకగ్రంథంబులు రచియించె. అందుఁ జంద్రమతీపరిణయము లేక కవిజనరంజనమను నది ప్రబంధము. ఇది ప్రబంధమనఁదగి దానిరచియించిన కవిపేరు శాశ్వతమై భూమి యందుండునట్లొనర్చె."

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు- (కవిజీవితములు.)

"......వసుచరిత్రములోని కల్పనములను గథపట్టులను ననుసరించి చెప్పినవారిలో ముఖ్యులగ్రంథములు పిల్లవసుచరిత్రములని ప్రసిద్ధినిజెందియున్నవి.

అడిదము సూరకవి ప్రణీతమగు కవిజనరంజనములోని వర్ణనములును సరసముగనే యున్నవి. కాని యిందుఁ గథాభాగమేమియుఁ గానరాదు.

వజ్ఝల చిః సీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు- (వసుచరిత్రవిమర్శనము)

కవిసంశయవిచ్ఛేదము:—ఇది మూఁడు ప్రకరణముల లక్షణగ్రంథము. ఇందలి ప్రకరణములకుఁ దరంగములని పేరు. అందు మొదటి రెండుతరంగములయందును గవి తనకుఁబూర్వముననున్న వ్యాకరణములలో లేని కొన్ని నూతనవిషయములను జెప్పి వానికి సూత్రములు గల్పించి లక్ష్యములను భారతాదిగ్రంథములనుండి చూపియున్నాఁడు. రెండవ తరంగమునందు శకటరేఫనిర్ణయమును గూర్చి కొంతవఱకును, మూఁడవ తరంగమునందుఁ దద్భవములు గలిగిన విధమును గూర్చి కొంతవిపులముగను వివరించియున్నాఁడు దీనియందుఁ దాను జేసిన నియమములను సూరకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు—

క. కవిజనసంజీవనిలోఁ
తవిలిన పద్ధతులు మఱి యితరలక్షణ ల
క్ష్యవినిర్దిష్టగతులు చె
ప్పవలయునని వేఱయొక్కపద్ధతిచేతన్.

క. ప్రియమందఁగ గవులు కవి
త్రియను కవిత్వానుసరణి దప్పక కవిసం
శయవిచ్ఛేదంబను నా
హ్వాయమిడి లక్షణమొనర్తు నార్యులు మెచ్చన్.

భారతాదిగ్రంథములయందు మహాకవులు ప్రయోగించిన ప్రయోగములను సూరకవి లక్షణసమ్మతములుగా సాధించి యుదాహరించెను. అట్టివానిని గొన్నింటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను—

1. లక్షణము:—

గీ. ఇడఁగవచ్చును ల్పృప్తిపై నిత్యసంధి
మాత్ర మొక్కొక్కచోటను మట్టుమీరఁ
గొలుతు నఘుఁడంపఁగోరిందుశేఖరు
నన్నయట్లు కవిజనానుమితిని.

ప్రయోగము:—

1 క. ఇతఁడు మదీయ పురోహితుఁ
డితనికిఁ దగనల్ల వనులెఱింగించిపుడే॥

(ఉద్యోగపర్వము)

2 క..................
జన్మావెసంభ్రాఁకి విడిచి చాపము నా కం
దిమ్మనుడు.........

(విరాటపర్వము)

3 సీ. దర్శించి యతనికేఁ దగుదునో తగనో య
నించుకించుక నంశయింతురాత్మ

(నైషధము-శ్రీనాథుఁడు)

4 చ. నిగి డిరువై పులన్వేడల నేటయి నీటగు వీటికోట.

శుద్ధాంధ్రరామాయణము.
(అడిదము బాలభాస్కరుఁడు)

ఇకారసంధి శ్రుతికటువుగానుండునని ప్రాచీను లద్దాని నంగీకరింపరయిరి. అట్లయినను శ్రుతికటువు కాని 'ఇకారసంధి' దుష్టముకాదనియే వారి యాశయము. "............వా రా తెలివెండునుం గలదె" (ఉద్యోగపర్వము- 2వ ఆశ్వాసము 225వ పద్యము) అని తిక్కయజ్వ ప్రయోగించియున్నాఁడు. సామాన్యముగా "ఇకారము" నకుఁ దాలవ్యాచ్చు పరమగునపుడు సంధిశ్రుతి హితముగానే యుండును. 'ఇకారసంధి' దుష్టమను నిబంధమునకు, అకారాదిపరకేకారసంధియే దుష్టమని యెన్నఁ దగును. ఆలోచింపఁగా, క్త్వార్థకేకారసంధినిషేధమును దాలవ్య స్వరపరకస్థలములయందుఁ గాదని మహాకవులభిప్రాయపడినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఇట్టిభాషాతత్త్వమ నుఁ గనుపెట్టియు మహా కవుల ప్రయోగరహస్యములఁ గనుపెట్టియు దానినే యనుసరిం చియున్న సమర్థుఁడగు సూరకవి క్త్వార్థకసంధివిషయమున నట్టి వ్యవస్థ నేర్పఱచి శ్రుతిహితములును మహాకవి ప్రయుక్తములు ను నగు నికారపరక క్త్వార్థకసంధులనే యుదాహరించి యున్నాఁడు.

2. లక్షణము:—

గీ. కర్మధారయంబు గావించుజోటను
నూఁదిపలుకవచ్చు నొక్క చోట

స్ఫుటకృపా విభూతిఁ బొలుచున్ శివుఁడు మాకు
నభినుతార్థ మిచ్చు నన్నయట్లు.

ప్రయోగము:—

శా...చె
ల్వాయనామ్రుఁడు ప్రోఁచుగాతచిక తిమ్మాధీశు తిమ్మాధిపున్
[కవులపుష్టము)

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యందలి 'సమ్మోచ్చాతః' అనుసూత్రమును బట్టి, యుదంత స్త్రీసమాదులకుఁ బరుష సరళములు పరముగునపుడు ద్రుతాగమము నిత్యముగా వచ్చునని తేలుచున్నది ఈ యభిప్రాయమునే * బాలవ్యాకరణములో సంధిపరిచ్ఛేదములోని యిరువదియైదవ సూత్రము విశదీకరించుచున్నది. కాని, ఉకారాంతములగు ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కాకుండుటను జేసి వానికీయాగమము రాదనియే ప్రాచీనాధునాతన వైయాకరణుల యభిప్రాయము $ బాలవ్యాకరణములోని సమాసపరిచ్ఛేదమునందలి యేడవసూత్రమున స్త్రీసమశబ్దమును జెప్పియు, మరల ధాతుజవిశేషణపదమునుగ్రహించుటయే, ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కానేరవన్న సిద్ధాంతమును వెల్లడించుచున్నది లోకవ్యవహారమునందును మహాకవి

* సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీసమంబులకు బుంపులకుం బరుష సరళంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమంబగు.

$ కర్మధారయంబు త్రిక, స్త్రీసమ, మగంత, ధాతుజవిశేషణపూర్వంబయి యుండు.

వ్యవహారమునందును ధాతుజవిశేషణములకుం బరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్విత్వాగము లేకుండుటయే తెలుచు గానం బడుచున్నది. అట్లయినను గొన్నిచోట్ల మహాకవిప్రయోగము లలో ధాతుజవిశేషణములకుం బరుసరళములుపరములగునపుడు ద్విత్వాగమము వచ్చుట లేకపోలేదు.

మ॥ పలుకుందొయ్యలిమ్రాళి కాంతికెనయా భాగాలునయ్యింతి
చొక్కులం బోలుం రెలనాకులు....................

పాండురంగమాహాత్మ్యము 1 ఆ॥

అట్లు వచ్చినప్పుడట్టిచోట్ల, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగ మము వచ్చునని సూత్రించుటయే యుచితమైయుండును కాని యిప్పటి వైయాకరణులట్లంగీకరింపక యట్టిస్థలములయంద లివి ధాతుజవిశేషణములు గావనియు నవిదేశ్యములగు స్త్రీసమశబ్ద ములయి వేఱుగానున్నవనియు సిద్ధాంతీకరించుచున్నారు. కాని సూరకవిమాత్ర మట్లభిప్రాయపడక, సహజముగాం గొన్నియె డల నట్లుధాతుజవిశేషణములకుసహితము పరుషసరళేతరములు పరములగునపుడును, క్వాచిత్కముగా ద్విత్వాగమము గలదని యుదాహరించి యున్నాడు.

౭. లక్షణము:—

గీ॥ ధర ఋకారాంతశబ్దంబు ద్వంద్వమైన
రేఫయగుచుం బ్రవర్తిల్లు దృఢముగాను
పత్రివరహాయ వాగ్వధూనేత్రముఖ సు
రాళి వందితపాదాబ్జయన్నయట్లు.

ప్రయోగము.

ఉ...రామమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులుముదంబునఁగాంచిరె యేయుగంబునన్
(ఆదిపర్వము)

ఈయభిప్రాయమునే బాలవ్యాకరణములో సమాసపరి చ్ఛేదములోని యిరువదినాల్గవ సూత్రము (ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు విభాషనగు) విశదీకరించుచున్నది. బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికలో నీసూత్రముక్రింద నీయఁబడిన వ్యాఖ్యానములోని కొన్నిపంక్తుల నిచట నుదాహరించుచున్నాఁడను—

మీఁది పద్యమునందు "మాంధాతృరఘుక్షితీశులు అనిన ద్వంద్వంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు రేఫాదేశయుక్తంబై భారతంబునందున్నట్టులెంచి యడిదము సూరకవి" గీ.ధర ఋకారాంత..................యన్నట్లు" కవి సం- ప్రథమ. 28 ల. అనువద్యలక్షణమునకు లక్ష్యంబుగాఁ జూపెను. అప్ప కవిపయిపద్యచతుర్థపాదంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు భారత రచనాసమయంబున ఋకారాంతముగానె రచియింపఁబడినదని యెంచి రేఫశ్లిష్టమైన యక్షరంబులకు రేఫశ్లిష్టంబుగాని యక్షరంబు ప్రాసంబుగానుండవచ్చునన్నదానికిఁ బయిపద్యం బుదాహరణంబుగా నిరూపించెను. కొన్ని ప్రాచీనభారతపుస్తకముల యందు రేఫయుక్తంబుగాను, మఱికొన్నిటియందు రేఫవిర

హితంబుగానుమాంధాతృశబ్దముండవచ్చును. కావునఁబూర్వో
క్తకవులిద్దఱును నుభయవిధంబుగా నభిప్రాయపడిరి. శాస్త్రం
బున 'మాంధాతృరఘుక్షితీశులు' అన్న ద్వంద్వంబులో రఘు
క్షితీశ శబ్దంబు సమాసచరమావయవంబు (కడపటి పదంబు)
కాన దానికిఁ బూర్వంబునందున్న మాంధాతృశబ్దంబునకు శే
షాదేశంబు రావచ్చును." (పేజీ 200)

4. తద్భవపదలక్షణము:—

గీ॥ ద్విత్వవర్ణంబులకును మీఁది దీర్ఘమొండెఁ
గ్రిందిదియ యొండెఁ బోలఁగును జెందు డుమువు
లొక్కకొన్నిపదంబుల కురగభూష
కలుగు బంధుత తటవర్గములకు శర్వ॥

క॥ బుత్వమునకు నిత్వమునకు
నేత్వము సిద్ధించు, నోత్వమెనయును నుత్వం
బాత్వమునకు నోత్వంబగు
నైత్వం బేత్వమగు సుమశరాసనమథనా॥

సూరకవి యేలనో లక్షణమును జెప్పుచు లక్షణభాగము
ను దేటగీతిలోను లక్ష్యభాగమును ఆఁటవెలఁదిలోను నొకే
పద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు. మీఁద నీయఁబడిన "ఇడఁగ
వచ్చును ల్యప్పు పైనిత్యసంధి" అనుపద్యమే దీనికిఁ దార్కా
ణము. ఇదెంతయు వింతగాఁ జూపట్టుచున్నది.

సూరకవియుఁ గూచిమంచి తిమ్మకవియు సమకాలికులుగాఁ గనఁబడుచున్నారు. ఆకారణముచేతఁ గవిసంశయవిచ్ఛేదమును సర్వలక్షణసారసంగ్రహమును నొకే కాలమునఁ బుట్టిన లక్షణగ్రంథములని చెప్పవలెను. తిమ్మకవి గ్రంథము సూరకవి గ్రంథముకంటె నిస్సంశయముగ విపులతరమగు గ్రంథమని చెప్పవలసియున్నది.

3 చంద్రాలోకము:—ఇదియొక యలంకారశాస్త్రము. దీనిని బీయూషవర్షబిరుదాంకితుఁడగు జయదేవమహాకవి సంస్కృతమున రచియించెను. ఇందలిభాగములకు మయూఖములని పేరు. అవి పది. అందు నైదవమయూఖములోని యర్థాలంకారములను నూటిని దీసికొని సూరకవి తెనిఁగించెను. సంస్కృతచంద్రాలోక కర్తృత్వము నేలకో సూరకవి కాళిదాసున కారోపించుచు నిట్లొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

గీ. బాలురకు నైనఁ దెలియంగఁ గాళిదాసు
మును రచించెఁ జంద్రాలోకమును ద్రిలింగ
భాషఁ జేసితి నీకృప భవ్యముగను
దీనిఁ గరుణించి కైకొమ్ము దేవదేవ.

ఈ విషయమున సూరకవి పొరపాటుపడెనని చెప్పక తప్పదు. ఏలయనఁ జంద్రాలోకమను దానినిఁ గాళిదాసు రచించినట్టుగాని యట్టిది ప్రచారమున నున్నట్టుగాని తెలియరాదయ్యెను. ఒకప్పుడు సూరకవికిదొరకిన సంస్కృతగ్రంథము

న 'కాళిదాసకృత చంద్రాలోక'మనియుండిన యుండవచ్చును. ఆవ్రాతయందలి యథార్థమును బరిశీలింప నవసరము లేదను కొని సూరకవి యీతీరునఁ బొరపడియుండిన నుండవచ్చును. ఈరీతిగ భ్రమపడినవారింకొకరగపడుచున్నారు. వారు పురాణ నామచంద్రిక వ్రాసిన యెనమండ్రం వేంకటరామయ్యగారు. ఆయన తమగ్రంథములో నిట్లు వ్రాసియున్నారు:—

చంద్రాలోకము—ఒక యలంకారశాస్త్రము. ఇది కాళిదాసకృతము. (పు॥ నా॥ చం॥ 67వ పేజీ)

ప్రకృతమున నీయాంధ్రచంద్రాలోకమునకు మాతృక యేదియో తెలవలసియున్నది. పరిశీలించిచూడఁగా సూరకవి జయదేవకృతమగు చంద్రాలోకములోనియర్థాలంకారమయూఖమునే తెనిఁగించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కాని శ్రీయుత అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగా రభిప్రాయపడినట్లప్పయదీక్షితుల వారి కువలయానందకారికలను దెనిఁగింపలేదు. ఉమాకాంతముగారు తమ యాంధ్రచంద్రాలోకపీఠికలో "తననాదరించిన వేంకటపతిరాయలను దీక్షితుఁడు శతాలంకారములలోఁ జివరదైన హేత్వలంకారముయొక్క లక్ష్యమునందుస్మరించెను. ఆ లక్ష్యమిది. "లక్ష్మీవిలాసావిదుషాం కటాక్షా వేంకటప్రభోః॥" సూరకవి యీ లక్ష్యమునే.

గీ॥ కార్యకారణములకు నైక్యమగునేనిఁ
కృతులఁగొందఱు హేత్వలఁకృతియ యండ్రు

సత్కృతులకుఁ రమావిలాసములు వేంక
టేశ్వర కటాక్షములనంగ నిందుమౌళి॥

అని యాంధ్రీకరించెను. కనుక సూరకవి కువలయానందకారిక
లనే యాంధ్రీకరించెనని, శశవిషాణప్రాయమైన కాళిదాసకృత
చంద్రాలోకమునుగాని జయదేవుని చంద్రాలోకమునుగాని
యాంధ్రీకరింపలేదని స్పష్టమయినది" అని వ్రాసియున్నారు.
కాని యిందును బొరపాటులుగలవు. "లక్ష్మీవిలాసావిదుషాం
కటాక్షా వేంకటప్రభోః॥" అను దీనియందలి "వేంకటప్రభోః"
అనుదానిని బట్టి దీక్షితులవారు తమ పోషకులను స్మరించిరని
వ్రాసిరి. కాని యియ్యది జయదేవకృత చంద్రాలోకముననే
కానవచ్చుచుండుటచేత సుబ్రహ్మణ్యముగారియూహసరికాదని
చెప్పవలెను. ఇచ్చటి వేంకటప్రభుశబ్దమును దైవపరముగాఁ
దీసికొనవలెనుగాని ప్రభుపరముగా ముడివేయరాదు. కాఁబట్టి
సూరకవి యాంధ్రీకరణమునకు జయదేవుని గ్రంథమే మూల
మని తలఁపవలెను.

సూరకవి యాంధ్రీకరణము సంస్కృత చంద్రాలోకము
నకుఁ జాలవఱకు దగ్గఱగనే యున్నది. అప్పయదీక్షితులవారి
గ్రంథసహాయము నితఁడపేక్షింపక పోలేదు. అవసరమగుపట్లఁ
గువలయానందములోని విషయముల నితఁడు గ్రహించి వాడు
కొనెను. మొత్తముమీఁద సూరకవి యాంధ్రీకరణము సరస
ముగను, ఉపయోగకరముగనునున్నది. ఉదాహరణమునకయి
కొన్ని శ్లోకములను, పద్యములను నిచటఁజూపుచున్నాఁడను.

శ్లో॥ఉపమా యత్రసాదృశ్య। లక్ష్మీరుల్లసతిద్వయోః।
హంసీవ కృష్ణతేకీర్తి। స్స్వర్గంగా మవగాహతే॥
వర్ణ్యోపమాన ధర్మాణా। ముపమా వాచకస్యచ।
ఏక ద్విత్ర్యనుపాదానా।ద్భిన్నాలుప్తోపమాష్టధా॥

గీ॥ వర్ణ్యముపమాన ముపమాన వాచకము స
మానధర్మము సంఘటింపనగు నుపమ;
హంసిచందాన నీకీర్తి యబ్జనాభ
యభ్రగంగావగాహనం బాచరించు॥

(మీఁది రెండుశ్లోకములలోని లక్షణములనుండి పూర్ణోపమలక్షణమున గ్రహించి మూలములోని లక్ష్యమునే యిచ్చినాఁడు.)

(2) శ్లో॥చేద్బింబ ప్రతిబింబత్వం। దృష్టాంత స్తదలంకృతిః।
త్వమేవ కీర్తిమాన్రాజ। న్విధు రేవహి కాంతిమాన్॥

క॥ కృతిబింబ ప్రతిబింబా
కృతిఁదగ దృష్టాంతమగును నృపనీవ సము
న్నతకీర్తి సమన్వితుఁడవు
సితకిరణుఁడు కాంతియుతుఁడు క్షితినన పోల్కన్॥

(ఈపద్యము మూలమునకు సరిగనున్నది.)

(3) శ్లో॥ ప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్న। ముత్తరంచిత్రముత్తరం।
కేదారపోషణరతాః। కేఖేటాః కించలంవయః॥

క. పరగఁ గృతులందుఁ బ్రశ్నో
త్తరమనఁగ నలంక్రియావతంసము ప్రశ్నో

త్తరములొకటయిన, నెద్దీ
శ్వరవాహన మనఁగ నరసనమ్మతిమగుచున్.

ఇచ్చట మూలములోని లక్షణమును మాత్రమును గ్రహించి లక్ష్యము నాంధ్రీకరించుట దుస్సాధ్యమగుటచేత వేఱొకటి పొందుపఱచెను.

ఇట్టిరీతులనే దీనిని దెనిఁగించుటలోఁ గవియనుసరించెను

4 శ్రీరామదండకము:—సూరకవి యిందుఁదనయుభయభాషాపాండిత్యము ను వెల్లడించుచు రామాయణకథను సంక్షేపముగా వర్ణించియున్నాఁడు. ఇందలి కవితాధోరణిని దెల్పుటకయి కొంతభాగము నిచట నుదాహరించుచున్నాఁడను—

"......మాయాకురంగాకృతిన్ గావణప్రేరితుండై చుమారీచుఁడే తేర సీతాప్రయత్నంబునన్ దజ్జిఘృక్షాపరాయత్తచిత్తుండవై నీవుపోవం దశాస్యుండు సీతాసతిన్గొంచు లంకాపురింజేర నీవంత మారీచు దున్మాడి తత్పర్ణశాలా సమీపంబునన్ జానకిం గాన కార్తిం సురారుల్ తరణ్యంశుజాలాశరణ్యాం బరణ్యాం బగణ్యంబు లేవేళలన్వ్వేళ శార్దూలశుండాలముల్ హా తటిద్గాత్రి హా మానసాహ్లాదసంధాత్రి హా ప్రేయసి క్వాసి యంచాయరణ్యాని నీవా ధరణ్యాత్మజన్వేన్కుచున్ రావణోత్కృత్తకాయున్ జటాయున్నిరీక్షించి నీవా కబంధున్బడన్జెండి లోకైకబంధుండవై పొల్చి యించిందిరాజీవ రాజీవరాజీవసామోదసంపాది పంపాసరస్తీరదేశంబునన్మైత్రితో మైత్రి గావించి వాలిం మహాసత్వశాలిన్ సముచ్చండకాండాహతిన్ జెండవే చండవేదండమున్ జెందు పంచాస్యముం బోలి నీవంతటన్నాఁను

మత్స్వామినిం గీశభద్రాసనాసీనునిం జేసిన న్వానపై భూను తాన్వేషణార్థంబు శాఖామృగాధీశులన్ బంపువేళ న్మహావేగ వంతుఁన్ హనూమంతు నద్దక్షిణాశాప్రదేశంబు వెక్కసిన్నియో గించినన్ వాయుసూనుండు భూభృత్సదృక్కర్కటాళీ ఘుళీ ఘాకితాభ్రంకషాకర్భ్రవీచీసమీచీన వారాన్నిధిం జెంగునన్ దాటిలంకాపురోద్యాన మధ్యంబునం గ్రూరనక్తంచరీ చంచరీ కాలకోపేత సీతన్నిరీక్షించి ప్రాతారవింబోలి సీతారవిందా స్య చేతోరవిందంబు నానందమొందించి......"

5 ఆంధ్రనామశేషము:—ఇది పద్యరూపమున నున్న యొక నిఘంటువు పైడిపాటి లక్ష్మణకవి కృతమగు నాంధ్రనామసంగ్రహమునందు లేని పదములను జేర్చి యీ నిఘంటువును సూరకవి రచియించినాఁడు. ఆవిషయమునే యతఁడీగ్రంథారంభమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

గీ॥ ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
యన్ని తెనుఁగు మాటలరసికూర్చి
యాంధ్రనామశేషమను పేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు దేవదేవ॥

ఆంధ్రపదజాలము నొకచోటనేర్చి కూర్చి వివిధవర్గులుగా విభాగించి గ్రంథముగాఁజేయుటయే మిగులఁగష్టమగుపని. అట్టి ఘనకార్యమొకరొనర్చిన పిదప దానియందలి విశిష్టభాగము [illegible]గ్రహించుట మఱియుఁ గష్టము. ఈకార్యమును సూరకవి కడు శ్లాఘనీయముగఁ జేసి యాంధ్రులకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు

డయ్యెను. ఆంధ్రనామసంగ్రహమువలె నీశేషముకూడఁ జాల నుపయోగకరమైన నిఘంటువుగాఁ బరిగణింపఁబడి, యాంధ్రులచేఁ బఠింపఁబడుచున్నది. ఇట్టిగ్రంథములు ప్రాయికముగఁ గవుల కవితాధోరణిని జూప నవకాశమియ్యనట్టివి. అయినను సూరకవి కవితాప్రవాహముమాత్రమట్లు మిక్కిలి పరిణామమునొందక దీనియందును, నిరాఘాటముగా వెలయుచునే యున్నదనుటకు నిచట రెండుపద్యములను బొందుపఱచుచున్నాఁడను—

తే॥ పెంపుఁజెందెను, దామరతంపరయ్యెఁ
ప్రబలె, నెగడెను, గొనసాగె బలిసెఁ బెరిఁగె
ననఁగ రేకెత్తెననఁగఁ బేళ్లయ్యె వృద్ధిఁ
బొందెననుటకు శేషాహిభూషితాంగ॥

తే॥ అగపడకపోయె, విచ్చు ముగ్గయ్యె, ననఁగఁ
గంటఁ బడఁడయ్యెఁ బంచబంగాళమయ్యెఁ
ననఁగ దృగ్గోచరంబయ్యె ననుట పేళ్లు
శయఘటితశూల! వైయాఘ్రచర్మచేల!

రామలింగేశ శతకము:— సూరకవిగ్రంథములలో నెల్ల మిగుల జనరంజకమైనదియు, నతనికాలముననే పలువురచే నాదరింపఁబడినదియు నగు నీశతకము క్రీస్తుశకము 1770-1785 సంవత్సరముల మధ్యకాలమున రచింపఁబడినదని యూహించుటకుఁ దగిన యాధారము లున్నవి. శ్రీ విజయనగర ప్రభువులును గవికి ఆశ్రయులును నగు శ్రీచినవిజయరామ గజపతిమహారాజు

లుంగారి రాజ్యకాలమున దివానుగానుండిన సీతారామరాజు గారి చండశాసనత్వమును, దన్మూలమున దేశమునకుఁ గలిగిన ప్రజాపీడయు, నాఁటిసాంఘికస్థితియు, రాజకీయస్థితియు నిందు నన్యాపదేశముగ వెల్లడించుటయే కవి ముఖ్యాభిప్రాయమైనట్లు గ దీనిఁజదివిన వారికిఁ దప్పక స్ఫురింపక మానదు. సీతారామ రాజుగారు పెట్టినబాధలే యీశతకము కవి వ్రాయుటకుఁ గా రణమని యాంధ్రకవుల చరిత్రమిట్లు నుడువుచున్నది.

"సీతారామరాజుగారిట్లు పర రాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదుకిచ్చిన భూములను, పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణులకిచ్చిన మాన్యములనుగూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్షోభ పెట్టనారంభించెను. ఈయన పెట్టుబాధలే సూ రకవిని రామలింగేశశతకముచేయునట్లు చేసినవి."* ఈ యూహ సరియైనను గావచ్చును. కాని యాకాలపు విజయనగర రాజ్య వ్యవస్థను బాగుగాగమనించి చూచినచో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును, పరిపాలనా ప్రావీణ్యమును, రాజనీతి వైదుష్యమును నీవూనపాటి రాజ్యమును గొప్పయౌన్నత్యము నకుఁ దెచ్చుటకుఁ గారణములయినవని చెప్పి తీరవలెను. విజయ నగరమువారికిఁ బక్కలోని బల్లెములవలెనుండిన ప్రబలులగు రాజులను మన్నె రాజులను జయించి రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసి నదీ సీతారామరాజుగారే సులభముగ లొంగుపాటులోనికిరాని జమీందారులను దమ చాకచక్యముచేఁ బట్టి తెచ్చి విజయనగర మునఁ గారాగృహబద్ధులుగఁ జేసెడివారు. ఇప్పుడీపట్టణమునఁ

గోటకు నెదుటనున్న 'బొంకులదిబ్బ' యను బయలు నాఁడు "బంకూల్" అనఁగా- జైలుఖానా యుండిన స్థలమని యూహింపవచ్చును. బంకూల్ శబ్దవికారమే బొంకులయినది ఆకారాగారము శిథిలమైనశింప నాస్థలమును జనులు బంకూల్ దిబ్బయనెడివారు. అదియే రానురాను బొంకులదిబ్బయైనదని నిశ్చయముగా మనము చెప్పవచ్చును.

పూనపాటివారికై ఫీదు, డిస్ట్రిక్టుమ్యాన్యూల్, డిస్ట్రిక్టు గుజటీయను మొదలగు గ్రంథములయందు నీయఁబడిన యానాఁటి వృత్తాంతమును జూచినపుడు సీతారామరాజుగారిక్రౌర్యము, నిరంకుశాధికారము మున్నగునవి వెల్లడియగును. కాని యప్పటి యవసరమునుబట్టి, యాతఁడారీతిగఁ గార్యకలాపమును నడుపవలసివచ్చెనని యూహింపనగును.

నూతనరాజ్యనిర్మాణమునను దదృతుణమునను గలుగు కష్టములను సరిగ నరయఁబ్రయత్నింపనివారలీసీతారామరాజుగారి పరిపాలనావిధానములను నిందింపవచ్చును. ఇట్లు నేఁజెప్పఁబూనినను సీతారామరాజుగారియందెట్టిలోపములును లేవని చూప నేనుద్యమింపలేదు. బలవత్తరమగు నిదూషణగర్భకావ్యము (Satire) సూరకవి నిర్హేతుకముగ వ్రాసెనని నాయభిప్రాయమెంతమాత్రమునుగాదు. తగినకారణములుండిన నుండవచ్చును. ఏది యెట్లున్నను నీశతకముమాత్రము పండితపామరజనరంజకమునై యాంధ్రవాఙ్మయమునఁగల శతకరాజములలో

న్నత్తమస్థానమధిష్ఠించియున్నది. కవితాధోరణి దెలుపఁ గొన్ని పద్యములిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

సీ. మాన్యంబులీయ సమర్థుఁడొక్కఁడు లేఁడు
మాన్యములేచెఱుప సామంతులంద
ఱెండినయూళ్ల గోడెఱిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ
బండినయూళ్లెన్నఁ బ్రభువులంద
ఱితఁడు పేద యటంచు నెఱిఁగింపఁడెవ్వఁడుఁ
గలవానిసిరియెంచఁగలరు చాలఁ
దనయాలి చీఁకటి తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడుఁ
బెఱకాంతలఱంకెన్న బెద్దలంద
తే. ఱిట్టి దుష్టుల కధికార మిచ్చినట్టి
రాజు ననవలెఁగాక దుర్నయుల ననఁగ
నేమిపనియున్నయది సత్కవీంద్రులకును
రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

సీ. పసుగురుఁ గోఁతి వెంబడి సంచరింపరే
వాహకుల్లేరె శవంబునకును
గంగిరెద్దుకు లేవె ఘనతూర్యరావముల్
కలిమిగల్గదె వారకామినులకుఁ
బులి గోవుఁజంపి నక్కలను బోషింపదే
స్థూలకాలము లేదె దున్నలకును
బుప్పివుంటికి లేదె పుట్టఁబుఁ జుట్టుట
వేణుధరుం డెద్దువెంట రాఁడె
తే. న్యాయపద్ధతి నడువని యవనిపతికి
నెన్నిచిన్నెలు గలిగిన నెందుకొఱకు

సంతమునఁ జూడవలయు నాయయ్యసుఖము
రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

సీ. భయమేల కొండంత పగతుఁడు నాకున్న
మేరువ్వువంచిన మేటి గలుగ
నాకేల శోకసంతాపంబునను గుంద
శీతాంశుమౌళి నాచెంతనిలువఁ
దస్కరభీతికిఁ దల్లడిల్లఁగ నేల
ప్రమథులతో శూలపాణి నిలువ
నగ్నిభీతికి నాకు నళుకుఁ బెందఁగ నేల
గంగాధరుండు నాకడ వసింప

తే. ననుచు నెంతటి కెంతటి కళుకులేక
నమ్మియుంటిని నీప్రాపు నామనమున
జాగరూకుఁడవై నన్ను సాఁకు మయ్యఁ
రామలింగేశ రామచంద్రపురవాస.

— పరిసమాప్తి. —

ఇంతదనుక సూరకవి గ్రంథముల నొక్కొక్కదానిని బ్రత్యేకముగఁ దీసికొని నాకుఁ దోఁచినవిధమున విమర్శనముఁ గావించితిని. ఇఁక నొక్కయంశము చర్చింపవలసియున్నది. తనకుఁ బూర్వులగు కవులననుసరించినమార్గములనే యితఁ డనుసరించెనా లేక క్రొత్తత్రోవల నవలంబించెనా యన్న సంగతి పరిశీలింపవలసియున్నది. ప్రథమాంధ్రకవియు వాగనుశాసనుఁడును నగు నన్నయభట్టు మహాభారతమున—

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తితో
నారసి మేలు నా, నితరులక్షరరమ్యత నాదరింప"... .....
అని వ్రాసియున్నాఁడు.

దీనినిబట్టి సారమతులగు కవీంద్రులు, అక్షరరమ్యత నాదరింపరని తేలుచున్నది ఇంతియెగాక తాను "నానాయచిత్రార్థ సూక్తినిధి" యని చెప్పుకొనియెను. కాఁబట్టి ప్రశంసనీయమగు కావ్యమునందుఁ బ్రసన్నమగుకథయు, ప్రసన్నమగు కవితయు, నర్థయుక్తియు నుండవలెనని యామహాకవి యభిప్రాయము. అంతియె గాని యాలంకారిక గ్రంథములయందుఁ జెప్పఁబడిన విశేషగుణముల నన్నింటిని ప్రధానముగఁ జెప్పలేదు కవిబ్రహ్మయగు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున

ఉ. భూరివివేకచిత్తులకుఁ బోలు ననం దలఁపక దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధవహుచందమునం బ్రకటంబుచేసి యిం
పారెడువల్కులం బడయ నవ్వలుకల్పరిగ్రిచ్చునట్లుగాఁ
జేయవ నేరఁగావలయుఁ జేసెద నేఁ గృతి నన్నవారికిన్.

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం
దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడు మా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం
బులు నిలుపకయొగిని బులిమి పుచ్చుట చదురే.

యని వ్రాసియున్నాఁడు దీనినిబట్టి శబ్దములను జక్కఁగఁ గూర్చుటయు, యతిప్రాసములకొరకర్థగౌరవమును జెఱుపకుండుటయు నత్కవీంద్రమార్గమని తెలియుచున్నది. మఱియుఁ దన

కవిత్వము "సరసమధురవచోగుంభనసుప్రసాదసంభోధన గో
చరబహువిధార్థ తాత్పర్యము" కలిగియుండునని కూడఁ జెప్పి
యున్నాఁడు. ఆలోచించి చూడ నక్షరరమ్యతయు, నర్థగౌరవ
మును నత్కవీంద్రసమ్మతమనియే తేలుచున్నది. నన్నయకాల
మున నక్షరరమ్యత కంతయాదరము లేకపోయినను దిక్కన
నాఁటికిఁగొంతవఱకుఁగలిగినదని యూహింపవచ్చును. మొత్తము
మీఁద నాంధ్రమహాభారతకవులు శబ్దాలంకారములకు నంత
గఁ బ్రాముఖ్యము నిచ్చియుండ లేదని వారి కవిత్వమువలన స్ప
ష్టమగుచున్నది.

కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట నాంధ్రభాగవత కృతికర్త
యగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు తన గ్రంథమున శబ్దాలం
కారములను విరివిగా జొనిపి యట్టికవితను నత్కవిజనాదరణీయ
ముగఁ జేసినాఁడు. అటుతరువాత నాంధ్రకవితా పితామహుఁ
డగు నల్లసాని పెద్దనార్యుఁడు తాను రచియించిన "సింహావలో
కనము" నుత్పలమాలికయందుఁ గవిత్వరీతులెట్లుండవలెనో
చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమును బూర్తిగా నిచట నుదాహరింప
నవకాశము లేక యందలి సారాంశమును జెప్పుచున్నాఁడను. కవి
త్వము మెఱుఁగుగలిగి రుచికరమయి, మనస్సునాకర్షించుశక్తిగల
దియై, కిన్నరస్వరమువలె మనమును బరవశత్వము నొందించి
వింతలగు కోర్కెలను బుట్టింపఁదగిన గమనముతో రసమును
విరజల్లుచుండవలెను. ఇట్టి యాదర్శమును బెద్దనార్యుఁడు ప్రద
ర్శించినను, "పూతమెఱుంగులున్" అనెడి మాలికను జూచి

నప్పుడు శ్రీవణసుఖమునకు నర్థగౌరవముతో సమానమగు ప్రాధాన్యము నతఁ డంగీకరించిన ట్లగపడును. అంతియెగాక నీ యతఁడు శాబ్ద్రవ్యతకుఁ బక్షపాతము చూపెనని కూడఁ దోఁచును.

పెద్దనామాత్యునకుఁ బిమ్మటను బదునెనిమిదవ శతాబ్ద ప్రారంభమున నాంధ్రకవిత్వమున శోకవిధయగు క్షీణదశ ప్రాడసూప మొదలుపెట్టెను. ఆసమయముననే సూరకవి గ్రంథ రచన కారంభించెను. పెద్దనగారి యుత్పలమాలికయందలి విష యములనతఁడు చక్కఁగఁ బరిశీలించెనని మాకుటుంబమునందు నిలిచియున్న సూరకవిగారి నాఁటి తాళపత్రి గ్రంథములను బ రీక్షించినఁ దెలియఁగలదు. నన్నయ తిక్కనాదుల కవిత్వమునం దాతనికిఁ గల గౌరవమత్యధికము. పెద్దనామాత్యుని శ్రావ్యతా పక్షపాతమతము నతఁడవలంబింపక నన్నయాదుల మార్గమునే ప్రశస్తమని యెన్నినట్టులు సూరకవిదియగు నీక్రిందిపద్యము వలన విశదమగుచున్నది.

సీ. యతి, యుక్తవాక్యానుగతి నంటవలయు న
త్రంబు ధేనువువెంటఁ దవిలినట్లు
మెట్టుమీఁదను గాలుపెట్టఁ గైదండ యం
దిచ్చినట్టులు ప్రాస మెనయవలయు
సానఁబట్టినమణిచందానఁ బద మర్థ
నారీశుభంగి బంధఁబువలయు
దవి వెలుఁగుమెఱుంగుఁ దీఁగెయట్లర్థంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ దెలియవలయు

తే. నలఁతి తొలపడ్డ చంద్రమండలమువలన
జలజజానురాలు నమృతంబు జాలులీల
రసము తులకింపవలె నట్టి రమ్యకవిత
రసికరసవారిరంసచేఁ బ్రబలకున్నె.

ఇట్టి యాదర్శమును దన ముంగిడుకొని కవిత్వము చెప్పిన వాఁడగుటచేత సూరకవికవిత్వము సత్కవి సమాదరణీయమైనది. కావ్యరచనా విషయమున నూతనమార్గమును జూపు రామలింగేశ శతకమును వ్రాసి వన్నెకెక్కెను. పూర్వకవులయెడలఁ దనకుఁగల గౌరవమును, తనబుద్ధిస్వాతంత్ర్యమును నితఁడు కవిత్వమర్యాదలయందు, కావ్యనిర్మాణమునందును వెల్లడించియున్నాఁడు. సూరకవి సమకాలికులచేఁ జెప్పఁబడినదిగా వాడుకలోనున్న యీక్రిందిపద్యమును, నతనికి నాంధ్రసారస్వతమునఁ గల యున్నతస్థానమును నిరూపించుటకుఁగా నుదాహరించి ధన్యవాదములం జేయుచు నీ మహనీయుని పవిత్రచరిత్రమును నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆఘనికుల్ కవీంద్రులు సహస్రములుందురుగాక నీవలెన్
మాఘువెగ్గునే కవనమార్గము తిక్కనసోమయాజి శ్రీ
నాధుఁడు ముక్కుతిమ్మకవి నాఁడు ప్రసిద్ధులుగా కిటీవలన్
గాధికమయ్యె నీవలనఁగాదె కవిత్వము సూరసత్కవీ.

